

GULÁCSY IRÉN

**ERDÉLY JOGÁN
ÉS MÁS DOLGOK**

CIKKEK, KARCOLATOK

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET RT. KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2022
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár Digitálistartalom-fejlesztési és -szolgáltatási Osztálya
ISBN 978-963-417-477-6 (online)
MEK-17415

TARTALOM

- 1938. december 7.*
ERDÉLY JOGÁN
- 1939. január 1.*
FÉRFIKÖNNYEK
- 1939. január 12.*
GOOD MORNING
- 1939. január 26. - Erdély jogán.*
EZ NEM PÉLDA!
- 1939. február 22. - A Ház kapunyitására.*
KÉRELEM
- 1939. március 19.*
NŐBOTOZÁS
- 1939. április 2.*
EGY MAGYAR POLGÁR GONDOLATAI 1939-BEN
- 1939. április 30.*
MAGYAR VÁROSOK SORSA
- 1939 május 7.*
ŐK IS...
- 1939 április 10.*
MOHÁCS ELŐTT
- 1939. május 18.*
VÁLASZTÁSOK ELŐTT
- 1939 május 24. - Erdély jogán.*
ERDÉLY PROMETHEUSA
- 1939 június 8.*
ÉLETTISZTELET
- 1939 június 25.*
TEMPORA MUTANTUR
- 1939 július 2.*
ANYAGFELÜGYELET
- 1939 július 4. - Erdély jogán.*
BETŰKOSZORÚ
- 1939 július 30.*
TÖRLESZTÉS
- 1939 november 29.*
MESSZI UTAK VÁNDORA
- 1939 december 10.*
ÜZENET SUOMIBA
- 1939 december 24.*
GYAKORLOTT HAJÓTÖRÖTT
- 1940 február 10.*
A TÁBORNAGY
- 1940 március 10.*
A KORMÁNYZÓ HITVESE
- 1940 március 24.*
TITKOS EGYEZMÉNY.
- 1940 április 28.*
ÁLOM 1940-BEN
- 1940 május 28.*
KINCSESLÁDA AZ AJTÓ ELŐTT.
- 1940 június 12.*
SZÁZÖTVEN ÚRIEMBER
- 1940 július 2.*
MAGYAR BESZÉD MAGYAROKHOZ.
- 1940 augusztus 19.*
ARAD.
- 1940 szeptember 14.*
ERDÉLY JOGÁN

1938. december 7.

ERDÉLY JOGÁN

Az egyik nagy fővárosi napilap minapi számában egy kiváló íróársunk megrendítő kérdést kiáltott ránk:

«Írók, magyar írók... Mért hallgattok? Éppen most? Hol az író? Mért nem mondjátok meg, hogy így nem lehet...?»

Mindnyájunk közt nekem is szól a nagy kérdés. Válaszolnom kell és igazolnom magamat.

Történjék, az alábbiakban.

*

Néhány esztendeje Erdélyből vetett ki egy aféle kisebbségi hajótörés. Kéztől esett volna, hogy «idekint» tovább folytassam, amit «odaát» félbe kellett hagynom: a közírói tevékenységet. De nem tettem.

Előbb körülnézni! - gondoltam. - A felelősség súlyos, tehát tájékozódjunk. Hiszen nekünk, Erdélyből és a szélrózsa más irányából visszavándorlóknak, az első időkben még olyan ködös a hazai légkör! A belső viszonyok, azok kifejlődési okai és megjelenési formái még olyan bonyolultaknak tűnnek!

Ebben a tájékozódási korszakban vett erőt rajtam az első gátlás.

Hogy lehessen ezt megmagyaráznom, úgy, hogy semmiképp se hasson ellentéteket mélyítő bírálgatásnak és hogy újabb sebeket ne üssön?

Nem könnyű, de mégis megkísérlem, talán a velem történtek pusztá regisztrálásával.

Már rövid idő után ijedten kellett tapasztalnom, hogy mi, akik «odaátról» jövünk, sokmindent nem tartunk fontosnak; nem olyan kitűnőleg fontosnak, mint az idehaza élt nemzet.

Az első tapogatózásaim alkalmával például rögtön megértették velem, hogy itt bizony állást kell foglalni! Kerek perec, szint vallani! De miben? - álmétkodtam. - Milyen szint *nem* vallott még az, aki vállalta magyarságának összes következményeit az elidegenített földön - és nem-csupán a viszonylag védettebb családi keretek közt? Milyen állást *nem* foglalt még az, aki - hogy csak a legegyszerűbb esetről maradjunk - a gyakori és titokzatos célú összeírólapok minden rovatát a valósághoz és lelkiismeretéhez híven töltötte ki, ott, ahol már maga ez a pusztá tény is különféle galibákkal járhatott?

Most aztán velem szemben láttam fellobbanni ugyanezt a meglepődést, mint ami az előbb énbennem támadt.

- Hogyan? - hangzott a kérdés. - Hát a politikai és világnézleti felfogás?

Rövid keretek közt bajos lenne előadnom mindazokat a sarokbaszorításokat, megrohanó, fárasztó, türelmetlen, támadó és elkedvetlenítő faggatásokat, melyeken keresztülestem és azokat a szapora és vadonatúj «izmusokat», melyeket a hajdaniak tetejébe még meg kellett tanulnom. Elég, ha annyit mondok, hogy utoljára is összezavarodtam. Megvallom, hogy *egyáltalán* nem voltak semmiféle árnyalat-gondjaim. Semmiféle izmusokkal nem vértéződtem fel, mikor azt a fehérre meszelt határvonalat, ott a biharpüspöki vasútállomáson túl átléptem és amikor Keresztesen, leírhatatlan érzések közt, megláttam azt a háromszínű és megfoghatatlanul, teljesen, teljesen szabadjára lengedező zászlót. Egyetlen örülettel rokon érzésem volt csak: «most, - most aztán repülni!» Többé hát nem ellenséges légkörben. Szabadon, az

éltető elemében. Ahol majd mindenki magyarul beszél; mindenki testvér. Egyszerűen és bővítetlenül csak-magyarul lenni...! Gyógyítóan, végtelenül pihentetően megfürdőzni valahára ebben a gazdagon áradó magyarságban. Szomjat-éhet elverni - és eltelni vele.

Hogy ez az egyszerűen csak-magyar minőségem itt nem volt elegendő: megbénított.

Később mégjobban tisztult a szememről a köd. Még többet láttam és még görcsösebbé lett bennem a szorongó érzés. Valahogy olyanná, mint az álomban vívódóé, aki rémeket pillant meg, szeretné azoktól fenyegetett drágaságait torka szakadtából visszakiáltani, de hasztalan küzd a ránehezülő kényszerállapot ellen, a megszólalni tudás kegyelméért.

A bénító fék a nyelvemen, a tollamon: egy gondolat volt. Az *odaát*.

Szóba fűzzem, csokorba is kössem, kényelmesen kézhez készítek a leselkedő idegenek számára azokat a megfigyeléseimet, melyeknek tartalmát magyar vérem egyetlen cseppje sem tudja helyeselni?

Nagy kérdés, hogy javíthatok-e néhány szegényes szóval *itthon*. De mekkora károkat okozhatok velük *otthon*! Hogy fogják megállapításaimat éppen a legszerencsétlenebb pillanatokban ütőkártyaként kijátszani, istenadta, kisebbségi sorsban küzdő véreink ellenébe? Hatóságok előtt; városi, megyei közületekben s a legfelső fórumokon!

Nem - gondoltam. - És a visszafogadó Anyához se legyen *ez és ilyen* az első gyermeki köszöntőm. Várjunk. Ez itt most csak éppen valami láz. Lelki helyezkedés. Átmenet. Majd elkövetkezik a lehiggadás, a gyógyulás. Vagy ad az Isten olyan időt, amikor jelentékenyen megcsökken az a veszély, hogy külső, nagy érdekeket kockáztatunk. Ó, de hiszen addig itt minden, magától is, régesrég lehiggadt!

Erre a lehiggadásra vártam, egészen mostanig. És hiszem, hogy valamennyiönkkel, bent-élt és hazajött írókkal, ugyanilyen valami történt. A *felelősség* tudata nyugozott le minket és Isten szerelméért, nem a *közöny*! Hallgattunk, mert nem mindig helyeselhattunk. Külső körülményeink viszont megfontolásra, sőt néha a legkeményebb önmegtagadásra intettek.

De már nem tart tovább.

Részemről fogadom, hogy *ameddig rajtam fordul*, néma és tétlen nem leszek. Esztendőnk csendje után leoldom a tollamat kötöző gúzszt és ha kóros tüneteket látok kiütközni közéletünk arculatán s ameddig csak kiálthatok: kiáltani fogok. Isten nevében. A közös vér jogán. A szeretet jogán. És mostantól legelső sorban: *Erdély jogán*.

1939. január 1.

FÉRFIKÖNNYEK

Csak valami nagyképű fajankó találhatta ki azt az üres frázist, hogy a könny szégyelnivaló a férfi szemekben. Természetesen nem a pityergő katuska-emberekre gondolok, akiknél a sírás ugyanolyan könnyű testi inger, mint a tüsszentés.

Két nagy férfisírás hagyott mostanig eltörülhetetlen nyomot az emlékezetemben. Erdélyi vonatkozású az egyik. Századokból kiérlelődött, szíjas-csontos arculat tartozik hozzá s ugyanolyan magyar, mint régi. Viselőjét közéletünkben mindennek előbb, csak éppen érzelmesnek nem ismerjük. Nevét már fejedelmi személy is viselte, a magyar történelem mainál boldogabb lapjain. Ennyi elég is lesz róla nyomjelzésül.

Én az idegen-megszállt világból jöttem át hozzá s álltam elé valami odatúli aggodalmas okon, amit másképp, mint egy rövid helyzetkép előrebocsátásával, aligha lehetett volna kellőleg megvilágítani.

A férfi hallgatott. Száraz arcán egy vonás sem mozdult. De figyelő szeme sarkába lassankint valami különös fénylés gyűlt.

Először életemben láttam embert mozdulatlan, tárgyilagos arccal és nem több, mint két könnycseppel gyászolni. Ez a férfi leigázott véreit szánta, akik közül - birtokból, vagyonból - úgy jött ki 1918 október 4.-én egy szellős kis kézitáskával a nagy magyar szegénységbe, hogy visszatekintve az ősi kúria felé, Mezősámsond környékén már vöröslött az ég alja az idegen prédálók gyujtogatásától.

Megviselő élmény volt.

*

A másik emlékezetes sírást minap és csak gondolatban láttam, de mostantól már mindörökre a «pozsonyi csoda» lesz bennem a neve.

Egy iskola - a Csáky-iskola - tornatermében történt... Szinte szemem előtt ballag a pedellus kaput nyitni. Aztán felkattantja a villanykapcsolót és vár, ameddig lassankint begyűlnek, nem gyermekek, hanem nagyranőtt, tragikus árnyékok, - mint valaha az első hősi keresztények, a katakombákba.

Pozsony magyarsága most találkozott először a bécsi döntés november 2.-i, nagy és örvendetes, ránézve azonban mégis gyötrelmesen gyönyörű napja óta... Amikor hazajött a Millió, de úgy, hogy ők, a szegény kis Ezrek - letört töredék - kívülmaradtak.

Ünnepet ülni megfogyatkozott családként a hideg idegenben: micsoda érzés!

Mindnyájan olvashattuk... Zokogott az egész gyülekezet és Esterházy János is csak hosszú percek múltán tudott megszólalni. Könnye nem a vigasztalanságé volt; mert ez a férfi *hisz*, sőt bátorkodott kötelező fogadalmat tenni egy felelőségektől súlyos órában, melynek nemzeti parancsát tisztességes magyar soha félre nem értheti. Nem is a gyöngeség jelei voltak ezek a könnyek. Esterházy János a magyarságnak egy igen jelentékeny csapatát vezette, itthon-élt embereknek el sem képzelhető húsz éven át. Nem is az idegek pillanatnyi ernyedése csordította szabadjára az élő vizek nedvét annak szeméből, akinél az instrumentum mindig épen, rendben és készen kellett, hogy legyen - volt is - minden rezdülő kis sugalat befogadására. Ez a férfi látta az ő megfogyatkozott nyáját; megérezte azt a titokzatos erőt, mely őt az élre,

amazokat pedig nyomdokaiba állította, megértette azt a kiuult erejű rendelést, mely minden törvényével összefogni parancsol és egyetlen eggyel sem különfordulni, osztódni, leforgácsolódni - és saját lényéből termelten, konfirmálódott az elhivatás folytatására.

Nem féltem a határokon kívül rekedt Pozsony népét. Ezt az ő pásztorát a legnagyobb magyar kegyelem érte. Ennek szájából még soha senki visszavonást nem hallott. Nem pártos tanító és nem a pillanatnyi tehetetlenség fogcsikorgató haragjában, hanem az önzést nem ismerő szeretet hevétől fakadt könnyekre. Az ilyen vezetők pedig rendszerint elvezetik a rájuk bízott nyáját, ahova kell: a lelkek és élethehetőségek ízletesebb fűvű és édesebb vizű legelőjére.

Mezősámsondi, pozsonyi könnyek, áldom őket és azt sem bánom, ha bárki lelkendezéssel vádolna. Feloldva érzem magamat ebben a szomorú, ideáljaiból kifosztott korban, melynek eszményképeit vastagon fedi már a sár, melynek pedig talán semmire sincs olyan égető szüksége, mint éppen a nemes és bizvást követhető ideálokra.

1939. január 12.

GOOD MORNING

Duchess of Atholl, good morning! Szívből kívánok önnek jóreggelt.

Hogy érzi magát az *eset* után?

Már nem is emlékezik?

Önöknek amellet, hogy a földgolyó lehető legkevesebb idegen nyelvet beszélő nemzete - úgy látszik - az emlékezőképesség sem tartozik erős oldalaik közé.

De most nem erről van szó. Arról az ügyről, amit a *The Manchester Guardian Weekly* ad nekem hírül. Az az újságjuk, mely valami fonák eszmetársulás folytán, nekem következetesen egy barnacsuhás barátot idéz az eszembe, amint éppen a söröskancsóba hajol.

Hát ha megengedi, segítségére jövök...

Körülbelül egy hónapja történt. A West Perthshire-i választókerületben, amelyet asszonyom az Alsóházban konzervatív alapon képviselt, mindgyakrabban estek holmi zümmögések.

- Hogyan! - álmélkodtak a helyi szervezet kiválóságai. - Az igen tiszteletreméltó lady már megint tett egy kijelentést...

- És ez a nyilatkozata, fájdalom, ismét eltér külső ügyeinek hivatalos vonalvezetésétől!

A Repülő Békeangyal néven ismert Chamberlain miniszterelnök szerepelt a meghökkenés középpontjában. Egy időben a világ bizonyos gyöngével viseltetett iránta.

De megint nem erről van szó, hanem továbbiakban már arról, hogy a dolog nem állt meg a zümmögésnél, sem pedig a korifeusok zárt körén belül.

A helyi pártszervezet kimondta és rövidesen asszonyomnak is tudomására adta helytelenítését. A kerület a következő választásnál aligha lesz abban a szerencsés helyzetben, hogy hercegségedet jelölhesse...

- Á! És miért nem? - nyitotta ön érdeklődőleg nagyra a valószínűleg anélkül is nagy, kék szemét.

- Mert ladységed minduntalan ellentétbe kerül Chamberlain felfogásával.

- Mikor az nem fedí az enyémet!

- Sajnos, a miénket annál pontosabban! - válaszolhatták önnek azon a már természettől fogva panaszos hanglejtésű, de megfellebbezhetetlen módon, ami megint jellegzetesen angol sajátosság.

Az adott esetben mi következik most mindezekből?

Egy éppen nem kontinentális, sőt merőben *akontinentális* fordulat.

Ön hátrahajtotta fejét, szétvonta kissé vastag és nyerspiros ajkait, elővillantotta mind a harminckét ép fogát, jóízűen felkacagott s így szólt:

- All right! Tudomásul vettem. Majd rendbehozzuk.

Legközelebbi lépése az volt, asszonyom, hogy haladéktalanul bejelentette West Perthshire képviseletéről való lemondását.

- A bizalom olyan kérdés, melynek eldöntésére sem az igen tiszteletreméltó küldöttség nem hivatott, annál kevésbé én magam, hanem egyes egyedül a nép. Alkalmat kell neki adnunk az állásfoglalásra.

Nyilván úgy okoskodott ön, hogy hazája aligha minden ok nélkül tart fenn London szívében egy külön kutató intézetet a közvélemény kifürkészésére és rendeztet szavazásokat, néha igazán már a smokkság határát súroló kérdőpontok fölött.

Nem tudjuk pontosan, hogy mire gondolt, csak azt, amit tett. Ismét fellépett az új választáson az immár hivatalos konzervatív jelölt mellett, mint pártonkívüli és rendületlen nyugalommal várta az eredményt, mely önnek ezúttal valóban tagadó választ adott.

Mellékes az, hogy elbukott. Fontos, *ahogyan* ezt cselekedte! Pillanatig sem esett abba a tévedésbe, hogy pótolhatatlan; hogy egyedül volna hivatott embertársainak boldogítására. Nem nyújtotta környezetének egy fájdalomtól eltorzult arc visszataszító látványát. Nem verte félre a harangot, nem kiáltott égre-földre, nem hasonlott meg önmagával és a világgal. Nem kapaszkodott görcsösen, eddig viselt rangjának legalább a szegélyébe, mintha elvesztése életének összeomlásával lenne egyértelmű s nem kellett - mint a hajótörötteknek - ujjait külön-külön az evező élével lecsapkodni, hogy az imbolygó csónaknak, legalább a párkányát elbocsássa.

- Ye-es - vontatta el szokásszerű éneklően a szót s azzal egy derekas shake hands kíséretében egyszerűen lelépett helyéről. Sőt, ha nem csalódom, talán így fordult utódjához:

- Halló, igen tiszteletreméltó uram! Ön nyert. Polgártársaink határozottan inkább az ön sokkal kiválóbb képességeiben bíznak. Mostantól tehát teljes sikert!

Very well, Mylady. Engedje, hogy innen nagyon messziről, megszoríthassam a kezét. Ezt szépen csinálta. Mégsem bukott meg! Sőt nézetem szerint csak most kezd igazán emelkedni. És azonfelül egészségét, étvágyát, derüslátását és arcának üde rózsáit is megtartotta.

Mennyivel kevesebb fertőzően ingerlékeny, kiegyensúlyozatlan lelkű, beteg, elgyötört és gyötrelmeket okozó ember tántorogna itt a Csatornán túl, miközöttünk is, ha a közéleti, társadalmi rangot nem tévesztenénk össze olyan végzetesen az élet valódi értelmével és a kielégült hiúságot a mély, belső, igazi boldogsággal!

«Salamonnak volt egy szelencéje, melyben sárkány rejtőzködött. Kicsi szelence, *órási sárkány...*» Azt hiszem, ez a mi kínzó becsvágyunk, istenadta szárazföldi embereké.

Hova állítsam az ön példáját, hogy messzebb világítson?

1939. január 26.
Erdély jogán.

EZ NEM PÉLDA!

A mostani megpróbáltatásteljes időkben, nekünk magyar tollforgatóknak sem irigylendő a sorsunk. Munkánk nehezen halad. Nem bírjuk figyelmünket a körülöttünk csattogó eseményektől függetlenül, metafizikai távlatokba rögzíteni. Magam is sokszor ácsorgok az ablak előtt és fordulok arccal és tekintettel és szívvel a Vár felé. Úgy lakom, hogy hála egy szerencsés épületbontásnak, látom belőle mindazokat a részeket, amelyek nekünk valami okból különösebben fontosak.

Lehetetlen ilyenkor egy sóhajtást legyűrnöm:

- István király, csak a mi szentünk és patrónusunk, - mi történik itt?

Néhány hónapja még körbejárt köztünk az áldott Jobb, szegénységünkől kitellő minden pompa közepett s ez a pompa akkor egy hagyománytisztelő nemzet mámoros hódolatadása volt.

Hogy is lett csak azóta ez, ami mostanában van! Hogy!

Valami veszélyérzet kezdett jeleket adogatni az ösztöneink mélyéből, - amitől fejünket veszítettük. Nem magunkért riadoztunk. Valamiért, ami elvont fogalomként is húsabb a húsunknál. Ami valamennyiünké és egyben mindnyájunk fölött való. Egymást megelőzve, kíméletlenül legázolva, többé baráti, családi kapcsolatokat sem tekintve, akartuk jobban szeretni és biztosabban menteni, ugye, feleim?

Mindegy már, hogy indult, hogy esett a hiba. Fölöslegessé vált a kérdés, hogy nem lehetett volna-e a Rémet kezdetek kezdetén két ujjal, játszva, a tojásbéjába beleroppantani. Fontos, hogy egy óvatlan pillanatban kikelt a Szörny, ma itt szálldos közöttünk és mi valósággal megháborodtunk tőle s lassankint már szinte nem is emberi: félelmes, félelmes, infernális lett körülöttünk, ez a betűkben, hangorkánban tombolva gyűlölködő magyar élet.

- Segíts, áldott Jobb! - fohászkodom fel a Várba.

És rögtön arra gondolok, hogy segíthetnék hozzá mi is, a kért segítséghez?

S mint valami rejtelmes közlés, mint azonnali válasz fentről, a falbontáson túlról, világosodik meg bennem egy szó és ezer emlék.

- Erdély. - mondom megrendült lélekkel és nehéz visszafojtanom a könnyeimet. - A példa - gondolom. - A példa számunkra mindig onnan jött.

De *most...* hogyan?

Gyorsan belapozok a régi, tisztaságos emlékek könyvébe.

Igen, odaát is a s a j t ó n_ kezdtük új életformák közé került magyar sorsunk egymás közt testvéri, kifelé pedig előkelő jellegének kialakítását.

Milyen felelősségteljes esemény volt az akkor még működő Magyar Pártban, ha csak egy rövid közleményt kellett is kiadni! Hiszen a «hetedik nagyhatalom», a sajtó nyilvánosságának színe elé megy! Nem maradt-e benne valami darabosság? Ellenkezőleg! Van-e kellő eleganciájuk a mondatoknak, hogy fajtánk ú r i voltát méltóan tükröztessék?

Nagynevű ci-devant főispán latolgatta a fogalmazvány szövegét, mellette pedig az a derék iparos választmányi tag gereblyézte gondterhelten az üstökét, akinek minden harmadik szava - nem szolgálásból, hanem tudatosan, önként eltökélten - ez volt: uraim...

- Mert uraim, a magyar munkásságot is uraim, bizony magunkhoz kell nevelnünk! Kérem tehát tisztelettel... Méltóztassanak...

Igen, pontosan azon a módon szolt, melyet mi eddig holmi kisajátítottan miniszteriális-hivatali modornak tartottunk és - csak valljuk be - nem egyszer meg is mosolyogtunk.

Pedig ez a kigúnyolt érintkezési forma a helyes: mondhatnám orthodoxan erdélyi és ott már östől fogva kipróbált és kitűnő eredménnyel bevált. Ezt a hangnemet ajánlom itthon is, kezdő lépésül. Ne lehessen sehol, soha, senkit, egyszerűen le-halljamagázni, ami durvább megszólítási mód a Táncsis *kend*-jénél; hanem méltóztassanak kérem uraim bennünket is meghallgatni, mert esetleg itt, a mi oldalunkon is lehet valami életrevaló magyar elgondolás...

Különvélemény persze, különféle vonatkozásokban, Erdélyben sem egyszer adódott. De piramidális gorombaságoknak egymás fejéhez vagdosásáig sohasem mentünk. Tanúsíthatom. Megmaradtunk az eszmei síkon. Pedig mi is jónál jobb módszerekkel akartuk boldogítani azt a mi szűkebb, szegény, azt a mi szenvedő, drága kis hazánkat! Ezt nekem akárki bizvást elhiheti.

*

A társas érintkezés terepén is szakítanunk kell a ma könnyen robbanékonyra válható csipkelődésekkel. Ajánlom, alakítsuk meg sürgősen az Ősi Hagyomány és Tiszteletmentő Szövetséget.

Szükségtelen az idegeskedés. Tudom, hogy halálosan belefáradtunk az új alapításokba és ezúttal magam is minden látható keretek nélkül, gyűlések, színpadi külsőségek nélkül, teljesen hallgatólagosan gondolom a dolgot. Lélekben. De hálózatilag. Mindenki a saját körében és egyetlen elvi alapon. Hogy minden magyar ember már születésének pusztá tényénél fogva méltóságos és úr. És egyetlen tanulságokból érlelődött, belsőleg szigorúan kötelező, önkéntes fogadalom mellett: nem áldozik le a nap az én haragommal! Sem anélkül, hogy meg ne kísérelnék két legjobban kezem ügyébe eső, egymással összeháborodott magyart egymással kibékíteni. Egyszerűen nem tűröm magam körül, hogy gyanus jólértesültek a vádak bumerángxájjal sujtsanak olyanok felé, akik történetesen nincsenek jelen és akik becsülete ilyenformán szomorú közpréda. Ha talán *ezen* az úton látom is majd a magyar boldogulást, egy pillanatra azért magamba merülök és elgondolom, hogy hiszen remélhetőleg a *másik* táborban is magyar emberek vannak, nem pedig ellenségek. Állást foglaltam ebben, vagy abban az irányban? Tisztességgel essék. Meggyőződéselem feladását senki sem követelheti. De próbálom viszont én is, a velem szemben álló félben is, nemcsak a hibát meglátni, hanem ami javára írható.

*

Azt hiszem, józan ésszel nem lesz nehéz elfogadnunk, hogy a transszilván lelkek közel rokona, érzékeny személyes ügye és büszkesége, a nemzetet kétségbeejtő ziláltságából újra talpraállító Bethlen István: ötezer holdas dominiumot aligha nyereszkesedből hagyott ott Erdélyben. Eckhardt Tibor Genfben talán önös célokért küzdött? Táborával együtt talán idegen érdekekért kardoskodik, mikor a magyar kizsákmány számára a csupasz létfenntartáson felül, még ama bizonyos fölöslegért is harcol, melyet Voltaire az «igenszükséges dolognak» mond? - kérem tisztelettel. Teleki Pál sorozatos térképei csak mint szakmunkák lesznek majd maradandók és a komáromi magyar véres veríték a semmibe tűnik róluk? Kornis Gyula művei nem fognak-e az eljövendő magyar ifjúság vizsgátelei közt büszkélkedni? Hiszi

valaki komolyan, hogy Rassay Károly megnyilatkozásai: merő ellenmondási kedv és a saját ragyogó szónoki képességeiben való gyönyörködés? Vagy hogy Darányi Kálmán minden viharok közt megingathatatlan úri modorával ne sokkal többet akarna kifejezésre juttatni, mint amennyi a pusztá *egyéni* jólneveltség? Hogy a közénk visszatért, bölcs és páratlanul szellemes Szüllő Gézát ne is említsem? Szükségtelen, hogy én fedezgessem fel kiválóságainkat és lehetetlen mindenkit külön felsorolnom. De túl a pártbéli választóvonalakon - csak úgy kapásból - mily sok magyar érdem, érték és milyen vígasz már ennyi is!

Kérdem tisztelettel, tekintetes, nemes, nemzeti és *mert* magyar, tehát kivétel nélkül nagyméltóságú uraim: ne lehetne az itt elmondottak alapján azt az egymással szemben meredező két tárgyaló asztalt - a Gellért-szállóbelit és az Eszterházy-utcait gondolom - csak *egyszer*, legalább csak kísérletképpen és még ha önküzdések árán is, összetolni? Mi, a kegyelmeitek hű magyarjai és mindenkoron nagyrabecsülők, határtalan megkönnyebbüléssel vennők tudomásul ezt a tényt és hasonlíthatatlanul jobban aludnánk ama bizonyos éjszakán, higyjék el nekünk. Sőt továbbmegyek! Másnap talán még mi is megint kezünkberagadnánk a lerakott tollat: a magyar irodalomnak régtől igen-zaklatott lelkű művelői... Kérem tisztelettel, hogy akármilyen igénytelen helyről indult is ez az instancia, szenteljenek neki egy pillanatnyi megfontolást, - minthogy «elvi különbségek nincsenek».

*

Anatole France «L'anneau d'améthyste» című művének XII. fejezetében leírja két professzor, Leterrier és Bergeret eszmecserejét. Odakint szintén tüntetés zajlik. Egy erőteljesen suhintott kődarab bezúzza az ablakot és a szobába repül.

- C'est un argument. Ez egy érv - mondja Leterrier, a követ felemelve.

- Rhomboid alakú - állapítja meg a társ és kiteszi kezéből a követ s azzal tovább tanakodnak. Mert *a dolgok sohasem a kővel dűlnek el*. Valahol a titokzatos mélyben, ahol eszmék és korszükségletek látens találkozója van; vagy pedig nincs és akkor a világon semmi kődobálással ki nem erőszakolható.

Magánéletünkben sem árt ezeket a szempontokat mérlegelnünk. Melyikünk nem állt az elmúlt napok alatt a szenvedélyes bántalmak pergőtüzében? És vajon kinél ütöttek oda, ahol az neki nem fájt? De éppen itt szükséges a mostanában annyit hangoztatott kereszténység, melynek nem élettelen betűiből, hanem örökéletű lényegéből, Krisztus így beszél hozzánk:

«Emlékezzél csak az én ellenségeimre! Ugyebár te sem vagy nálam ártatlanabb. Viszont ellenségeid sem gonoszabbak, mint voltak az enyéim. Gondold meg ezt jól, ember! És végül is meg fogsz bocsátani s én majd megáldalak érte.»

Nézek a Vár felé. Ez a szemlélődés mostanában különösen kedves és megnyugtató időtöltésem.

- István királyunk! - fohászok mély bizalommal. - Eszközöld ki számunkra az áldást! Tedd, hogy kifejlődjék bennünk a legnemesebb önzés: mely senkinek sem akarja átengedni a megbocsátás, önküzdés, a megbékélés, az úrimagyar udvariasság elsőségét. Félútban találkozzunk már sértőinkkel és meleg legyen testvéri kézfogásunk és örökre szétszakíthatatlan a mi összekapcsoló láncunk. Mert *messziről tágra felszakadt szemek égőn figyelnek ránk!* És mert Erdélytől nem illenek mindig csak venni, venni a példát. Egyszer már adnunk is kellene s ez így ahogy eddig volt és még mindig van, nem példa, nem példa, higyjék el nekem kegyelmeitek, nagyságos és méltóságos, édes magyar feleim! Az Istenért, gondoljuk meg,

hogy soha a mostanihoz fogható viharfelhők nem gyülekeztek a fejünk fölött. És számbelileg kicsiny nemzetünk olyan rokontalan árva! Ugyan ki szeressen minket ebben a keserves «bellum omnium contra omnes»-világban, ha még mi egymást sem szívelhetjük!

1939. február 22.
A Ház kapunyitására.

KÉRELEM

Néhány hónapja történt. Egy nem éppen elragadó könyvet olvastam. Kedvetlenül tettem félre és aztán elsiettem egy nevezetes gyűlésre, mert szeretem olykor a magam szemével látni: hogyan is készül az élő történelem.

Mikor a helyszínére érkeztem, valaki már javába beszélt. Csendes hangon érveket sorakoztatott egymás után. Többen ezalatt viszont azt művelték, amit kiabálásnak is csak enyhítve lehetne nevezni. Az előadó várt, míg a zenebona csendesedik. Erre nagyon türelmesen, nagyon udvariasan, újból nekifogott.

A zsvaj pár perc mulva megint kitört.

Szükségtelen folytatnom. A szerepmegosztás nem változott és ez a játék váltig ismétlődött. A szónok végtelenül magánosan állt ott a helyén. Sóhajtott és valami alig észrevehető kis mozdulatot tett a kezével. Felét sem adhatta elő annak, ami a lelkiismeretét nyomta, mikor egy sereg lealázó és kilátástalan kísérlet után végre leült. Mégis úgy éreztem, hogy itt ebben a fényes és tombolóan lármás csarnokban most ez a leordított ember a győztes. A csapóasztal öklözése nem igazi erő, amellet, hogy az kúsza hajzattal és fülig felcsúszott nyakkendővel együtt, még rendkívül visszataszító látvány is. Éppen úgy nem igazi erő, mint a szabadjárandegedett indulatoknak az a másik válfaja, mely viszont a hang dinamikájában keres kiteljesülést, egy folyton nyitott száj fekete üregén át.

Nekem a szóbanforgó alkalommal az a kétes szerencse jutott, hogy három órán keresztül, pontosan éppen egy ilyen nyílt torokcsatornába nézve végezzek történelmi tanulmányokat.

Azt gondoltam én akkor: ha a hétfégi kirándulót olyan beszálló csárdába veri be a szomjúsága és a véletlen, ahol egy ilyen duhaj atyafi mulat, ez a kiránduló bizonyára pénzt vet az asztralra, szedi-veszi sátorfáját és amilyen sürgősen lehet, tovább karikázik.

Igen ám! De nem mindenünnen távozhatunk és néha egészen másvalakik fizetnek, mint akik beszálltak, vagy mulattak.

Szent meggyőződésem, hogy igazi magyar úr nem mulathat mások számlájára; főképp nem olyan tömegekére, melyek bíztak benne, józanságában, bölcs önmérsékletében - és e jó-hiszemű feltételezés alapján, országos nagy és szent küldetéssel tisztelték meg. Talán azért is emelnek némely hajlékokra már építésükkor számtalan, ég felé szökő tornyot, hogy ahány nap van az esztendőben, annyiszorosan figyelmeztessenek az emelkedett szemléletre?

Egy halott költő ilyen éteri zenéjű szavakkal mutat a magasabb szellemvilágba: «Nem értem, hogy lehet valaki gőgös, mikor mind rabszolgák vagyunk. Nem tudom, hogyan gyűlöljük egymást, mikor mindnyájan meghalunk. Mért gázolunk keresztül egymáson haragosan, lelketlenül? Akik Istent hordozunk szívünkben, egymást miért nem nevezzük testvérekül?»

De főképp *kit* gyűlöljünk mi itt ezen a még mindig véresen megszabdalt magyar földön, ahol a nagy Széchenyi szavai szerint «oly kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosoknak is meg kellene bocsátanunk» talán! Itt nincs ellenség, itt nincs alkalom a virtuskodásra és legrosszabb esetben sem engedélyezhető más megtorlási eszköz, mint az az előbb említett kézlegyintés.

Recseg-ropog eresztékeiben köröttünk a világ. Viszonylagos nyugalomunk ideje tovatűnt. A beteg Európa hagymázgörbéje félelmes kilengéseket mutat. Kínzó lelki viszketőpor is kering

a levegőben és tetejébe már olyan érzékenyek és elgyötörtek vagyunk, mint a megnyúzott ember. Sehol sem lehel úgy hozzánk érni, hogy az érintés fájdalmat ne okozzon. Nemzeti életünk a legsúlyosabb problémákkal teli. És mégsem hiszem, hogy ezek bölcs tanácskozások: józan ész-okok egybevetése mellett, megoldhatatlanok volnának.

Földbirtok-reform? Nálunk ma annyi, mint a falat kenyér. De abból a csodálatos fajtából való, melyhez szükségtelen a kifent kasza és a cséphadaró.

Társadalmi egyensúly? Az elvakult düh semmiesetre sem fogja azt létrehozni és jaj nekünk, ha a születendő rendszabályok hátukon hordoznák az éretlen kezdeményezés törékeny és véres tojásbéreit!

Jókai azt mondja: «A hazaszeretet nem zárja ki az emberszeretetet». Deák Ferenc, féltékenyen féltett alkotmányos és parlamentáris életünk bölcse pedig így beszél: «Jobban tudom szeretni a hazát, mint gyűlölni ellenségeinket». És még sírművébe is bevéstük híres feliratából a szavakat: «Kockáztathatunk mindent a hazáért, de a hazát kockáztatnunk nem szabad.»

Ezek a mondatok azok, melyeket szeretnék közelebről emlékezetbe idézni, főként most, a magyar törvényhozás házának új kapunyitásakor. Amin minden jövőd határozat felépül, ami nélkül nem következhetik, csak egy új nemzeti szerencsétlenség, az a tárgy tekintetében mindenkor elfogulatlan - és egymást még a vita hevében is megbecsülő *hang*.

A szintén parlamentáris módon berendezkedett angoloknak van egy figyelemreméltó szokás-hagyományuk. A képviselők így aposztrofálják egymást és ez a hivatalos megszólítási mód is: «The Honourable Gentleman, The Member OF X.» Azaz, X kerület tiszteletreméltó úriember képviselője. Irva is végig nagy betűkkel... És még nevet sem tesznek hozzá, hogy csak a vita ment maradjon minden személyeskedő íztől.

Már magában a megszólításnak ez a pusztá ténye és már elvben kizár minden durvaságot. Akit az előbb Honourable-nek neveztem, arról saját meghazudtolásom nélkül bajosan állíthatom néhány perccel később, hogy enyhén szólva: hasított-körmű, vagy azt, hogy boldogult atyja sikkasztott az árvapénztárból és ezen, vagy bármi más alapon, már életében erkölcsi hullá volt, tehát leszámazója sem érdemel sem hitelt, sem kíméletet.

Meg kell egymást értenünk; a kifejezésekkel csinján kell bánnunk. Erre kérek itt fel most szeretettel mindenkit: magánost és családot, testületet és intézményt, rádiót és parlamentet. Ezt a szempontot senki ne tévessze és legalább az olyan szinte már közkeletű, útszéli szavakat, mint hitvány aljas, nyomorult, undorító, - töröljük ki a szótárunkból, a soha viszont nemhallásra!

*

Olvastam többi közt abban az elől említett könyvben, hogy az embereket lehet bizonyos irányokban «kondicionálni», azaz rájukhatni, ha a fél öntudatlanság állapotában, csendes hangon, némely jelmondatokat ismételtünk előttük.

«The Honourable... Tiszteletreméltó.»

Én ezt a néhány szót sugalmaznám a lázálomban vívódó kortársaknak és ha csak a legkevesebb fogamatuk volna is, mostantól bátran hirdetném, hogy még a félig-sikerült könyveknek is lehet valami hasznuk.

NŐBOTOZÁS

Nem sajtóhiba a cím és nem tévedés; felháborító valóságot cégérező szó. Sőt, a március 14-ével megindult országos eseményekhez kapcsolódva, immár egy darabka történelem is. *Bognár Ambrus técsői magyar tekintetesúr feleségét és nőtestvérét, a kényszerköltözéstől megvadult csehek megbotozták.*

Gazdag a történelmünk, úgy dicső, mint gyászlapokban. Fájdalom, ez a vérlázító náspágolási eset sem áll páratlanul. Azért talán mégsem árt, ha közvetlen elődjének emlékét itt most egy kicsit felújítom - mindjárt kiderül, hogy miért. A következmények miatt, kérem szeretettel.

Mert következmények is voltak. Botütések is, de következmények is, az akció-reakció természeti törvénye alapján.

*

Végéről ne kezdjük, a dolog így történt:

Az intézményesített fekete-sárga boldogság virágkorában divatba jött, hogy a szabadsághősök kinyomozható és minden valószínűség szerint hasonló érzelmű nő-hozzá tartozóit, a porkolábok testi fenyítékben részesítsék. Ennek a divatnak Patouja vagy Poiretja nálunk, bizonyos báró Haynau tábornok úr volt. Hogy közkeletűbb néven nevezzem: az aradi hóhér. Vagy ha valaki még erről a megjelöléséről sem ismerne rá, akkor: a bresciai hiéna. Bár akadt egy *rendkívül* figyelemreméltó harmadik minősége is! Nemes Pest város örökös díszpolgársága... Ha nem haboztunk ezt a méltóságot neki a tapasztalatok végbizonyítványának bevárása nélkül, még a legtarkább eshetőségekkel teljes életében, nyakrafőre adományozni, akkor most se kényeskedjünk. Mert *a sarat a későbbi politikai dekonjunkturák napjaiban és a történelmi ártékelés ítélőszéke előtt is állni kell!*

Csak hogy a divat meghonosításához is - mint a díszpolgári eljáráshoz és azonkívül sok minden egyébhez a világon - két fél szükséges. Egyik, amelyik a divatot *megalkotja*, másik pedig, aki *elfogadja*.

Ebben a mi sajátságos szentistváni hagyományú kis nemzetünkben, mely a díszpolgárságok osztogatása terén bár meglepő könnyelműséget tanusít, de a nő testi bántalmazását mindig megvetendő férfiatlanságnak bélyegezte: változatlanul kevés hajlandóságot mutatkozott arra, hogy ezt az idegen módit szelvében felvegye. És addig ment vonakodásával, hogy például nemes Maderspach Károly - semmiképp sem tudván feleségét a botcsinálta új divat alól mentesíteni - mozsárágyúval végezte ki magát, öngyilkosságának túlméretezett eszközével fejezvé ki azt a rajta túlnőtt elkeseredést, amit belőle a hitvesén elkövetett sérelem kiváltott.

Ő-hiénasága később, mikor gyászmunkáját az alkotmányos érzelmű és emberi jogaihoz körömszakadtig ragaszkodó, szabadságra termett magyar társadalom elvégezte, kapott egy takaros cilindert és elvonult. Már azt nem tudom pontosan, hogy Grácban, Bádénben, vagy az osztrák nyugdíjasok mely más paradicsomában ütötte fel végleg a sátorfáját. De azt tudom, hogy az ötvenes évek környékén, futólag Londont is szerencsétlenné látogatásával. Amivel szemben London -

Nos, itt kerül sor ama bizonyos «következményekre», melyekre elől céloztam. Mert London kevésbé... illetőleg London nemigen... vagyis, hogy London *egyáltalán* nem szerencsétlenné ezt az ő, araszos bajuszjáról még szintén híres vendégét. A Perkins-féle sörcsarnok csaposlegényei például oly heves természeti ellenkezést éreztek az ex-mindenható iránt, hogy minden

mesterséges szűrvesztő nélkül - csak úgy szabad kézből - a szó legszorosabb értelmében, olyan csupaszra bajusztalanították báró Haynau urat, mint egy télirevaló bőralma.

Tartozunk az igazságnak azzal a megjegyzéssel, hogy díszpolgárunknak nem a bárósága, sem a bajuszviselete, sem pedig a neve, legalábbis nem a rendes vezetékneve váltotta ki a tenyerestalpas Eddyk és Henryk kebeléből ezt a szőrintó dühöt, hanem ama más közszájon forgó nevei, melyek a női test-topográfiával állnak szoros összefüggésben.

Ne sokat kerüljessük! A söntés vasgyúrói bizony asszonyainkat verető híre miatt tépázták meg a jeles táborszernagyot, aki is, mikor borbélyja számára már semmi lehámozható nem maradt az ábrázatán, kénytelen volt menekülésszerűleg egy olyan szűk és kietlen mellékfülkébe zárkózni a haragos Teddyk és Freddyk elől, ahonnan később csak a kéményseprőknek sikerült őt, nagy ügyvel, valahogy előkotorni. De London felháborodott fiai még eközben is porhanyították hazánk örökös díszpolgárát, sőt talán ma is püfölnék, ha közben meg nem hal.

Egy hímnemű lény, aki nőket ütlegelt!

- Shocking!

Ez a régi történet jutott eszembe most, a técsői asszonyveretéssel kapcsolatban. Sajnos, nem tudjuk, hogy név szerint kik voltak ezúttal, akik Bognár tekintetesúr női atyafiságának tetteleg bántalmazását elrendelték. Londonnak ez ügyben való közreműködésében sem reménykedhetünk. Nem vagyunk ma olyan közel egymáshoz, mint a Haynau-féle díszpolgárság korában. De van valami, ami akkor esik éppen legközelebb, mikor nem mutatkozik más földi segítség. A költői, még helyesebben: az isteni igazságszolgáltatás.

Az újsütetű Haynauk hazája, pár órával a gáztett után felvette a néhai nevet. A Hradzsínban mára egész másforma zászló leng, mint pár nap előtt... És honvédeink megvetették lábukat az Erdőskárpátok ormán. Csehszlovákia neve maholnap már az enyészeté.

Az asszonyverők népét nem sajnálom. Ez a náció elvette tőlünk az emberi részvét jogát. Szánalmunkat méltóbb célokra tartogatjuk.

«Habeat sibi.»

Ez legyen számára sírfeliratunk.

1939. április 2.

EGY MAGYAR POLGÁR GONDOLATAI 1939-BEN

Derék magyar polgártársunk, ha az Úr 1939-ik évének tavaszán körülnéz, nagyjából így összegezheti, hogy mi történik ma körülöttünk Európában:

Lord Halifax ismételt kihallgatásokon jelenik meg VI. György angol királynál. Eden és Churchill személye előtérbe került. Halifax felfogása eddig ugyan szembenállt Eden nézeteivel, de egyszerre mind a ketten szükségét érzik, hogy engedjenek a merevségükből. Várható, hogy a közhangulat nyomására a kormány hamarosan át is alakul egységes nemzeti kormányra, mely az ellenzéki pártok több képviselőjét szintén kebelébe venné.

Mialatt a Szigetországban ezek történnek - lapoz tovább ujságjában a derék magyar polgár - a francia sajtó szemlét tart a belviszonyok fölött és úgy összesíti véleményét, hogy Daladier miniszterelnöknek minden támogatást meg kellett adni. Daladier tudvalevőleg több pénzt, a negyvenórás munkahét elvének felfüggesztését és pártsúrlódásoktól ment belpolitikai légkört: tehát csupa olyan dolgot követelt a néptől, ami a francia kedélyekre - főként a zsigori, szabadidejüket féltékenyen féltő és pártsúrlódni felette hajlamos kispolgárokéra - sohasem hatott a csáb erejével.

Románia - folytatja tájékozódását magyarunk - úgynevezett «szent nemzeti frontot» alakított, mely a külön irányokban feszítő erőket hirtelen megint úgy összekalapálta, hogy a legfrissebb közlemények szerint, állítólag még a közismert szándékú Maniu Gyula is beállt volna már a korona célkitűzéseit támogatók rendjébe. Ehhez a kissé petróleum- és gabonaraktárillatú, de rendkívül figyelemreméltó összefogáshoz - a Neamul-Romanesc hasábjain - a nehéz természetű Nicolae Jorga volt román miniszterelnök, támogatólag szól hozzá. Lugoseanu római ex-nagykövet pedig az Universul vezércikkében morfondírozik, közhasználatra és a máskor sün módjára szúrós Pamfil Seicariuval együtt, a Jorgáéval teljesen azonos végkövetkeztetésre jut.

A magyar polgár lélegzik egy mélyet és most Jugoszláviára helyezi át a figyelmét. Azt olvashatja, hogy Cvetkovics miniszterelnök kinyilatkoztatta a horvátokkal való kiegyezés sürgős szükségét és azt az elhatározását, hogy ebben az üszkös kérdésben a legmesszebbmenő engedékenységet fogja tanusítani. Rövidesen tanácskozássra hívja dr. Macseket, a nagy mumust. Kijelentései nem maradnak visszhang nélkül. Macsek módját ejti, hogy szintén sürgősen nyilatkozzék, nem kisebb elvi jelentőségű tartalommal, mint hogy megengedi párttagjainak egy újjáalakuló kormányba való belépését, «a szerb kapcsolatok megszakításáról pedig szó sem lehet!» De a megegyezéssel sietni kell! - teszi hozzá és valószínű, hogy a közös kormány legközelebb már meg is alakul.

Hegy és völgy így találkoznak íme! - gondolja a derék magyar polgár és érdeklődve figyel, hogy mialatt ennek a horvát-szerb találkozásnak útját mindkét részről buzgón egyenetlik: Belgiumban a rexista mozgalom lényegesen alábbhagyott. Leon Degrelle megcsappant népszerűségű táborával, szemérmes Flankenbewegungok közepett tolodik vissza, a hivatalos irányzat felé...

- Hát a lengyelek! - tűnődik magyarunk. - Mi történik Lengyelországban?

Megleli a feleletet, hogy ott a paraszt- és szocialista párt sürgős kérelemmel fordult Moscicki elnökhöz: hozzá létre a nemzeti összefogás kormányát - belevonva az ellenzéket is - mert «a belső egység, legmagasabb fokát haladék nélkül el kell érnünk».

*

És most aztán mi van itthon! - veti fel sors- és kortársunk a kérdést és elkezd saját viszonyainkat elemezni.

Itt áll a felelős kormány élén egy férfiú - mondja. - Gróf Teleki Pál. Nem tudom elfelejteni homlokán azoknak az első komáromi tárgyalásoknak hősi magyar gondverítékét. Néha már valósággal kísérteties ez a kép... Megilletődöm. Milyen jó, hogy válságos napjainkban ezt a szinte gondviselészerű vezetőt kaptuk!

De a polgártárs arca mégsem derül fel. Semmi sem veri ki fejből azt a balsejtelmet, hogy új miniszterelnöke... nem áll gránit-alapon. A pártok néha még saját kebelükön belül sem férnek össze, nemhogy azokon kívül észlelhetsétek valamilyen megbékélés jeleit - rázza fejét felebarátunk. - Pedig független nemzeti életünk alatt még pontosan fel nem értékelt erőtevézők rázkódtatják a talajt. Jaj lesz nekünk, ha besüpped terhünkkel az ősi föld! Nem egyes előkelő személyi különállások és pártbeli sáncvonalak eshetnek itt áldozatul. Ezeknél sokkal több. Pedig ki ne tudná közülnök, hogy mennyivel nehezebb romokból előlről kezdeni az építkezést, mint még idejekorán végrehajtani a kellő óvatossági mozdulatokat?

Mik ezek az első célszerű intézkedések? - vet számat az aggódó kortárs. - Bizony már megtanulhattuk volna, hacsak nem akarunk nehéz esetben megint azzal az agyoncsépett és többé el nem fogadható mentegetődzéssel előállni, hogy «társadalmunk viszont szervezetlen volt». *Miért szervezetlen?* Miért nem szerveznek minket, arra illetékesek, mikor ezren és ezren érezzük annak ösztönsugalta szükségét, hogy tennünk kellene valamit? Keressük a kezét a szétfolyó levegőn át olyan más magyar atyánkfiaiak, akikkel együtt több hasznos erő lehessünk és kész foglalatban ajánlhassuk fel nemzetépítő szolgálatainkat.

Valahová beiratkoznék - ráncolja homlokát a nyugtalan magyar - de semmi meglévő közület nem egészen kedvem szerint való. Mindegyikben ott lappang legalább egy sarjadzásképes csírája a visszavonásnak, a valamilyen alapon való elkülönülésnek, másvalakik háttérbeszorításának: a bomlásnak. Már pedig nekem olyan tömörülés kell - töpreng nyugtalankodó hazánkfia - amelynek cégérében ne legyen semmi több, mint ezek az egyszerű és mindnyájunkat összefogó irányelvek itt: *magyar az, aki magát minden megpróbáltatások közepette is rendületlenül annak vallja; aki Kormányzónkat ismeri el népünk egyedüli hivatott vezetőjének és aki a pártoskodáson felüli, alkotmányos, haladó parlamentáris eszmék jegyében, kész akármikor életét is adni, az ország bármely oldalról veszélyeztetett függetlenségéért.*

A magyar társadalomnak csak a nemzeti Nagy Egész sértetlen fennmaradása fontos. Holmi árnyalatokkal - az egyes pártcégek forgalmi nevével, programjaik megszővegezésével - édeskeveset törődik. Ezek a programok egytől-egyig olyan nagyszerűek, hogy némely tisztázatlan célú irányzatokat kizárva, akár bekötött szemmel kihúzhatnánk a csomagból a legelsőt és nyugodt lelkiismerettel követhetnénk annak célkitűzéseit. Hiszen ki mer programba mást, mint csupa szépet és hasznosat felvenni?

Akkor hát hol van itt elfogadható, igazán komoly akadály? Akkor hát miért... mire még mindig a magyarsági-fokozati viták? Mire a jobb és mégjobb oldalak tornászati vezényszavai? Az idegeskedések, idegenkedések, - a vád? Mi ez a zürzavar, ami itt nálunk uralkodik?

A jámbor magyar polgár ezt az ő egyszerű eszével meg nem érti.

Való? - ezt kérdezi.

Körülnéz és még barátságatlanabb hangon mordul: hát van erre időnk? *Most*, mialatt a veszedelemre ocsudó világban mindenütt olyan jelszavak repkednek, mint: koalíció, nemzeti összefogás, közös nevező, keretbe vonás, «platform», szövetkezés, «blokk?» Mindez csak másutt sürgős? Sőt élet-halál kérdése? Nálunk ráérünk? Mi így vagyunk hadseregünk szervezésének belső megtámasztói?

Találjuk meg egymást, ameddig nem késő! - csattan fel az egyszerű polgár. - Tömörüljünk szilárd egészszé. *Tartsunk menetképes állapotban két-három teljes garnitúrát*, hogy akármikor, akármilyen okon fordulat történék, ne a tizenkettedik órában fejetlenkedjünk. Legyen kész szerelvényünk, melyet azonnal indíthassunk. Ne hasson ránk mindig a fiók-elemicsapás erejével a legegyszerűbb, csak részleges kormánybeli széktolódás is. És engem se avasson népem Kasszandrájává a balsors, - teszi hozzá nagyon halkán e sorok írója.

Vagy «Nekünk Mohács kell» - igazán? Hát igazán, Ady Endre?

*

Senki se kutassa, hogy mi jogon szólaltam fel itt. Vagyok egy puszta hallócső, lentről, a mélyből. Ha jobban tetszik: egy csepp a Tengerből. De ebben a cseppben az egész magyar tenger minden sajátosságával.

1939. április 30.

MAGYAR VÁROSOK SORSA

Néhány napon keresztül az történt e sorok írójával, ami már jórógen nem esett meg vele. Megint iskolába járt. Szabályszerű, rendes iskolába. Változatosság kedvéért, ezúttal polgáriba. Budapest II. kerület, Medve utca 5... Vagy két ölnyi vaskorlát van az épület előtt, pajkos kifutkározásunk és a gázolási balesetek megakadályozása céljából. Osztály: IV/a. De tanuló-társaim most nemigen voltak leányok; sőt túlnyomólag nem is nők. Inkább férfiak, a társadalom minden rétegéből és korállapotából. Beültünk szépen egymás mellé a szürkére festett és elképesztően szűk padokba (Istenem, hát *még ma is ilyenek?*) és elkezdődött a lecke.

Milyen új anyaggal gyarapítottam ismereteimet ezeken a furcsa, késői tanuló órákon, azon túl, amit félig-meddig mindnyájan pedzünk, hogy tudniillik: a pillanatnyi szélcsend ellenére, a világbéke azért továbbra is csak egy vékony angyalhajszálon függ?

Dióhéjban ilyenfélékkel: hogy háború esetén - a légi veszélyeztetettség szempontjából - Magyarország a rangsor egyik legelső helyén áll. Hogy városaink csupán «repülő percek» távolságára fekszenek a határoktól. Hogy a jövő erómérkőzése teljességgel való háború lesz, a régi Delbrück-i recipe szerint: Krieg von Volk gegen Volk, und von Mann zu Mann. Magyarán: embervadászat. Ennek a vadászatnak levegőből jövő része - újabb elgondolások szerint - valószínűleg a vaksötét éjszakában fogja célbavenni a mélyen alvó városokat, még pedig hadüzenet nélkül. Szóval, nem lesz háború, csak harc. De ilyenként aztán annál öldöklőbb, mint ezt Spanyolország esetében vagy a Távolkeleten is láttuk, ahol bemutatták, hogy mi az új módszer. Nem sokat üzengetni, pepecselni, hanem egyszerűen rámenni, elkerülvén a hadüzenettel járó nemzetközi alkalmatlanságokat. A rajtaütés háborúja lesz az eljövendő, mikor is a frissen felállított budapesti riasztókészülékek első felordításától számítva, marad felébredésre, öltözésre, mindenféle intézkedésekre: összesen talán még *tíz perc* is... Ennek az időnek lejártával - ha jóelőre fel nem készültünk - egyetlenegy gépmadár és egyetlen rövid kis útszakaszon, szét tudja roncsolni az ország szívét.

Hát ilyenféle ez az új lecke! Röviden, ha kell, az unásig: légvédelem.

Irkámba jegyezve a kapott felvilágosításokat, egy kis szemlét tartottam most a hallgatóság fölött.

Elfogott a szorongás.

És ezek az életbevágóan fontos tudnivalók csak *ennyi* embert vonzottak ide? Hol maradtak a gyermekeiket féltő anyák? Hol maradtak a szeretteikért felelős családfők? Hol vannak, akik a szeptemberi feszültség napjaiban a hatóságokat gázálarcokért ostromolták? Hol vannak a zsír-tömegvásárlók? A kockacukor tárolók? Az ércpénz elrejtők? Ez a néhány lelkes előadó csupán a felolvasott névsor gyenge kétharmadáért rontja itt a torkát, órákon keresztül, melyek végén még meg is szokták a szíves türelmet köszönni?

Mióta megint iskolás lettem, sokszor vannak nyugtalan álmaim: ébren. Minduntalan kísért annak a teljességgel ki nem zárható pillanatnak látomása, mikor valamelyik vasfal-feketeségű éjjelen, egyszercsak felbödülnek a szirénák - de többé nem «érdekes» gyakorlat céljából.

Mi lesz itt? - vetődik fel önként a kérdés. Hogy kapadoznak majd az álmukból felriadt emberek? Hogy fognak kitódulni a lakásokból, öltözetlenül, vagy félig öltözötten, de egész bizonyosan fejtetlenül, a szeptemberi ujság-tömegfogyasztók, a lizsthalmozók, a tanfolyamok hiányzói?

Hajókatasztrófa. Titanic. Pontosan az a kép. Egycsapásra megszűnhetik minden fair play és minden megfontoltság. A vakrémület «benyúl a mellény alá és kiveszi az emberből - az embert». Néhány érlökésnyi idő tökéletesen elfeledteti a fennen hirdetett humanizmust, minden ő vivmányaival együtt. Néhány másodperc untig elég lehet ahhoz, hogy átgorjuk a századok mérföldköveit és rohamos - nem! - rohamosan *gyorsuló* eséssel, visszazuhanjunk az ököljog korszakába. Mert sarkal a kínzó életöszton, mely az elsön kívül, könnyen eltörülheti az összes többi személyes névmásokat.

Csigalépcsős, szűk lépcsőházakban, központilag ránkoltott sötétben, legfeljebb ha egy-egy zseblámpa fényének szegmentumában, megtorlódik a tennivalóit nemtudó háznép. Sikoltozás. Tülekedés. Ájulások és egymás letaposása, mint bazár- vagy színházégek, - de még rosszabbul. Mert itt egy *nemzet* bazára égne; gyönyörű kirakata, féltett színpadja, ahol bőséges békenapokban nagy szerepet, kultúrát és hozzá előkelő nemtörődést játszottunk. Vállvonósdit. Hányan tudják itt az egyéni menekülés, az élet és vagyonmentés könnyű, gyors és legcélravezetőbb módjait? Ki *nem* fog itt zavarában hibákat elkövetni, melyekből pedig egy is elegendő a nagyvárosok, szinte teljes pusztulásához?

Ne mosolyogjunk. A padlás...

Tegyük inkább szívünkre a kezünket. Milyen ádáz viták tárgya még mindig, a háziúr és bérlők közt!

A lakó azt tartja, hogy ő bérel és *nem* dob ki. Jussa van az összes bérelt férőhelyekhez.

- A kalapdobozom! - idegeskedik öméltósága. - Hova tegyem? Talán a szalónasztalra?

Mások a drága zongorákat emlegetik. A tulajdonos viszont azon az állásponton van, hogy már ő engedelmet kér, de nem építhet külön fiókházat a Weltall und Menschheit-köteteink tiszteletére, sem az Illustration kegyelettel gyűjtött évfolyamaiért, sem a használaton kívüli tengerifű-matracunk, vagy vesszőkosaraink számára. Sőt afféle bumszti-pincékről se álmodják senki. Adó... Vagyonváltság... Csillagászati számok... Nem és nem!

A per halad, az ellenőrzések után titkon visszacsempészett bőröndhalmaz pedig marad és maradnak a hajmeresztően veszélyes lécrekeszek, a már pedig alighanem *ügyis* halálraítelt padlásokon. Kitűnő puhafából... Abból a leggyorsabban gyúló fenyőből, melyből a régiiek a messzevilágító «lármafákat» faragták és melyeken kész élvezet a két-három ezer hőfokos gyújtóbomba lángjának pillanatok alatt átsuhanni.

Érdeklődtem néhány háziúrnál, hogy tulajdonképpen mit is gondolnak arra az esetre, ha itt egyszer... valami... netalán mégis...

Az egyik, vagy hetven lélekért felelős bérbeadó, szemrebbenés nélkül így felelt - s ez nem tréfa:

- Rögtön kimegyek a hűvösvölgyi villámba!

Úgy. Tehát: les dieux s'en vont... Szerencsére nem mindenütt.

Puhatolóztam lakóknál is és a padlásbirtok jogi érvein felül, elég gyakran hallottam ilyenféle válaszokat:

- Az egész légoltalom csak valami újabb gittegylet, kérem. Mert hiszen ha még én a fejemetetjére állok is, a szomszédom egészen bizonyosan felgyújt.

Nem tagadom, hogy úgy a háziúr, mint bérlő részén van igen sok hiba - és mutatkozik némi figyelemreméltó igazság. Az ilyen kérdéseket csak egyöntetű, kérlelhetetlen törvényes rendeletekkel és megfelelő büntető szankciókkal lehet - fogják is - rövidesen szabályozni. De addig sem ártana, ha a polgári társadalom helyesbítené azt a tévedését, mintha *másoknak* tenne megérdemeletlen szívességet az óvakodással és leküzdené magában a lomha közönyt.

Dionizosz folyóba vetette Midászt és a víz megtelt dús aranytartalommal. «A közönyös embertől, ha megfürdetik, talán a folyó habjai is unalmat hömpölygetnek.» Itt nincs eljátszani-
való magyar élet, még a legkönnyelműbb és legkötözködőbb emberé sem. És itt nincs elvesz-
tegethető vagyonérték. Az önvédelem, a házvédelem: egyértelmű a honvédelemmel, mely alól
senkinek sem adhatunk kibúvót. Meg kell oltalmaznunk városainkat és lakósaikat, ha
szükséges, még akaratuk *ellenére* is.

Egyelőre olyan ez a mi közönségünk, mint a megvakult Gloster, aki a doveri sziklaszirt meredekén - kaprot szedett. Szép volna nem várni be a hatósági dörgedelmeket; ha komolyan, magyaros áldozatkészséggel elébük vágnánk és önként ürítenők ki a százezrek életét veszé-
lyezettető lomtárakat, de úgy, hogy a felülvizsgálatok *után* se szivárognak oda darabonkint
vissza megint!

Páris, mint tudjuk, «megért egy misét». Talán ez a mi egyetlenegy világvárosunk is megér
még néhány kalapdobozt.

ŐK IS...

Már elnézést kérek a tekintetes magyar királyi postától, amiért váratlanul olyan erősen megszorítom a velemvaló dolgát. Kissé magamat is meghökkent olvasóim tömeges bizalma. Úgy látszik, darázs-fészekbe nyúltam vasárnapi cikkemmel. Háztulajdonosok és bérlők, nem győzik hosszú leveleken át magyarázni, hogy szép, szép! Légmentes. De...!

Egybevetve a felszólalások tartalmát, azok bizony a panaszkodásban merülnek ki; mégpedig - more patrio - az egymás elleni panaszban. Ez és ez, így és így, az érdekeltek sehogy sincsenek egymással megelégedve. Velem sem egészen. Egy tiszteletreméltó háziasszony például durcásan írja, hogy könnyű nekem sürgősségi indítványt tennem a gyúlékony holmikkal a padlásról való eltüntetése tárgyában. De miveljem ugyanezt a dolgot *cselekvő* módon - és ott a terepen! Mert ezek a neki mégis csak becses lomok, határozott természeti ellenkezést mutatnak az elpárolgás folyamatával szemben. Jöjjen bár a helyszínére és győződjem meg róla, hogy *miért!* Ő esetleg hajlandó engem egy megírandó időpontban személyesen is felkeresni... Akkor majd bizalmasan feltárja, hogy micsoda botrányos állapotok uralkodnak - a bérbeadó háza táján.

De a háziurak sem restek! Van, amelyik mindjárt utcanévet és pontos házszámot közöl és egyenesen azzal a megbízatással tüntet ki, hogy amit a «különben elég nagyfejű» bérlői mostanáig bűnösen elmulasztottak, vigyem azt végbe én. Bírjam rá az illetékeseket, hogy itt és itt - persze hatósági költségen - tömeghasználatú bumszti-pince épüljön. Másképp a lehető legrosszabb gondolatai lesznek az egész légmentesről, sőt vasárnapi cikkemet is kénytelen volna sarkalatos házbirtok-ellenes aktusnak, magamat pedig az ingatlantulajdonosok esküdt ellenségének tekinteni, - irgum burgum! Mert nekem könnyű. Nincs házam. Sat.

Ebben az éppen szóbanforgó egyetlenegy esetben, van szerencsém az összes zsörtölődésekkel nemtörődni. Sem a megúnt kották, ócska almanachok, naftalinos holmik, könyvszekrényből kiszégyelt (de azért mégis megőrzött) detektívregények, sem a három lábon ingó szekrény és pillanatnyilag férőhely nélkül maradt «sezlon» sorsával. Sőt horrendum! még a gyalúforgáccsal bélelt költözőládák, téli ablakpárnák és az élet óceánján szomorú léket kapott mosóteknők sem lágyítják meg ezt a kőszívemet. Éppolyan kevésbé, mint az a másíkfajta végzet, amely némely embereket viszont háziurakká avat... Minden érzékenységem újíjfajta honvédelmünké és a hibájukon kívül tájékozatlan jóindulatúaké.

Mert van azért a postámban sok vigasztaló levél is. Jelentkeznek a magyar anyák... Szívesen elpusztítják minden lim-lomjukat, csak mondjuk meg nekik, hogy hol sajtáthatnák el a szükséges légmentes ismereteket?

Felelem ezekre a kérdésekre: a kerületenkint tartott tanfolyamokon. Senki sem fogja számonkérni tőlük, hogy milyen alapon érdeklődnek. Az előadók legkevésbé.

Ezek a sajtáságos Istenteremtései egyébként egészen külön rovatba tartoznak. Bámulom a belőlük kiáradó, szinte már apostoli buzgalmat. Szerény, névtelenségbe burkolódzó hősök. Tesznek messze azon túl is, ami nyilván kötelességük. Ajánlva ajánlkoznak, hogy csak szedje szét kérdéseivel a szegény maradék tüdejüket, bátran, a hallgatóságuk! Készek akár házakhoz is kimenni, hogy megtekintsenek egy-egy különlegesen nehéz «terepet». Értsük meg: és mindezt díjazás *nélkül*. Magánszívességből. Csak abból a lángoló ügyeszeretetből, mely az első röntgenológusok, a hólavínákba induló Szent Bernát-menházi szerzetesek, - a kockázatos hatású oltóanyagokat saját testükön kipróbáló orvosok, a hittérítők és sarkutazók vállalkozását jellemzi.

Mint ők, bizonyos fokig ezek a nagyszerű emberek is vértanúk. Magánéletük szinte már nincs is. Családjuk inkább csak hírből, mint látásból ismeri őket. A baltafejű terrier percekig szétvetett lábakkal ugat az előszobában, míg végre gyanút fog, hogy ez a holtfáradtan betántorgó idegen: talán a gazdája...

Ajánlom a lyukas lábtörő gyékényekkel, húsvéti nyúlkosaraikkal és levelezőlap-relikviáikkal vesződő kispolgári lelkeknek, akik azt tartják, hogy az «ég magas, a cár-atyuska pedig messzi van», ezt a szent és nagyszerű példát, tömegveszélyt rejtő cókókjaik számára meg a mielőbb kámforrá tűnést. Míg a kíváncsi hatósági személyek újból meg nem jelennek... Ahogy olvasom, egyedül Hamburgban nyolcszáz vagon padlásportékát ítéltek ugyanis máglyára. És akkor mire várjunk? Miért akadékoskodjunk?

Amennyire magamat ismerem, nemigen szorult belém vérszopó kegyetlenség. Elkeseredett legvégső esetre azonban, motoszkál az eszemben egy javaslat. Távolról sem gyöngéd, nem is egészen eredeti, nem minden viszonylatban igazságos, de határozottan célravezető módszer, a tunya közöny és hanyagság leküzdésére. Egy kis *ízeltő*... Borús éjszakán, egy váratlanul felbukkanó, a kórházak környékét gondosan elkerülő repülőgép, néhány merőben ártalmatlan, viszont annál dörgedelmesebb bombával. Másnap aztán kiderülne minden: a közérdekű cél és a teljes veszélykivüliség. De addig mennyit tanulnánk! Például a tömegrémület természetéről; annak komoly szükség esetén való leküzdéséről. És ezúttal nemcsak a közérdekért mindig szívesen áldozók okulnának. A fejcsováló hitetlenek és halogatók is. *Ők is...*

Ments meg Uramisten minden jótét lelket tőlük, - ámen.

1939 április 10.

MOHÁCS ELŐTT

Történelmi irodalmunk sokat vitatott kérdése a XVI. századbeli magyar hőskor tragikus alakjának, ifjan elhunyt II. Lajos királyunknak jelleme.

Lágy volt-e ez az egyéniség? Megalkuvó és a végzet szekerének férfiatlanul, ellenállás nélkül elébe fekvő? Vagy minden könnyelműsége és gyarlósága mellett is feltalálhatók Lajosban az önérzetnek, bátorságnak és gerinccességnek azon kellékei, melyeket ez a népek erő-osztóvonalába állított és függetlenségére féltékeny nemzet soha nem nélkülözhetett?

A kérdésre a legmegbízhatóbb választ a kortárs, a szemtanu adhatja: és meg is adja.

E napokban kezembe kerültek a törökvész túlélőjének - hősi halált halt fiatal királyunk Mohácsnál veleküzdött kancellárjának - Broderits Istvánnak feljegyzései. Egyenesen meg kell bámulnunk a kancellár fejlett történelmi érzékét, mely már abban a kezdetleges korban arra készítette őt, hogy ne érje be élményeinek egyéni ízű elbeszélésével, hanem mentsen át az utókor számára olyan *okmányokat*, melyek állításaira a kétségbevonhatatlan hitelesség erejével ütik rá, a történelmi hűség pecsétjét.

Két eredeti levél az a felértékelhetetlen kincsünk, melyet az előrelátó Broderitsnek köszönhetünk és amelyeket itt most közölni akarok. Egyik Szolimán szultánnak II. Lajoshoz írott kevély és fenyegető levele, másik pedig ifjú, megfélemlíteni akart és gyámoltalansággal sokszor megvádolt királyunk válasza.

Így következnek:

«Törököknek császára, görögöknek császára és Mahumetnek felséges fényességű fia, Szamariták királya, Perzsáknak királya, Moabiták királya, Egyiptusoknak királya, Három nagy Folyó Vizeknek őrzője, a Földi Paradicsomnak előjárója, a Felfeszített Koporsójának védelmezője, Napkelettől fogva Napnyugtáig a királyoknak királya, uraknak ura, minden fejedelmeknek fejedelme, a Sabatoth Istennek és a jordáni Mahumetnek unokája és azoknak tanácsosa, a keresztény hitnek üldözője:

A felséges fejedelemnek, Lajos Úrnak, a Magyar Ország Királyának!

Bensgemuth, a törököknek fejedelme köszönt téged. És most tudd meg, amint engedi a mi barátságunknak ideje, hogy első megérkezésünkkel elnyertük határidat és ha velünk hadra kívánsz kelni, amint értettük, hanemhogy e világnak mintegy felét a mi hatalmunknak meghódultattuk a mi Uraságunk alá. És minthogy már úgy elvégeztem és akarom: a Világnak egyik végétől fogva a másik végéig tenni Uraságomnak határit, vallyon nem jut-e neked eszedbe, hogy az én kebelemből annyit kiküldhetek, hogy a te hatalmaddal harcra kelhetek és bírok, amint megmondottam a Te Nagyságodnak, sok országokat, amelyeket Uraságom és hatalmam alá hajtottam. De tekintsd meg csak a te országodat, mint egy istálló az, hasonlítottatván a többiekhez, amelyeket hatalmam alá hódítottam. De immár egyenesen szólván: minekutána megverem és eltörlöm hadaidat, Budát minden félelem nélkül, nagy hatalommal akarom elnyerni, eltörleni, semmivé tenni és a te rendelésed miatt ennek a te hitednek hallgatást parancsolni. A te Istenednek ellenemvaló haragjától pedig nem akarok félni, és ama kövér ökröket, a te fejedelmi szolgálodat, járomba akarom fogni, és a te hitedet, amelyet teveled együtt tartanak, messze akarom tőled elvinni, - míg a rostélyra tévén, a tűzhöz alkalmaztatom és karóra húzatom őket és így megemésztetek benneteket, és nem egyedül csak téged, hanem még

másokat is, akik a te birodalmaddal vannak, akiknek a nevöket megesmértetem veled... akiket is, valamint téged, és méginkább mintsem téged, meg fogok látogatni. A többit amelyet igyekezem néked és másoknak tenni, most nem akarom megírni.

Költ Belgrádból 20. Febr. 1524. esztendőben.»

Eddig a förmedvény, melyhez Broderits a következő felháborodott kísérösorokat fözi:

«Nézd itten a megveszett-eszü dühös Pogánnak minden rend és okos értelem nélkül való, ütött-vetett levelét!»

*

Most pedig lássuk az ifjú, szegény, csakugyan szövetségesekek híján szükölködő és pusztán népének hősi erényeiben bizakodó, az igazság és szeretet Istenére támaszkodó király válaszáat:

«Lajos, Istennek kegyelméből Magyar és Cseh Országnek Királya.

Bensgemuthnak, a Törökök Császárának köszönetet mond.

Mindenféle fenyegetésekkel teljes leveledet követidtól vettük, amelyből - minémü szándékkal légy - könnyen átal láttuk. Még ugyan annyira el nem bízhatod magadat azzal, hogy a mult nyáron, megszegvén a frigyét, amely az atyáddal volt kötve és ugyan éppen a békességnek reménsége alatt, amelynek kérése végett követid nálunk valának, véghelyeinkre rájuk rohantál és Belgrádot, nem ugyan a te erőddel, hanem az enyimeknek árulásával, hadadnak pedig nem nagy kára nélkül, megvetted. Mert ugyanis egyéb-aránt, valamint mindenkor, úgy most is bizony megismerted volna, mit tehet a mi fegyverünk, hacsak magadat nem egy régi hadivezér szokása szerint, hanem mint új, azaz: tolvaj módjára, nagy sietséggel vissza nem húztad volna! Amely hadat kebledből ellenünk fogsz küldeni, és minemü szerencsére fogod azt kitenni, meglátjuk. Akarnám, jól vizsgáltad volna meg Eleidnek tetteit, akiknek vérjük árjával, már majd nyolcvan esztendőktől fogva, valahányszor kardra lehetett szállani, a mi országink ellepettek. Hogy pedig ezeken felyül, a Világnak egyik végétől fogva a másik végéig Uraságodnak határit kiterjeszteni magadban elvégezted: tagadjuk, hogy te azt megcselekedhetnéd! Hátravannak az Olaszok, Spanyolok, Franciák... Británnusok és más véghetetlen keresztények, az erős Istennek népei, akiknek fegyverüket ha megtapasztalnád, akkor bizony! nem a Világ végeivel, hanem inkább a magad határaiddal akarnál megelégedni.

Ami pedig a hitet és a mi felfeszítettett Istenünket, a világnak Szabadítóját illeti, akinek irod, hogy tiszteletét el akarod törteni: ezt ugyan - valamint egyéb dolgaidat - szokásod szerint cselekszed és nem tartod elegendőnek azt, hogy az egész Emberi Nemzet közönséges ellenségének lenni íteltétől, hanem hogy annál nehezebben alá essél, magá-ellen a halhatatlan Isten ellen is, óriások módjára hadat készítesz.

Levelednek többi része nem érdemli, hogy arra neked feleljünk: mert fenyegetésekkel tellyes, amely dolgot a leg-alábbvaló ember is meg szokta cselekedni. És az illyesekkel harcolni, egy jó hadi-vezérnek se jutott soha eszébe is! Ez légyen pedig mindenekre az elégséges felelet: hogy ami embereket illeti, mi teneked mindenekben, - ami pedig a felfeszítettett Istenünket, akit te megvetsz, illeti: ő maga magáért bőven fog felelni, azt ígérjük!

Budán, Böjtmás havának 6. Napján, 1524. esztendőben.»

Nem szükséges magyarázat a két levélhez. Következtetéseit mindenki szabadon vonhatja le belőlük.

VÁLASZTÁSOK ELŐTT

Minden gondolkozni tudó magyar embert meglepéssel tölthet el az a tény, hogy az ország népe törvényhozói testületének felújítására: alkotmányos jogainak gyakorlására készül. A mi nemzedékünknek nem a választás ama *velejároi* okozzák az örömet, melyek a honatyák felváltását nálunk még csak pár évtizeddel előbb is, egy kissé mindig népmulatsággá tették. Az a zónapörköltös és tarka kakastollas korszak, mikor jámbor polgártársunk az ingyenbortól és embervoltának időnként megismétlődő felfedeztetésétől mámorosan, úton-útfélen szembe-torpant velünk és kategorikus imperatívuszban adta tudtunkra, hogy kinek kell okvetlenül élnie: eltűnt a visszahozhatatlan multba. Eltűnt, a többnyire csak ígéreteknél maradt hidakkal, utakkal, szép, villásszarvú község-bikájával és a magyar választási mozgalmak romantikus korszakának többi talmi kellékeivel együtt. Tegyük azonnal hozzá, hogy legcsekélyebb sajnálatunk nélkül.

A mai magyar ember választópolgári örömét érett megfontolások színezik: így mindjárt magának annak a vívmánynak értékelése, hogy *egyáltalán* választunk. Alkotmányos, parlamentáris életünk a korszellemi mérkőzés első fordulójából győztesként került ki. Nem lett igazuk a sötétenlátó babonásaknak, akik már-már a régi Országházba kíváncsoztak vissza, ujjal mutogatván, hogy emez, ez itt ni...! Ez a cifra épület a ludas. Mert valami balszerencsesorozat indult meg vele. Nem jó a levegője. Ebben minket még eddig nagyon kevés boldogság, de annál több csapás ért!

Bizony öröme méltó munka volt a magyar törvényhozás fejlődésképes hagyományainak megőrzése. És a derék munkából fakadó elégedettségen felül, Isten minden áldása legyen azokon, akik ebben a nagy műben akár közvetlenül cselekvőleg, akár csak a lelkükbe sűrített kívánságnak - hiszem, hogy sorsra is ráható - erejével, részt vettek.

Továbbiakban okunk és jogunk van az emelkedett érzésre egy más meggondolás alapján is. Hogy ez lesz az első, noha nem éppen valami eszményi rendszerű, de legalább talán már tiszta és valóban titkos választásunk, mely nem alázza le többé emberi méltóságunkat. Így *remélhetőleg* semmi kerülő módon nem teremt majd összeütközést a kenyérkereseti lehetőség és a meggyőződés közt. Az előttünk járt úttörő nemzedék micsoda hősi, sokszor elkeseredett és milyen mindvégigvaló harcokat vívott a választások titkosságáért, ezért a nagy célért! Hiába. Az apák számára a siker még nem érlelt asztagot az idők búzatábláján. Úgy volt megírva, hogy az eredmények zsengeiből csak mi, utódok szemelgessünk.

Érdemes a betakarításra ennyi termés is. De elhibázott dolog lenne azt hinnünk, hogy most aztán már nyugodtan fálnak fordulhatunk. Ellenkezőleg! Soha alkotmányos munkálkodások olyan sürgősek és feladatokkal, felelősséggel teljesekek ebben az országban talán még nem voltak, mint éppen a mostani választások korszakában. Hogy öt eljövendő év milyen orkánokat zúgat végig a szinte második alakulását élő világon, - hol és milyen szökőárakat nyit, miféle tektonikus rengéseket és elmozdulásokat okoz, annak egyedül Isten a tudója.

Fel kell készülnünk mindenre, a kezdeti siker megacélozó erejével és a kapott biztatás megbecsülésével: azzal, ha *először* titkosan, tehát igazán szabadon is élünk bilincseiből kioldozott véleménysszabadságunkkal. Nem törekedhetünk azonban mások szabadságát sem negatív előjelűvé változtatni, sem a küzdő porondon megjelenő személyek lecsepülésével, sem pedig az oktalan és illetlen lélekhalászattal.

«Épatez le bourgeois!» Képeszd el a polgárt! Ennek az alantas elvnek egyszersmindenkorra el kell tűnnie a magyar közéletből. Bánjunk tehát csínján: szemérmesen a jelszavakkal és legyünk előkelően tartózkodók az ígéretekben. Híveket toborzó beszéd, hirdetmény, népgyűlés legyen inkább a végzett munkáról beszámoló, mint csábító jellegű. De ilyenként is hű.

A politikailag kevésbé járatos választók jól teszik, ha most nem annyira a pártokat nézik (a programok mindig jók), hanem inkább a neveket vetik szorgos vizsgálat alá. Melyik milyen emlékeket vált ki? És főként - főként! - a *tehetségekre* helyezzünk nagy súlyt. Mert az eljövendő időkben nem a bármelyik párt számbeli fölényére, hanem a nagy egyéni minőségekre lesz égető szükségünk. Ebből a szempontból egy később bizonyára nehéz következményekkel járó veszteségünk már úgyis van. Kiváló képességű, tapasztalt törvényhozóink egy egész sorának a küzdővonalból való visszavonulása. Olyan esetek sem zárhatók ki, mikor a pártkorlátoknak úgyis le kell omlaniuk - mindkétoldali honatyáknak egyetlen nemzeti összefogásba tömörülniök - és akkor igazán egyre megy, hogy megelőzőleg milyen címletek alá tartoztak. A világos értelem lesz a fő; a közösség javát helyesen felismerni tudó irányítás.

Lelkiismereti- és elhatározási szabadságunkat különben maga a miniszterelnök is megerősítette szegedi szavaival. «Remélem, hogy az egész ország olyan férfiakat fog a parlamentbe küldeni, akiknek munkakészségéről és jelleméről meg van győződve.»

Tehát csak tisztességről és hasznavehetőségről beszélt.

Majd ismét más helyütt, még kifejezettebben: «Én örülök, ha pártokat és véleményeket látok.»

Bizonyos, hogy a miniszterelnök mögé sorakozó tábor az elcsökevényesedés helyett így is inkább a túlméreteződés veszélye fenyegeti, amikor szinte egypárttá dagadhat és az arányos ellenzéki felelősségmegosztás híján, az alkotmányosság felborítása nélkül, sőt annak teljes formai megőrzésével: a gyakorlatban mégis csak diktálni lesz majd kénytelen. Holott gróf Teleki Pál kormányelnöki működése - és vele személyi garanciája is - nem örökös, hanem időben elhatárolt.

*

A mérleg serpenyőibe vetve mindezeket a gondolatokat, befejezőleg még nagyeszű királyunkra, Zsigmondra szeretnék emlékeztetni, akit az akkori korkérdésekben vajúzó Európa annakidején a földrész új vezérlőcsillagaként fogadott és köszöntött. Róla jegyzi fel a történelem ezt a szavajárását:

«Egyetlen napon lovaggá üthetek akár ezer embert is, de ezer esztendőben egyet sem tehetnék doktorrá.»

Helytálló ugyanez az elv politikai vonatkozásokban is. Egyetlen választási napon képviselővé üthetjük akár a jelöltek százait. De a százakból egyetlen képviselőt sem tehetünk *államférfiúvá*, ha az errevaló képességek hiányoznak belőle. Nekünk pedig most nem politikusokra, hanem államférfiakra van szükségünk.

1939 május 24.
Erdély jogán.

ERDÉLY PROMETHEUSA

1918 október 4-én, könnyű kis útikészlettel a kezében, egy komor arcú férfi jött át Erdélyből. Visszapillantva Mezősámsond felé, már lángolt az ég alja az idegen kezek gyujtogatásától.

Ez a szellőstarisznyájú vándor gróf Bethlen István volt.

Vajjon mi hozta ki, mikor minden személyes érdeke inkább maradást parancsolt? Hiszen jól instruált ötezer holdas birtokot hagyott hátra, melynek erdélyi viszonylatban negyedrésze is jelentékeny vagyon már. Ha otthonmarad, talán semmi baja sem esik. Némi szerencsével később meg is menthette volna javainak nagyrészét. Míg így mindenét elvesztette.

De Bethlen István az áldozathozó emberek rendjéből való volt. Kijött az egyénileg kedvezőbb lehetőségek közül és elindult a vérző magyar éjszakába, egyetlen célkitűzéssel: hogy segít lábbaállítani összeroskadt népét. Mert hitt annak nagy európai küldetésében, Horthy Miklós szervező és vezető elhivatottságában és hitt a saját képességeiben is. Hitte, hogy a Szegedről induló megmozdulás újult erőre tudja kaptatni a legyengült anyaországot, mely nélkül a gúzsbakötözött tagok is egész bizonyosan elsorvadnának.

Erdély magyarsága - melytől senki épeszű ember nem kívánhatja, hogy közömbös maradjon az ó-haza sorsa iránt - természetesen figyelte csak nehezen nélkülözött fiának, ennek az induló embernek lépteit. És figyelte állandóan, hogy mi történik odaát a trianoni sorompók mögött, ahol a határvonallal értelmetlenül kettészabdalt házakon, telkeken túl: félbevágott szivek, családok és egzisztenciák maradtak.

De az anyaországért való aggodalom nem fajult szorongássá. «Bethlen» - mondták az emberek. Hiszen ottvan Bethlen! Mi adtuk. Ismerjük. Bethlen majd örökösök...

Bethlen István neve talán még a legszegényebb erdélyi hajlékban is ismert volt. Megkísértett szűkölködők számára, hűségüket védő amulet. És egy kicsit, valahogy már csengésénél fogva, elhaló sóhaj. A türelemmel vállalt szenvedése.

Nem meglepő, hogy amikor lelépve a hatalom szekeréről, annak kíméletlenül zúzó kerekei alá került, éppen az elszakított részek egyikének vezető egyénisége, gróf Esterházy János emelte fel legnyomatékosabban tiltakozó szavát. És az sem véletlenség, hogy ez az igénytelen toll, ma szintén Bethlen nevével indul el a papíroson. Aki közel tizenöt évet töltött erdélyi kisebbségi csatározásokban, az erdélyinek számíthatja magát még akkor is, ha oda csak beszármazott és annak tisztesség dolga nyílt színvallomást tenni, hogy kit adtunk mi az itthon-élt nemzetnek a mi kebelünkből, - noha Bethlen illusztris személye ezekre a megnyilatkozásokra nem is szorul rá.

Joga van Erdélynek a hála tanusítására és egész különleges, eddig sehol, soha el nem mondott: *oka!* Adja Isten, hogy mentől előbb mindent elmondhassunk... Addig Erdély nagy szülötte védtelenül, hívó tábora pedig megkötött kezekkel és lelakatolt szájjal kell hogy álljon számtalan súlyos támadást. Sapienti sat. -

Sok mindenről azonban nyugodtan szólhatunk. Fészükéből kiüldözött ágról-szakadtak bús csapatait hogy vette szárnyai alá. Magyarságukért bajbakerült hajótörötteket hogy oltalmazott

és hogy voltak azok szemében a kenyér jussára legelső. Milyen messze tudott elérni a keze! Nyelvvizsgán megbukott magyar tanító, tanár, - a bíró, elbocsátott közhivatalnok, magyar színész, - beszüntetett ujság tollharcos gárdája, az éhenhaló nyugdíjas, postás, vasutas: hogy volt közel rokona büszkén elrejtett szívének és tárgya körültekintő gondoskodásának, - ha csak egy-egy ilyen mostoha erdélyi sors valóban értésére jutott.

Magas méltóságában, törődhetett volna számára sokkal gyümölcsözőbb dolgokkal is. Például, hogy valami titkos diplomáciai ügyeskedéssel visszasáfáradja birtokait. Vagy legalább itthon szerezzen kárpótlást értük. Hiszen *tíz évig volt a kormányrúd mellett*, ami tág lehetőségeket nyit! De Bethlen nem a könnyű fajsúlyú emberek közül való. Sohasem vitette magát a széllél. Szegény maradt.

Belpolitikájának keresztmetszetét mostanában többen megrajzolták. Ez nem céлом. Nem is vagyok rá hivatott.

Külpolitikája körött se igen fontoskodják a végekről bejött ember. Elég itt annyi, hogy számtalan külső vonatkozású nagy sikerünk az ő elgondolásainak lassan beért termése. Ő rakta le alapjait annak az irányzatnak, mely megszerezte nekünk két hatalmas állam támogatását.

Mégis, hogy nem maradt meg hát vezetői tisztségében ez a kivételes tehetségű államférfiú?

A magyarázat önként adódik jelleméből. Aki tudta egyszer félvállról venni saját személyi érdekeit - hagyott birtokot, javakat - az másféle javakba sem fog elfehéredő körömmel belekapaszkodni.

De Bethlen István elvonulását nem kísérte ártó szellem, a gyűlölet kéngőzmérges lehellete. Olyan engedékeny egyéniségre hamarjában példát sem igen tudunk, mint ez a távozó miniszterelnök: az ellenzéken.

«Senki se kísérletezzék, hogy ellentéteket igyekezzék felfedezni köztem és a Darányi-kormány közt!» - emelte fel óvó hangját a Darányi érában. És vajjon ki ne olvasta volna később a *Corriere della Sera* munkatársának mondott szavait, melyekben szinte azonosította magát Teleki Pál új miniszterelnökkel, akivel való szoros együttműködése egyébként, bizonyos értelemben, szintén megszállt-területi misztikum? Bár annyi elég kézenfekvő lehet minden gondolkozó ember előtt, hogy a jelenlegi kormányfő aligha éppen csak a komáromi napok alatt kezdte meg híres térképrajzolását. «The rest is silence.»

Bethlen nagy kisugárzású alakja a készülő történelemnek, mint volt annak a *helynek* is, melyet az Országház padsoraiban elfoglalt. Kölcsönzött fényhatásokra nem szorult. De mégsem érdektelen felemlíteni, hogy hosszú időn át éppen az elszakított részek másik nagy jótévőjének, gróf Apponyi Albertnek székében ült... A lezajlott választások alkalmával sokakat terelt nyíltan az ellenzékbe, hogy ezzel az Apponyi-Bethlen szellemiséggel semmiáron sem akartak hálátlanul szembenállók lenni. Főképp erdélyieket befolyásolt ez a körülmény. Olyanokat, akiknek különben szigorú elvük volt, hogy *az óhazába visszatért emberek tartsák meg lehető soká teljes lelki függetlenségüket*. Ne higgyék, hogy a tíz-húsz évig merőben más viszonyok közt élt magyar azonnal tájékozódhatik, sőt legott verzátus is lehet az itthoni politikában! Hogy ne álljanak be semmilyenféle színű párt-karámba és egyik párt részéről se engedjék magukat kisajátítani, fémjelezni, kortes-zászlóként lobogtatni, vagy éppen lármás tüntetésekre felhasználni. Figyeljenek inkább körbe, mint az okos varjak és támogassanak szabadon, bármely pártból eredő minden olyan tevékenységet, mely a tépettszárnyú Összesség javát szolgálhatja. Hiszen őket nem ez, vagy az a párt, hanem elkülönbötetés nélkül az egész nemzet megfeszített erkölcsi és anyagi ereje hozza vissza.

*

Ellenzékről már csak egy rövid lépés volt, Bethlen Istvánnak a napi politikából való kikapcsolódása. Az idők, ha nem is hisszük, hogy éppen forradalmiak, de kétségkívül forrók és kíméletlenül szenvedélyesek. Nehéz szerep jut annak, aki nem szikrázik együtt a szikrázással, hanem a lelkendezések közepett is megőrzi higgadt tárgyilagosságát, sohasem sandítva az erkélyre, tapsokért.

De Teleki Pál miniszterelnök felterjesztésére a Kormányzó úr bölcsen megakadályozta, hogy ez az államférfiúi visszavonulás a véglegesség jegyében történjék. Beszólította a távozó grave man-t közéletünk egy másik előkelő küzdőterére.

Senki se akarjon jobb magyar lenni Otrantó hősénél. A hazakerült megszállt területi ember pedig tartsa melegen háladáatos szívét és adjon példát erre az itthonéteknek is.

*

Gr. Bethlen István sohasem szűnt meg az egymást követő kormányokat arra figyelmeztetni, hogy idegenben tengődő atyánkfiai szempontjából «közeledik az utolsó perc, hogy komoly elhatározásra jussunk».

Más alkalommal pedig ezt mondta: «Vagy meg kell magunkat értetnünk szomszédainkkal, vagy az egész nemzet minden ereje megfeszítésével... olyan nemzetközi akciót kell indítanunk, ami a pusztuló magyarságot Erdélyben megmenti».

Megint más esetben, így öntötte formába ezt a már szinte catói konoksággal ismételt szót: «Szeretném felébreszteni az alvó lelkiismeretet és a belső kicsinyes pártharcokba és világnézeti harcokba merült Magyarországot erre a... kérdésre irányítani rá.»

De legszívbelemaróbbak a Királyhágó nagy átkelőjének mégis talán azok az 1937 május 11-én elhangzott szavai, melyeket itt idézek mindenki emlékezetébe: «Erdélyben a magyar kisebbség helyzete tűrhetetlen: *halálos* veszedelemben van! Én, aki ifjúságomat, életem legjavát ott töltöttem, *tanúképp* állok itt... az ország előtt. Az erdélyi magyarság segélykérő szava nem hallatszik ide; *de nekem kell értük helyt állanom*».

*

Síkraszállt hát minden lehető alkalommal Erdély Prometheusa a magyarságnak azokért a letört töredékeiért, melyek nemhogy népszerűséget, hatalmi növekedést, vagy bár legalább egy szegényes mandátumot adhatnának neki, de a maguk hasonló megbilincseltségében, még csak egy éles keselyű-csört sem háríthatnak el a lelkétől. Az ilyen helytállás, az ilyen hűség, nem lehet egyoldalú. Úgy érzem, hogy ezt valahára, valaki Erdélyből jött embernek, illetl már egyszer nyilvánosan megmondania.

Általánosítani mindig hiba; korlátoltság, vagy felelőtlenség. Olyan tömegek hangulatára következtetni pedig, melyeknek közvetlen megfigyelésére már nincs módunk, éppen könnyen önhatalmú eljárás lehet.

E sorok írója mintegy öt éve költözött ki Kolozsvárról - és öt-hat év manapság nagy idő. Mégis meg merné kockáztatni azt az állítást, hogy a határokon kívül rekedt magyar nép túlnyomó többsége mélyen megbántódva és nagy visszatetszéssel értesült az itthon legutóbb leviharzott eseményekről. Sokan készen volnának talán igen nagy áldozatokat is hozni, ha a történeteket ezzel soha meg nem történekké változtathatnák. Mint a szintén kicsiny Svájc, a viharokban edzett Erdély is azt vallja tudniillik, hogy *nem* éppen az *élet* a legfőbb emberi érték. És hogy különleges Isten-ajándéka, bármilyen dekonjunkturák közepette olyanok mögé sorakozhatni, akiknek «világosság van a fejükön». Sőt éppen azért is láttam jónak - egyáltalán *lehetőnek* - az itt közöltek elmondani, mert olyan valakiről beszélek, aki ma nincs hatalmon. Egyedül ez a körülmény zárhatja ki a hamis látszatokat és hibás következtetéseket.

Bethlen Istvánnak lehetnek elkeseredett gyűlölői és vannak - hajlongó bizantinizmus nélkül - tántoríthatatlan hívei. Csak közönyösen elhaladó kortársai nincsenek, mint nem voltak Tisza Istvánnak sem, ami szerintem elég figyelmeztető jel és elég pontos fokmérője, e mindkét államférfiú semmi közészerbe be nem illeszthető emberi nagyságának.

1939 június 8.

ÉLETTISZTELET

Mint értesülök, a brit légi haderő ujabban galambokat vesz és regisztrál. Ezzel alighanem új fejezet kezdődik a Szigetország harcászatában. Mostanig ugyanis az admirális vásárolgatott és lajstromozott, még pedig - fehér egereket.

Hogy mire kellettek neki ezek a szürke testvéreiktől eltérőleg egyáltalán nem útálatos, sőt határozottan bájos állatkák, ime a magyarázat:

A fehér egerek idegműködése bámulatraméltó képességet tanúsít, némely zárt helyiségek levegőjében netalán lappangó veszélyek felismerésére. Valami végtelenül elfinomult, tökéletes ösztönérzés ez, kifejezetten a *fulladásos szerencsétlenségek* kipuhatólására. Ahol az emberi szem és ész, a néha százazrekbe kerülő precíziós műszer még oda sem konyít, sőt az összejátszó készülékek hosszú sorozata sem jelez a világon semmi gyanusat - az életnek és szó legszorosabb értelmében való lélettérnek semmi fenyegetettségét - ott a fehér egér elkezd egyszerűen, azonnal, folyékonyan, tudósításokat olvasni, egy a rácsáló társadalom címére, valahonnan a megfoghatatlanból feladott cirkulárét. Csak úgy a levegőből. Az egész rózsaszínben játszó testfelületével. És a pedig sokkal fejlettebb szervezetű patkány-atyafiságánál hasonlíthatatlanul hamarabb megérti, hogy az a morzsányi szív, parányi mozgékony orr, mely olyan mulatságosan tud fintorogni, - a foppiskáló vékonyságú farkinca, a fél gyufaskatulyába bőven elférő zsiger, szóval az az egész csöppnyi lüktető és forró kis semmi, ami az ő életmechanizmusa: halálos kockázatban forog.

Értesülni és a menekülést néha bár egészen oktalannak látszó, de ugyanakkor mégis a legcélravezetőbb módon megkezdeni, pillanat műve a fehér egérnél - mondja az elmélet. Ezúttal azonban tiszteletreméltó tapasztalati alapon. Számtalan kísérlettel, jól kipróbáltan.

Semmi sem természetesebb most már, mint hogy az ilyen kitűnő tulajdonságokkal megáldott lények nyomban hasznosítandók olyan zárt tereken, melyek veszélyeztetett embereket foglalnak magukba és maguk is állandóan fenyegetettek.

A hadihajók kettős fenekének vízmentes kamráiba, a páncél-ágyazat alá, a homlok- és tatvédelembe hát velük! Számot a parányi szügyükre és a legénység legyen időnkint szemmel rájuk!

Mert ha a hajó bajbakerül - fűzi tovább elméletét a tapasztalati bölcselet - akkor az egészségosztag szedi majd a sátorfáját, a matróz pedig egyszer csak azt veszi észre, hogy a páncélfülkében - nem vesz észre semmit. A mellékesen gondozására bízott, X-edik sorszámot viselő, élő leltári tárgy: nincs többé sehol. De mire az alantasrendű Neptun eljut ezzel a jelentéssel a fölöttes neptuni hatalomhoz, a dolgok természetéből következőleg már nem lesz egyedül. Más fickók is kell, hogy álljanak a sorban. Pontosán annyi fő, ahány lajstromozott egér. És a jelentésük is hajszálig egyforma lesz:

- Az ilyen és ilyen számú állománybeli ellátmányos, kámforrá vált.

S akkor aztán mentől kevesebb műszervizsgálás! A fehér egér csalhatatlan.

A most vásárolt galambok bizonyára megint más képességekkel tűnnek ki. Alkalmasint a térbeli tájékozódás terén; s ha nem tévedek, a légi-postai ügykörben lesz majd dolguk. Mindenesetre megkapják a maguk beosztását, mint megkapták a kanárimadár alakulatok is,

melyekről a háborúban oly fontos szénbányászás közben kiderült, hogy a gyilkos bányalég előtöréséről van - már órákkal előbb - a legtévedhetetlenebb idegi hírszolgálatuk.

Nem nagyon bízom ebben az újabb légvédelmi intézkedésben és kételkedésemre éppen az egerek esete ad okot.

Mert mi történt a gyakorlatban?

Ama bizonyos legénységi beszámolóra soha sor sem került. A matrózok éppen csak megneveztek, hogy *milyen* szerepre vannak szánva a szegény kis fehér portékák és egyáltalán nem voltak hajlandók nekik a levegőbeli táv-újságolvasásra - s ezzel alkati jelességük beigazolására - még alkalmat adni sem. Még a saját életbiztonságuk esélycsökkenése mellett sem.

*

A dolog úgy kezdődött, hogy nemcsak az ártalmakat rejtő páncélpincékbe nem zárták be apró bajtársaikat a fiúk, sőt minden intézkedést megtettek a veszélyzónáktól való távoltartásukra és az egér-egészségügy leghatékonyabb biztosítására. Semmi hajófenék, tat, vagy homlokvéd! A kis cimborák egyenesen a matrózparadicsom főhelyén, a hálóterek mértani tökélyvel megszerkesztett függőágyain kaptak letelepülési jogot és ott az egér-vágyalom minden kieszelhető gyönyörében részesültek. Idővel aztán már rendhagyó módon is. Például, a cookroomból - a hajókonyhából - naponta lopódott a kikészített szalonna. Aggasztó atrophias tüneteket mutatott a sajt. A cukoradagok nedvességi behatások nélkül is leolvadtak.

És ez ellen nem használt semmi szentséges alattastiszti megrovás.

Később hát jött a parancsnoki fenyítés. Ha ennyi és ennyi idő alatt, így és így - teringette! - no majd bezegg akkor...

Míg egyszer aztán az előzőeknél is megdöbbentőbb felfedezés következett. A hajón - de nem talán egyen, hanem szinte összebeszélésszerűleg valamennyin - kezdtek fulladásos behatások nélkül is eltűnedezni, ezeknek az ártalmaknak éppen kifürkészésére elhivatott egerek. Egy lábíg.

A vizsgálatokból kiderült, hogy mi történt. A matróztársadalom most már nem is a konyhakinccseket lopkodta, hanem egyenesen magukat a négy lábú biztonsági közegeket. Kikötések alkalmával a fickók titkon kirázták a blúzujjuktól és derűre-borúra ajándékoztatták a szegény, védtelen kis bajtársakat, melyekkel pedig micsoda falrengető röhejek közt lehetett elhancurozni a ritka szabadidőben, úgye! Milyen pompásan rájuk lehetett pazarolni azt a sok szívrepedésig felgyúlt szeretetet, mely különben valaki parton maradt szökéknek és barnáknak jutott volna osztályrészül: *jog*, de nem egyszersmind *lehetőség* szerint...!

«Csak biztos, jó helyekre!» - volt a jelszó.

És a kialakult szokást - bizony hát függelemsértést - a legdörgedelmesebb admirálsi megrovás sem volt képes többé megszüntetni.

Van ugyan egy gyanúm. Hogy az a dörgedelem talán nem is lehetett olyan túl komoly és szívöljövő. Hogy inkább csak kötelességszerű, áldörgedelem volt, amelynek végeztével a harsány Neptun-istennek a kabinban sürgősen ki kellett törülnie szeméből azt az... izét. Kormot... Vagy mi a szösz... Ami ilyen bolondul megkönnyeztette. Lévén, hiszen hát jó maga is, tengerész.

Azokon a végtelen vizeken és a rajtuk úszó edényeken sok mindent megtanul az ember. Többek közt imádkozni. Néha könnyekre indulni is.

*

Archimedes egy pontot kért az égen. Ha ehhez hozzájut: kimozdítja sarkaiból a világot. Én mást kívánnék. Testvéries megosztozást a szárazföldeknél úgyis sokkal nagyobb kiterjedésű vizeken. Minden országnak adnék egy kijáratot, egy karéjka partot és hozzá egy betevő falatnyi tengert, - jó tagbaszakadt, kérgestenyérű, de aranyszívű matrózokkal, harcias és egyben gyöngéd parancsnokokkal és az élettiszteletnek azzal a fénylő, legfelső fokával, mely egyedül a tengertjárt emberek sajátossága.

1939 június 25.

TEMPORA MUTANTUR

Néhány napja egy régi könyv került a kezembe. Nem véletlenül, sőt derekas munka árán. De már benne vagyunk - gondoltam. Visz a kezdeti sebesség; az az észrevétlenül rámnövekedett hóbort, hogy szemlét tartsak a mult szellemi hordaléka fölött.

Vajjon mi súrolta hajdanában az érdeklődésemet, ha talán csak felületesen is?

Van egy füzetkém. Hosszú Rip van Winkle-szakállú évek óta ebbe írom bele minden olyan olvasmányomat, mely valami utólag már kideríthetetlen okok folytán, nem rakta le a maga kötet-üledékét a könyvszekrényemben.

Egy címre tapintok.

Ez is csalódást tartogat számomra, mint a hasonló alapon már bevásárolt könyvek jelentékeny része? - tűnődöm.

Meglátjuk. Bár a beszerzés nem lesz könnyű. De mint más elkeseredett eseteknél, derék württembergi-tübingeni könyvforrásom majd megint segít.

Csakugyan megérkezett a könyv és most itt fekszik előttem, a maga kiújult titokzatosságával. Nem olvasom rendszeresen. A véletlenre bízom, hogy hol kínál betekintést és idejegyzem, amit ebben a furcsa szerencsejátékban osztalékul kapok.

Némi ingadozás után a kötet legelőször a következő szakasz-bekezdő sorokra nyílik: «Egy ember sem szabad, aki fizetés ellenébe szolgálatot teljesít.»

Kicsit hunyorgok, aztán vállat vonok.

Folytassuk! Hadd peregjenek beavatkozásom nélkül a levelek.

Most ezt olvasom: «Fiam, ne bízd magadat emberekre! Saját testvéred megtartja magának a javát.»

A mondat komorlátása megüt. Örülök, hogy az oldal rezegve átfordult, mielőtt szomorúsága rám teljesedhetett volna. Libeg egy kevéssé, majd elnyugszik s itt ezúttal a következő sor ötlík a szemembe: «Embertársad nemes és jó, ha látja, hogy nincs rá szükséged.»

Fázom. De a lap egyelőre nem hajlandó az átfordulásra.

Beletörődöm és olvasok:

«... nem hagy kétségben afelől, hogy urad akar lenni, ha mindjárt te segítetted is ahhoz, hogy tündérbirodalmakat harácsoljon össze. Akkor is csak annyit hagy meg számodra, hogy még mindig szükséged legyen rá.»

Érzem, hogy a szemöldököm csomósodik.

Szerencsére azonban zizzen a papiros és nagy megkönnyebbülésemre, most ezt olvasom: «A szívből együgyű tudatlanság elviselhetőbb, mint a merev tudálékosság.»

Szabályok és hangulat-átmenetek nélküli, izgalmas játék ez.

A papiros suttog, majd váratlanul - alázatosan és tehetetlenül - arcra borul.

«Akinek sok a panaszolnivalója, rendszerint maga a hibás» - üzeni felém az időtlenségből és térnélküliségből, a multból, egy másik virrasztó elme.

De már mozdul az újabb lap s egy átvillanó mondat most ismét így beszél: «Ne kérdezősködjél, mint a töprengők kérdezik: honnan, hova? A szeretet úgy elvezet, mint egy vakot... És mindig meg fogod lelteni a helyes pontot».

Nincs idő feloldódni, a jelenhez kötni a megfoghatatlanból röppenő gondolat szárait, mert perdül és sűrget a soron következő oldal: «Annyi vagyok, amennyivé magam teszem magamat. Amivé mások tesznek, még igensok kétséget hagy vissza szívemben.»

Különös...

Nézzük azonban tovább a véletlen üzenetét!

«A nap aransugarait tenyérbe összemarkolni: bizonyára semmi. De evégett csalódásról panaszkodnunk? Hát kielégíthet a pusztá tények világa?»

Most nagyobb tömegben lendülnek a levelek. A régi könyv mintha lezáró mozdulatot tett, vagy sóhajtott volna. És úgylátszik, hogy csakugyan fordulóponthoz értünk. Ebben a fejezetben kevésbé érzelmes kérdésekről: társadalomról, közéletéről és annak velejáróiról lehet szó.

A játékszabály szabálytalansági elve következtében helyenkint megszakítva, így nyilatkozik a szerző, aki ezúttal kétségkívül a föld koronás uralkodóival perlekedik:

«A császár sohasem volt más, mint a mi teljhatalmu megbizottunk, dolgaink vezetésére. Kérdezek: viszed még *valóban* a mi ügyeinket? Vagy sokkal inkább a magad és dinasztiaád érdekeit? Igazán még mindig a mi akaratumk megtestesülése vagy, akinek szeme és füle van számunkra?»

Elámulok.

És ezt a könyvet meg lehetett írni? Kinyomatni? Ezt a könyvet nyugodtan útjára bocsáthatta a szerző, mikor az európai királyok még jóval gyérebbe és kevésbé kitaróan lakták Svájcot, Londont, Párist, a mindkét Rivierát? Mikor az orosz hercegek még nem borotválták olyan tüzetes figyelemmel - mondhatni hibátlanul - a Jolietteről beögyeledő marseillei kikötőmunkást? Mikor a spanyol arisztokraták sokkal kevésbé türelmes táncmesterei voltak a csaposlegényeknek? És ritkábban engedelmekedtek a harmadrendű tengeri fürdők vendégeinek, akik a jazz-bandjük elhallgatása után, kihívóan, tüntetőleg állvamaradtak a beton-négyszögön, a nyúlós tangó megismétlését várva, sőt *elvárva*? Amikor Onkel Wilhelm még nem Doornban ülte születésnapjait és nem okvetlenül ragaszkodott a napi egy köbméter tűzifa sajátkezü felvágásához?

Jön is már a csattanó magyarázat! Vagy inkább jövendölés?

«A császár az én megbizottam, akihez egyszer még így szólhatok: rosszul végezted hivatalodat... mi nem illünk többé össze.»

Elképesztő.

És most azt veszem észre, hogy beejtettem a tolltörlőmet a zizegő lapok közé... de nem véletlenül. Kicsit megjavítottam a játékszerencse esélyeit. Már követni akarom a könyvből kibogozó büszke szellemet a maga útján és tudni, ami itt különben következik is.

A szerző így vívódik bíborban született ellenfelével:

«A nép nevében éppen annyit hazudtak már, mint Isten nevében... A császár beteg... az árfolyamok esnek. A császár jobban van... Az árfolyamok emelkednek. Ágybafektetik öfelségét, aki vidám, mint a hal. Némely premier úgy tartja fogva uralkodóját, mint egy medvét. A medvének morognia kell. Össze kell ütnie a talpait. Vívni a bottal. És mindezt politikából. Politikából megcsókolja az ellenségét és megtagadja a barátját: politikából. Politikából sír és

nevet. Nem lát és nem hall: politikából. Aztán egyszerre szíve minden buzgalmával: politikából. Ha itt a morál szédülni nem kezd, akkor lopott ezüstkanalakat is elbír.»

A lélegzetem eláll.

Bomba-mondatok egy még aktív uralkodó fejéhez!

Megunta az életét ez a vakmerő író?

Sőt, mintha csak most kapna igazán kedvet hozzá! Szabad szóval, szabad szájjal, önérzetesen, keményen dübörögnek, ezúttal már a közélet nagyjaihoz intézett enunciaciói:

«Az állam én vagyok! Az állam mi vagyunk! Azért alkalmazunk tisztviselőket, hogy amíg dolgaink után járunk, a nyugalomra és rendre vigyázzanak. De sohasem adtunk jogot ezeknek az embereknek, hogy mint uraink és tulajdonosaink viselkedjenek... Az állam maholnap minden lesz és én semmi. A természet nem teremt háziszolgákat... Inkább kevesebb, de a magam ura akarok lenni.»

*

Kiveszem a lapok közül a tolltörlőt és gyorsan lélegzem, mint hosszú út után. Belátom, hogy kár volt a költségért, kár a fáradságért. Áthidalhatatlan szakadék tátong a mű megjelenése, 1902 - és 1939 közt, amikor azt másodszer olvasom. Előszörre a háború közepetáján, az individualista világszemlélet kellős közepett találkoztunk, én és a könyv, vagyis annak írója. El ne felejtsem őket megnevezni!

De már valahogy szerkezet szerint sem választhatók külön. Magyarra fordítva pedig a cím határozottan csak veszítene kifejező erejéből. Azért inkább hát eredetiben jegyzem ide:

«Gedanken und Meinungen des Hochwolgeborenen Herrn Spielberg, *Freiherr von Natur* und von Gottes Gnaden sein eigener König.» Megjelent a mű Stuttgartban, Robert Lutz kiadásában.

1939 július 2.

ANYAGFELÜGYELET

A dolog így történt. Sétálgatok a Dunaparton. Az alsó rakodópartnak tudvalevőleg nincs korlátja. A víz olyan Istenadta szabadsággal hatol célja felé, amiért néha megírgyelem. Ez igen! - mondom.

Sóhajtok és továbbmegyek. De nem az úttest közepén, melyet éles szélű burkoló téglákkal raktak ki. A falmentét sem választom, mert az meg mindenféle hajórakománnyal és hevenyészett raktárbódékkal van eltorlaszolva, míg itt a szegélyen, a táblás, síma kőlapok, szinte kínálkoznak.

Amikor ennyire jutok, elröstelkedem. Belülről e pillanatban kaptam egy pontos jelzést. Hogy ez az egész bizonygatás: ürügy. Engem a víz különös őseleje vonz, éppen a maga szabadságával és hozzáférhetőségével.

Most már gátlások nélkül szemlélődöm. Együgyű, pihentető és ártatlan kíváncsiság kezd bennem emelkedni. Ott a Duna közepén úszik egy eldobott papírzacskó. Vajjon meddig marad a felszínen? Emitt pedig egy lyukacsos oldalú, csónakforma kis láda van egy cölöphöz kötve. Határozottan nagyon szeretném tudni, hogy mikor éri el a hajóverte hullám. És az a csónakos... Hát szabad annak így a város közelében halászgatni?

- Rengeteg minden van egy ilyen vizen! - gondolom.

És ebben a percben: hők! Egyszerre fel kell pillantanom.

Szinte mint a szinpadí süllyesztőből, terem elém valaki.

Isten szerelméért, nehogy még ártalmára legyek! Azért ide is írom mindjárt, hogy csak raktárfelügyelő. Vagy valami anyagbiztos féle. De az biztos, hogy Biztos és hogy rendkívül szigorú és felelős. Néz rám s a bajusza végei erősen vonaglanak. És valami okon liheg az ember.

- Tessen igazolni magát - szól kérlelhetetlenül. - Mi szándékkal tetszik itt járkálni?

Mikorra telivan a füst méréganyagával a tüdőm, olyankor vannak ezek a dunaparti séták, pár lépésnyire a lakóházamtól. Semmit nem hordok magammal a kis aprópénztárcámon kívül, egy másikfajta idegméreg, a növekvő mennyiségben fogyasztott sajtótermékek céljára.

Hát most mit mutassak fel én ennek a rajtaütésszerűleg előttoppanó hatalmasságnak?

Lehetetlen az ilyen készületlen pillanatok gondolatmenetét kielemezni. De egyszercsak a legfolyékonyabban hallom magamat beszélni. Hogy a sógorom katonatiszt. Hogy... Ésatöbbsi. Aztán a természet méltatására térek át és azon kapok észbe, hogy a biztos - aki az anyagot őrzi - már javába mellettem jár, sőt valami különös szófüzéssel, kontrázik.

Nyilván ő is ráésmélt, hogy mennyire nekiszélesedtünk, mert hamarosan abbahagy panegyrist, bukólikát és bajuszát helyrefordítva, hangot is változtat:

- Tessen instállom most már szépen felmenni a lépcsőn s vaj a gyalogúton sétafikálni, mett onnan es minden jól látható bezzeg.

De fentről sem hagyjuk abba az eszmecekerét.

- Hát azt szépen tetszett mondani instállom, erről a vízről...

- Mit?

- Hát hogy ez mind folyik s mindörökké csak folyik és sohasem suvad el... Mint a Kicsijézus irgalma, ejszen.

A beszéd más dolgokra fordul. Már a következő lépcsőszakaszhoz értünk. A biztos lent, én fent.

Valahogy mégsem alkalmas ez így... Hát megkísérlek a fegyelmen tágitani. Visszakéredzem a partra.

Rövid habozás. De beleegyezett az ember:

- Tessen instállom...

Csakhogy folyton mellettem maradjon. Világért nem tágit. Laposan fürkészként. Szemében még mindig ott ül valami gyanu. A víz felé eső külső oldalon lépdel és így fordul a beszélgetés, immár személyes dolgokra.

- Maga erdélyi - mondom.

- Az én. Csík - felel.

És hozzátéveszi:

- Voltam.

- Hogy sirült ki?

Egészen a Lánchídig tartó história. De mint látható, igaz az a megállapítás a Kicsijézus folyton folyó kegyelméről. Hacsak ezentúl...

És itt megtudom a sorsot. Beteg feleség... Öreg anyós... Még serdületlen gyerekek... Nem lehetett őket háton a határon áthozni. És ki hitte volna, hogy ennyi ideig tartson a «szokotálódás?»

Kerek *tíz éve* nem látta a biztos úr az övéit. Kerek *tíz éve* tartják csak postával egymást. Most azonban úgy hat hete, a posta sem hoz többé semmit. Egy ember... Az járt idekűnn. Azt mondta... Az asszony forráságra gyullt, elkezdett «hazabeszélni» s át a jobb hazába. Öreg anyós már gyermekebb a gyermeknél. Ezek viszont...

- Cédula bé, a fiak erre ki, szekerek, lovak ki, minden ki, nem marada, csak a kicsi szegénység, a falak, meg anyós.

- Most jobb idők jönnek - mondom.

- Honnan tetszik gondolni? - villan.

Csak én azt úgy olvastam valahol. Mikor már olyan rosszul megy minden, hogy rosszabbul nem is mehetne, akkor nincs más hátra, a dolgoknak egyszerűen meg kell fordulniok.

Érzem az emberen, hogy nem hiszi. És olyan szívbőljövően, olyan komoran és megrendítően, nemhiszi - és a halott asszony csakugyan olyan megmásíthatatlanul elmúlt, egy búcsúszó nélkül, egy kézszerítés nélkül, hogy belémreked a vígasztalás.

Akkor a férfi megáll és néz maga elé, ha ugyan lát. De én látom őt és olyannak látom, hogy egyszerre karjára teszem a kezemet.

- Biztos úr!

- Igen - nyel egy iszonyú nagyot, hangosat. - Mi tetszik?

Nem sokat magyarázok. Rántok rajta egyet.

- Hát csak az - felelem - hogy menjen azonnal maga a *belső* oldalra!

*

Így történt. Mert olyanok az idők, hogy mostanában kivétel nélkül mindnyájan felelősek és Anyagbiztosok vagyunk.

1939 július 4.
Erdély jogán.

BETŰKOSZORÚ

E hét első délutánján tövig égtek a gyertyák egy komor emelvény körül és kevéssel rá új sírdombbal lett gazdagabb a temető. *Kocsán János* nyugállománybeli kúriai bírót végleg nyugalmazta az élet és állományába fogadta az anyaföld.

Tudtak-e idekint, tágabb magyar viszonylatokban erről a szerény, rendkívül érzékeny, kevésbeszédű férfiúról?

Félrehúzódott ember volt már, aki csendesen és messziről figyelte a rohanó élet eseményeit. De a biharkeresztesi választóvonalon túl ismerte mindenki, aki valaha is centerezett az erdélyi magyarság önvédelmi mérkőzésén. Ott nem lehetett róla nemtudni. És ott nem volt csendes és a világerért sem lett volna passzív. Az egyik legfontosabb posztton, a határmenti Bihar megyében, hosszú éveken keresztül ő volt éppen a kapus.

1925 november 22-én kapta ezt a felelősségteljes és sok tapintatot igénylő megbízatást, de nekem úgy tűnik, mintha csak tegnap lett volna, hogy ott állt a zsúfolásig megtelt nagyváradai Katolikus Kör pódiumán. Keresetlen magyar szavakkal jelentette be, hogy Erdély kétmilliónyi magyarsága, mely mostanig a Nemzeti Szövetség keretein belül tömörült, átépíti magát egy új megjelenési formába, az Országos Magyar Pártba és Isten nevében útjára indítja második küzdő garnitúráját.

*

Az a kétszáz ezer lelket számláló határmenti tagozat Önt kívánta akkor elnökéül, tisztelt Barátom. És Ön meghajolt a kitüntető, de egyáltalán nem kényelmes, sőt nem is éppen mindig biztonságot jelentő akarat előtt.

Szabadjon idejegyezzenem néhány töredékét annak a figyelemreméltó nyilatkozatnak, mellyel ezt a gestióját kísérte:

«A hatalmas tömegekben itt élő magyarság élére most egy egyszerű és igénytelen embert állítottak, aki *sohasem törekedett vezérségre...*»

Majd pedig így folytatta:

«Uralkodó nemzetből, ezer seben át vérző nemzettöredék lettünk... de ha kétmilliónyi magyar összefog, nincs az az erő, az a hatalom, mely jogaink érvényesülését sokáig feltarthassa! Egy-két emberrel - mondta Ön, vigyázat! nem itthon, valamely párt- vagy népgyűlés szónoki emelvényén - kis csoportokkal lehet erőszakoskodni. De ha mögöttünk ott áll meg nem bontható egységben kétmilliónyi nemzettöredék, ennek szava már mennydörgés és pusztító ténye, hogy *van* és számolni kell vele, tekintélyt jelent s az őt megillető jogok előbb-utóbb való elismerését!»

A tapsot nem szerette Ön. Különleges beidegzésű bíróember léte, sohasem tudott egészen megbarátkozni a közönség hangos véleménynyilvánításaival. Most azonban csak intett, aztán így folytatta gerinces, erdélyi módon férfias székfoglalóját: «*A mi erőnk önmagunkban van.* Nincs kire támaszkodnunk és nem is akarunk, csak a saját erőnkre támaszkodni... Nem nélkülözhetünk egyetlen embert sem, aki magyarnak vallja magát és becsületes szándékkal akar résztvenni a jogainkért folytatott küzdelemben, akármilyen ritus szerint dicséri is az Istent... Sőt, helyt kell adnunk sorainkban még azoknak is, akiknek világnézlete talán ellentétben van a miénkkel. *Mi nem érünk rá világnézleti szempontokat feszegetni: elsősorban magyarsá-*

gunkat akarjuk megőrizni, magyarok akarunk maradni! Védelmesni akarjuk anyanyelvünket, kulturánkat, ahogy azt mi is örökbe kaptuk! Emberek akarunk maradni: szabad emberek, akik előtt a boldogulás útja nyitva legyen! Ez lesz az az út, melyről letérni nem fogok soha.»

Ime az Ön különös szavai, Elnök Úr! És itt ezek elhangoztával, valami váratlan dolog történt. Hogy Önt, a jurisprudentia mindenkor higgadt, tárgyilagos emberét, végezetül mégis csak elfogta valamiféle láz. Hirtelen szívére szorította kezét és elfulló hangon, így végezte bemutatkozó beszédét: «Isten engem úgy segítsen!»

*

Elnök úr, Ön a szerződésben biztosított magyar kisebbségi jogok és kötelességek pontjait tökéletes felelősségérzettel fogta fel. Holmi tetszetős kalandosságokba sohasem sodorta bele kétszázézer főnyi nyáját. De azt a mindnyájunkat megkönnyeztető esküt, hiány nélkül megtartotta... Mikor különféle költött priuszokkal megterhelten, kapadozás nélkül átengedte életével összeforrott íróasztalát az új hatalom jelentkezőinek, az «öte toi que m'y mette» kéréssel elve alapján... Mert hogy el ne felejtsem, Önt máról holnapra, egy krajcár fizetés, sőt nyugdíj nélkül, egyszerűen szélnekerezették. Majd mikor felcserélte azt az asztalt a kisebbségi ügyvéd aktatáskájával. Jaj, de szellős volt! Sokszor elnéztük, eltöprengtünk.

Hanem hát ki akart volna biztos pervesztő lenni magyar ügyvéd jogvédelmében, aki hozzá még cégéres kisebbségi pártelnök is?

A románok aztán igazán nem. Noha Ön tökéletesen beszélt románul. És a magyarok sem. Mert ők meg feltűnően alábbhagytak a pereskedéssel. Drága dolog...

Bizony, tisztelt Barátom, mi láttuk azt a növekvő szükségét, mely egyenes folyománya volt az Ön nekünk tett esküjének, az íróasztaltól megválásnak, a szellős aktatáskának és ami a közös pauperizmusból lassankint - hogy is mondjam? - egészen egyéni, saját külön és mind testhezállóbb gúnyát szabott az Ön szikár alakjára. Csak nemigen volt szabad ezt a megfigyelésünket szóvá tennünk. Büszkesége aligha bocsátotta volna meg.

Később aztán láttuk még és még beljebb úszni a kisebbségi sorsvállalásba: a bukaresti parlamentben, annak hol képviselőjeként, hol szenátoraként.

Az aktatáska bezzeg már nem volt szellős! Sőt olyan duzzadt volt, hogy Ön az ügyes-bajos emberektől többé egyáltalán nem élhetett sajátmagának. *Kijáró lett*. Parlamenti, hatósági kijáró. De nem abból a fajtából, mely címet, rangot, kitüntetést, vagyont gyűjt; hanem amelynek zsebében kevés lenne még a millió is.

Önnek nem voltak elpengetnivaló milliói. Csak a törékeny szervezete. Egészsége. Mértéketlenül megvámolt energiája. Csak az élete. Hát ezt áldozta. Mert Ön ügyebár meghalhatott, de nem az a kétszázézer bihari magyarnak, bírói felelősségérzettel adott eskü.

*

Miért firtatnám, hogy felkarolta-e kellő melegséggel a hála? Hogy roskadt vállakkal, kényszerből kijöve, kvalifikál-e kellőképp az itthoni nemzet előtt a csendes hősiesség is, vagy csak a boldog *siker*?

Összekötöm inkább szürke betűkből koszorúmat és odatűzöm frissen leásott fejfájára. Ezt Ön sokkal jobb szeretné így, Elnök Úr, Kocsán János, kétszázézer bihari magyar hajdani vezetője és nekem mindörökre tisztelt Barátom!

Aeternum vale!

TÖRLESZTÉS

A világ-sors döntő eseményeket megillető szorongással várom hónapok óta, hogy mi is lesz azokkal a különféle tárgyalásokkal. Merre fordul a béke szerencsekereke? De ameddig várok, se vesztegessen hiába az időt - mondom. Az írónak, azonkívül, hogy ír, még egy másik kötelező feladata is van. Hogy olvasson - folytatom önmagam buzdítását.

Elő csak azzal a gyanús csomaggal onnan a könyvespolc szegletéből! Felszaporodott már úgylis a hátralék. Valamit legalább törlesszünk.

Legelsőnek G. F. Nicolai ősrégen hanyagolt könyve kerül a kezembe. A Háború Biológiája. Szerzőnk az irodalomnak ugyancsak nem azon a könnyed hangján társalog, mely legott gyönyörűséggel olvastatja magát! Sőt a táblázatos kimutatók, számadatok és képletek valószínűségi tengelyig merült társzekerével gázol el. A tudományos irodalom legszárzabban csikorgó társzekerével. És ez a színleg olyan kevésbé csábító könyv mégsem, hűsz esztendő után sem engedi magát a kézből kitenni. Lebilincsel azzal, ami az igazán nagy alkotások jellemzője: hogy ódon tartalma megint időszerűvé válik. Ma időszerűbb talán, mint eddig valaha.

Kitépdese a hiteles adatok táblázatának réseiből, a következő kevésbé nehézkes szövegű, szent, örök-új ócskaságokat találok:

«Az ember már természeténél és biológiájánál fogva is békés lény. Hiszen nincs fegyverzete. Nincs szarva, sem tépő foga, - nincsenek karmai vagy patái, páncélja vagy méregmirigyei, mint az állatoknak.»

Megtudom továbbá, hogy egymásközti háborút az embereken kívül tulajdonképpen mindössze a szarvas, az egér, a méh és néhány madárfajta visel. Nem a legelőkelőbbek. Ha egyik tigris ügyesebb a másikinál és elfalja előle a zsákmányt - kész azonnal bizonyítani a szerző - akkor a vesztes fél egyszerűen más terepre vonul, hogy életét fenntartsa. Így harcol tigris a tigris ellen, anélkül azonban, hogy magában a föld tigrisállományában kárt tenne.

És megtudom sokminden közt végezetül azt a beigazolt, elkésztő tény, hogy egyetlen hajórakomány vas, elegendő volna az egész emberiség szervezetéhez kellő vasszükséglet fedezéséhez. Egyetlen egy!

A következő elgondolásokkal tettem le a fűzött könyvet: Hogy a legközelebbi szállítmánnyal okvetlenül a könyvkötőhöz küldöm. Félbörkötés. Másodsor, hogy lehetetlenség belőle, csak valamelyest hű kivonatot is készíteni. Hiszen éppen a durvább anyagi alkatrészek maradnának a filtrálóban, mikor pedig itt nem ezek, nem a táblázatok kézzelfoghatóságai az igazán fontosak, hanem az a meghatározhatatlan valami, ami a kimutatókból és képletekből áramlik. Az a súlyos adatok partomlása alá szorult és nyilván erősen sérült lélek, mely a saját végzetén túl, már csak a mások romlása ellen küzd: a veszélyekből legszűkebb gyököt von, törtszámokban jajdul és görbékben, egyenletekben tiltakozik. Az emberi szellem exakt tudományokból is kisugárzó békeakarata.

*

Írónak és olvasónak ilyen jelentékeny, közös teljesítménye után, joggal jár ki valami könnyebbség - mondom. Kevésbé megviselő olvasmányt veszek hát elő. A The Manchester Guardian Weekly felgyűlt köteget.

Figyelmem egy a laphoz beküldött levélen botlik meg. Ebben a levélben bizonyos Mister E. R. Rayner, halkán és érzékenyen idegenkedik. Megtudjuk, hogy nemrég valami különlegesen szép vidéken járt, amelynek pompája szinte elbűvölte. Talán éppen arra gondolt, hogy ajánlani fogja a National Trust-nek, vásárolja meg ezt a helyet is a nemzet számára, mikor hirtelen csak egy sereg kutya termett elő. Fűlsértő csaholás és lövöldözés! Aztán holmi gyalogos népség pozsdult ki a bozótból. Majd urak és hölgyek következtek, lovon. Ez itt bizony falkavadászat.

Körülbelül kétszáz méternyire az élen, a szemtanú leírása szerint egy róka száguld. Szája vértajtékos. (Valamelyik szívtelen kutya már nyakába verhetné a fogát.) Azért a róka mégis szorgalmazza az ügyet, - amire éppen elég jó oka van. Hiszen a versenyben élet-halálra megy a tét! De az üldözött nem bírja az iramot. Elesik és néz, azzal a megtört, végtelenül szomorú, bágyadt és alázatos tekintettel, mely nyugtalanítóan hasonlóná teszi a kimúló állatot a föld finomabb porából alkottatott érző lényhez, a haldokló emberhez.

Itt valami titok egyszer még megoldásra vár - gondolom csak úgy futólag, nehogy elszalasszak valamit a levélből.

Tehát a róka összeesett és Rayner úr bár szavakba sehol sem öntött, mégis pontosan érzékelhető gyásszal adja a világ tudtára, hogy a róka - a különlegesen szép hely rókája - kevéssel később el is pusztult. Egy frakkos vadász befejezte rajta az ebektől kezdett műveletet...

Most valóságos történelmi visszapillantás következik. A levélíró beszámol egy őzikéről, mely itt és itt, ekkor és ekkor, az ő kétségbevonhatatlan szemtanúsága mellett, egy szédítő mélység felett függő sziklaparkányra szorult és látva üldözőinek folyton szűkülő körét, vak rémültében a szakadékba vetette magát, ahol halálra is zúzódott. Egy másik négy lábú hasonló helyzetbe került, annyi különbséggel, hogy köves völgyfenék helyett, ennek meg a tenger tárongott a sziklakuigrója alatt...

Nem vagyok benne bizonyos, hogy hol is tart ma a tudomány. Az én időmben még úgy tanultuk, hogy «minden tünemény csak rezgés» és ezeknek a rezgéseknek mennyiségétől függ, hogy mint hang vagy szín jelentkezik-e az érzékelésünkben valami. Nos, a természetjáró Rayner közlése ennek a finom hang-, vagy színbeli esetlegességnek épp a határán imbolyog, amikor megint csak pontos szó-képek nélkül, de tisztán felfogható örömmel közli, hogy ez a harmadik számú állat most mégsem fült a tengerbe. Pár másodpercnyi kombinált bódultság után a legszebb pillangózással partraúszott és megmenekült.

A példák számtalanját sorolja még fel a levélíró, míg végezetül, növekvő nyomatékkal, azt a váratlan kérdést kockáztatja meg, hogy nem volna-e lehetséges valamiféle *mozgalom*?

Már-már gyanúba venném. De eloszlatja ezt a gyanúmat, bár egy szintén eléggé meglepő, majdnem diogenesi szólammal: «Hol egy ember?»

Tanácsstalanul hunyorgok.

Szerencsére megint félreértés.

Mindössze olyan embert keres Rayner úr, aki megmondaná neki, hogy ez - sport? Ha igen, akkor kész megenni a kalapját, hogy nem honi eredetű. Sőt egyenesen honi hagyományellenes. Hiszen a vadaknak nem adnak esélyt? Hiszen -

És itt mentem fel először a kétkedéseim alól Jack Londonnak azt az elbeszélését, melyben egy hevesebb, mert amerikai férfiú - bizonyos Harned John - egy reszketőslábú ló esélytelensége miatt, egyszerűen megőrül a bikamutatványos arénában és mint ez örültekhez illik, különféle örültségeket csinál. Tartozom a nagy írónak utólagosan igazságot szolgáltatni.

De E. R. Rayner e művelem közben visszahúzódott érzékenységének csigahéjába és mire gondolataim visszatérnek hozzá, már ő is visszatért megint az ő rajtérhetetlen, majdnem szövegtelen, szó-kép jellel szinte formába sem igen öntött és ilyenként is feltételes módban való előadási modorához. Hogy ezeket a lerohanásra szánt szerencsétlen teremtményeket még őrzik is? (A vadörök.) «Attól fél», hogy esetleg előmozdíthatnák ön- és fajfenntartásukat, csupán, hogy a boldogtalanok később mindenféle durva erőszaknak essenek áldozatul.

Magamnak kell levonnom a panaszos sorok végkövetkeztetését. A levélíró szerint alkalmasint elérkezett az idő, hogy az ember minden olyan szokással szakítson, mely ősemberi. Például, alighanem az egész vadműszárlással, a táplálkozásunkhoz elengedhetetlenül szükséges állatmennyiségen felül. És nyilván az egymás ellen való hatalmaskodásokkal és háborúskodásokkal is.

*

Hiszen ha a világ a Rayner és Nicolai-féle halkszavú, inkább jel- vagy képlet-beszédes és szívből békességes lények után igazodnék! - sóhajtok. De azért még néhányak, egyes népek és kis csoportok hősi igyekezetében is van valami reménykeltő. Hogy csak a hazai gondolkozóknál maradjunk - a sokadszor, szintén újból elolvasásra készített Karthauzinál - Br. Eötvös Józsefnek ebből az örökbecsű magyar breviáriumból ilyen biztató szózat hallatszik:

«Nincs fa, mely egykor mag ne lett volna és a csiga, mely a tenger fenekére leül, egy világrész talpköve lehet.»

Világrész-, vagy világbéke. A két fogalom manapság figyelemreméltóan egymásbamosódik - tolom félre a letörlesztett napi hátralékot.

1939 november 29.

MESSZI UTAK VÁNDORA

- Nos, megérkeztél valahára? - mondom. - Bizony megvárattál. De legalább hát mégis...! Most csak foglald el szépen a szokott helyedet öreg, maradj veszteg kissé, kérhetlek ügyebár, hiszen nem vagyunk idegenek, mert néhány lopott pillanatig én most a mellékfoglalkozásomat űzöm.

- Tessék? Igen. Irodalom. Ez azért különös, hogy ma többnyire a hivatásunk a mellékfoglalkozásunk.

- Nézel itt... Pedig így van. Ma az emberek nagy többsége kénytelen egész mást csinálni, mint ami rátartoznék. Én például az előbb... De hagyjuk! Különb a három magyar tenger elvesztésének története sohasem lesz oknyomozva, annálkevésbé megírva. Pedig a kiadó bármely percben megnyomhatja a pedált. Ez az, látod, amitől folyton rettegek! Holott joggal tenné. Vitathatatlan. Sőt már régen meg kellett volna tennie. Hogy őszinték legyünk, még tavaly. Csakhogy, ügye, mi minden történt! Chamberlain repült. Aztán kezdett többé nem repülni. Nem, bele sem fogok. Annyit mondok csupán, hogy ezek a látszólag távoli ügyek engem azért mind igen közelről, szinte a bőrömet horzsolva érintettek, ha szignálásuk szerint nem is tartoztak rám, mint teszem azt -

- De még orrom alá dörzsölhetnéd, hogy csendet kértem és éppen én szónokolok. Van benne valami. Osztogatjuk a tanácsokat, míg mi magunk...!

- Ezt mind a hajsza rovására kell írnod, öreg. Mellesleg megjegyzem, hogy a te módszered: kitűnő! Amikor ott szép nyugodtan letelepedtél a sárga köpenyedben, mely olyan színű, mint Laxenburgban és Bécsben a hajdani császári épületek, nyilván előre tudtad, hogy ez a viselkedésed a legcélravezetőbb. A szívós türelem, be nem avatkozás, csak veszteg figyelés - amit a diplomáciában azt hiszem «tevékeny jelenlétnek» hívnak - ez éppen a mi gyenge oldalunk. Ez az, amit legkevésbé bírunk. Hogy valaki ne erőszakoskodjék velünk, meg se mozduljon, szelíden, csökönyösen engedelmeskedjék a hallgatás parancsának, de úgy, hogy előzetesen már mélyen belénk oltotta elkerülhetetlenségének tudatát.

- Nem bánom, hát hiszen beszélj, közben ügyis kizökcentem, ez az Anjou-kori oknyomozás pedig utóvégre várhat még egy napig. És csakugyan érdekes lehet...! A messziről jött utas mindig sokat tud, ha nem is mindig igazat. Ezt most nem rád értettem, Weekly, öreg pajtás.

*

Szerencsére a jövevény semmi szándékot sem mutat megorrolni. Egyet surran az okkersárga köpenye, mely vedlettség tekintetében már túl is megy a bécsi kincstári házakkal való hasonlatosságon és elkezd közlését:

- Az eleje nem különös, kérlek. Megfognak, beburkoltak egy rozsdaszínű ponyvába, rámcapták az ólomzárat -

- De hiszen...?

- Ó, semmi, semmi! Ezt én így szoktam. Általában mindig így utazom. Tudod, milyen tehetetlen vagyok! Jobb, ha emelgetnek. Manchesterben beszállítanak, London, Dover... itt átsegítenek a hajóra, - Calais... megint vonatra kerülök, - azontúl Páris, régebben Basel, Zürich, Innsbruck, Bécs, - így érkeztem a Déli pályaudvarra. De kérlekalásan, ez most megváltozott. Mostanában Lausanne, Milánó, Postumia, Nagykanizsa az útvonalam. Végeredményében nem baj. Közben mégsem marad el a hajóút. Ennek én, habár vaksi vagyok is,

mindig örülök. Leírhatatlan élvezet ez a ringatózás. És azonkívül kell-e beszélnem arról a gyönyörű állapotról, amikor vitathatatlan, hogy a célhoz közeledünk?

- Hát most is így volt. Dover után kényelmesen végigdültem, a bennemlevő gondolatok kellemesen zsongtak, hiánytalanul megkaptam a tenger sós páráját, élveztem a semmittevést, - amikor egyszer csak egész valómban megrázott valami. Nemcsak engem, az egész hajótestet. Hallásom nincs, süket vagyok, de -

- Robbanás történt! - villanok rá izgatottan.

Ő a csend nyomatékával hagyja helybe megállapításomat, majd tovább susog:

- Az rettenetes volt, kérlek. Minden dült, borult. Én is kivágódtam a helyemből. Szörnyű súly nehezedett rám... valami meleget árasztó. De nem sokáig. Az a melegség aztán hűlni kezdett... Akkor éreztem, hogy átnedvesedem. Nem, nem víz volt. Annál jóval sűrűbb. Vér? Nézd meg a köpenyemet és dönts el te magad. Szerintem egy emberi test lehetett, illetőleg annak megcsönkült törzse. Talán azé a derék hajóalkalmazotté, aki éppen köröttem foglalatostkodott az első rázkódás pillanatában. Mert rövidesen második lökés következett. De az már olyan...! A fülkénk fala kirepülhetett. Mindnyájan kizuhantunk. Énrajtam keresztülgázoltak. Megint melegség és megint az a sűrű valami... Aztán elsodort a víz. Most már félreérthetetlenül víz volt. Vad erejű és kavargó. Éreztem, hogy nem bírom sokáig. Telítődöm. Lemerülök. Akkor egy áldott kéz hirtelen megragadott, kiemelt, levágódtam egy csónakba, onnan később egy másik hajóra vittek át és így értem el Calaist. Addig megszáradtam, a többit pedig már tudod.

- Lausanne, Milánó, Postumia, Nagykanizsa, Déli pályaudvar - mormolom felindultan. - De akik ottmaradtak! De akik egy perccel tovább tartózkodtak lent a vízben, mint ameddig bírták? Akikért nem nyúlt le senki, senki? Akik után csak egy buborék szállt fel a tenger tükreire?

Válasz nem jön. Késői vendégem, az öreg The Manchester Guardian Weekly, a máskor oly csinos és tiszta folyóirat, gyanús-foltosan, agyongyűrött, szakadozott sárga köpenyében, ott gubbaszkodik azon az állványon, melyet valaha a gépíráshoz magam terveztem ki és amelynek találmányára voltam olyan büszke, mint az a távoli szerkesztőség az ő termékére.

- Érted már? - lázongok. - Érted, hogy az az oknyomozás, az a birodalomfogyatkozási ügy miért nem lesz holnap sem megírva? Hogyan evezünk csendes képzelet-tengereken, mikor a valóságos: dühöng? Aknák robbannak. Hajók süllyednek. És folyik az a sűrű... Eh!

Leveszem a tépett ujságot az állványról és elkezdem olvasni.

Ennyi érdeklődést igazán elvárhat tőlem. Hiszen esetleg csakugyan hajótörött.

1939 december 10.

ÜZENET SUOMIBA

Kedves Fannym, Fanny Luukkonen főparancsnok, nekem asszonytársam és szívbeli rokonom, közlöm veled, hogy mi itt mindent igen jól látunk és tudunk. Sőt ez év szeptemberének első napja óta én már írásba is foglalom az észleleteimet. Sok fontos eseményről lekéstünk mostanig, mert bár a derék ösztönünk különböző félreérthetetlen jeleket adogatott fenhéjazó értelmünknek, az mégis vonakodott elhinni neki a kezdetek kezdetén, hogy a dologból lesz valami... De már okúltunk. Már minden neszre felfülelünk, mert ma minden lehet. Még a lehetséges is. És aztán - mondom - belefogtam a krónikába.

Munka közben persze vannak kedvenc alakjaim. Ezeknek a képét is megőrzöm. Beleillesztem a szaporodó füzeteimbe. Éppen csak négy kis sarokzsebet kell az ollóval a papírosra nyitni. Egész egyszerű eljárás. Egy-egy ilyen kép - esetleg szobor - ma valóságos ügy. Sőt *maga az ügy*. Megszemélyesítjük, megjelenítjük a fogalmakat, így segítünk értelmünknek a rohanó időben: rögzíteni.

Mostanában a te képedet nézegetem, Fanny Luukkonen, nekem szívemszerinti rokonom a magas Északon, az Ezer Tó országában, a bűvös Suomiban. Most te vagy nekem a drága Finnország, a függetlenség, alkotmány, hagyomány, parlamentárizmus, önérzetes helytállás az utolsó csepp vérig, népek szabadsága és mindaz, amiért tisztességes nemzeteknek élni szabad és meghalni érdemes. E pillanatban is itt van előttem a kép. És a fontos dolgokon most már felül, határozottan állíthatom, hogy egy százáncú szoknyában bízást elmehetnél, például vásárhelyi parasztnyecskeként. Csak persze a ruha... sokat tesz. Fejeden sapka van. Derekadon zubbony, gallérodon disztinkció. És éppen napiparancsot olvasol.

Kell is. Hír szerint, eddig 80-100.000 lélek tartozott a kezed alá és ez a létszám most bizonyára még emelkedett, mert asszonyseregetek megalakítója - valamelyik előbbi szabadságharcotok hősnője, Lotta Svärd - nagyon rugalmasan alkotta meg csapataitok kereteit. És no mert esküt tettetek a honvédelemre. Egész annak rendje-módja szerint való kis katonák vagytok, Szívem, személyazonossági tábláskával a zubbonyotok alatt, - akiknél a bileki tempóig erőltetett menetelés sem ritkaság. Sőt még az sem, hogy arra a kis réztekban viselt Identitátskarta-ra sor kerül... Titeket most ugyanis *rendezni* készülnek. Talán *felszabadítanak* és *gondozásba vesznek*... Hát a mi megfigyelésünk szerint, ezek a műveletek a legkülönbözőbb részlet-események kíséretében történhetnek...

De ne kezdjük a végén, maradjunk a naplónál.

Ez év október 13-án - pénteken - azt írtam rólatok a krónikámba, hogy a sorsotok borotvaélen táncol. Nem akarjátok az egyezményt! Ti sem vagytok hívei a megalkuvásoknak.

Két nap múlva ugyan még mindkét részről «nyitvahagyátok az ajtót», de már különleges összetételű kormányotok alakult és én haladék nélkül beillesztettem 8-ik számú füzetembe a légelhárító ütegeitek képét, elől egy peckesen őrtálló vártával...

Ez akkor volt, tudod, mikor a skót harcosok levetették hagyományos szoknyájukat, a *kil*-t és Gamelin tábornok kijelentette, hogy ez a mostani, a türelem háborúja.

Két nappal rá összeült a négy bölcs északi aggok tanácsa és úgy hírlett, hogy titeket minden további nélkül Északi Állammá fognak deklarálni.

Nagyon megnyugodtam, mert úgy látszott, hogy mostanig minden csak ezen múlt és hogy az összesen 295, - tehát majdnem 300 évet számláló Nagypapák tapasztalatokon alapuló módszere: kitűnő. Egy bajbanlevő kis országot egyszerűen csak valamely égtájhoz tartozónak kell nyilvánítani, ez aztán megvédi minden veszedelemtől.

Október 19-én valóságos ünnepünk volt, Fannym! A párisi rádió külön forrón gratulált nekünk hozzátok és többi közel néprokonainkhoz.

Kerek nyolc óráig tartott az öröm. Míg arról értesültem, hogy Paasikivi atyánkfiaival mindössze egy mellékszobában társalogtak a szomszédos vendéglátó felek. Megvallom, a dolog rendkívül sértett. Ez, tudod, akkor volt, mikor Kun Bélát megint kivégezték, a francia katonáknak pedig osztrigát követeltek a francia képviselők.

Október 21-én azonban ismét emelkedett velem a hinta. Arról értesültünk, hogy nálatok aránylag minden jól megy és lapjaitok sokat írnak rólunk, a gazdag és boldog déli rokonokról. Paasikivi közben persze folyton ide-oda utazott szegény - így október 21-én is - és én akkor ezt írtam: «15 millió skandináv és 130 millió amerikai fohászzkodásai kísérik, magunkat nem is említve.»

Másnap megint leszállt velem a hinta. Azt hallottuk, hogy olimpiai bajnokaitok valamennyien bevonultak és hogy bár világgá is repült már a 25.000 műsorfüzet, az olimpiász mégis elmarad. Túlságosan korán vállaltátok a házigazdaságot, éppúgy, mint előttek Japán, - vagy mint Nizza az eucharisztikus kongresszus rendezését. Lélek és test békés versengésének most nem kedvez az idő.

Harmadnap már betöltam a füzet-zsebbe a díszszemlétek képét. De hiába volt az a sok négyszög, a sok formaállás olyan gyönyörű! Többé nem bírtam valami tompa nyugtalanságtól szabadulni.

Miért kapták meg tartalékos lövészegyleteid is a behívó cédulát...?

Nem várhattam magyarázatra, és ne haragudj, most egy kicsit más rokonainkkal is kellett törődnöm. Ott volt például Onkl Szaradzsoğlu... Sehogysem tetszett nekem, hogy szomszédolás közben annyi a ráérő ideje. Túlgyakran járt színházba, - még hozzá operettekbe!

Meg aztán a választott rokonait sem hanyagolhatja el az ember. Velük is kellett gondolnom. Azokkal, tudod, akik a mi saját-külön «rendeztetésünk» után magukhozvették egy csomó ijesztően leromlott gyermekünket, hogy majd ugyanannyi tenyerestalpas kis bocsot küldjenek vissza nekünk. Azt a népet értem, mely már a múlt század végén bevezette a «vasárnapi levélbélyegek» használatát. Ezekre olyanvalami volt rányomtatva, hogy a feladó nem ugrik éppen a tulipánöntöző csatornába, ha az a szegényördög postás majd csak hétfőn csoszog is föl a levéllel, a liftnélküli bérház ötödik emeletére. Ez akkor nagy ujság volt.

Mostanában másfélék a meglepetéseink. Ittvan például Erkko, leköszönt külügyminisztereknek az a december 2-i rádió-kiáltványa, az USA népeihez... Pedig igazság szerint nem is lett volna szabad meglepődnöm. Egy ilyen szózatot az ősszel már hallottunk Starzinsky István főpolgármestertől, jóbaráti szomszédunktól, - aki viszont Verdun főpolgármesterének üzent, majd valami fogadalma következtében, közvetlenül utána föbelőtte magát.

De napokat igényelne elmondanom, hogy *miket* írtam ezekről az eseményekről és rólatok. Kis népeknek feltűnően bő a történetük; kimutatás szerint leghosszabb időtartamú a himnuszuk, - fordított arányban a függetlenségükkel. Azt azonban bizalmasan megállapíthatjuk, hogy kispépnek lenni mégis hasonlíthatatlanul nagyobb és szebb dolog is, mint világhatalmakként csillagászati számsorokat mozgatni és közben tonnákban gondolkozni. A nagynemzetek, kérlek, flottákat bérelhetnek és ország-testrészeket csak úgy megvásárolhatnak. Az apróbbaknál pedig egy-egy nemzedék *mindent* pontosan előre tudva, a legcsekélyebb önbolondítás

nélkül, önként, mondhatnám tervszerűleg, réteggé fekszik szépen a földre azokért, akik még eljövendők...

Hagyom. Nálatok most esetleg nincs is csendes szoba-foglalkozás. Sőt az éjjeli nap szürendése mellett, esetleg a rénszarvas-vontatta anyagszállító kocsijaitok után bukdácsoltok, hosszú sorokban, a méteres hóban, mert hiszen a szó legigazibb értelmében együtt küzdő elem vagytok és mert nálunk, kisépeknél, ez így szokás.

Induljon most már a levél. Ha pedig nem érne utól a nehéz úton, vagy hogy éppen kidúltél volna az élről hangtalanul, Fanny, Fanny Luukkonen főparancsnok, nekem szívem-szerinti drága testvérem, - üzenem utánad a derengő poláris fénybe a kisépek dicséretét. Üzenem a szintén sorsunkbeli Svájc hónapok előtt kiadott jelszavát, melyet Valloton elnök közölt velünk: *nem az élet a legfőbb emberi érték*, - ámen.

1939 december 24.

GYAKORLOTT HAJÓTÖRÖTT

A gőzös, a Rolston Grange kereskedelmi gőzös, szépen és kereskedői óvatossággal nyomult előre a vizen. Néhány kabinutasa is volt. Elvégre nemcsak én jöttem rá, hogy kereskedelmi hajón jobb utazni. Nincs napjában legalább négyszeri átöltözés - ezt itt most békeidőre értem - a zenekar nem dühöng, a kapitány véletlenül belesandít az utasok névsorába, egyeseknek erre be is mutatkozik és megmutatja a térképfülkét, iránytűt és a mélység- és sebességmérőt. A hajónaplót, azt nem. Azt sohasem. Azt kissé elfakulva rögtön behajtja, fiókba zárja, aztán szemmelátható megkönnyebbuléssel zsebre teszi a kulcsosomót. Ennek ellenében néhányakat olykor a saját asztalához invitál, melynek közepébe még virágcsokrot is búvészkedett valahonnan. Végezetül pedig kiköt. Gyakran köt ki és ez a fő. Az ember Neptun öfelsége dinamikus jellegű birodalmának lakója és mégsem rab.

A kikötés ki- és berakodásokkal jár.

- Van még idő szépen! Szükség esetén bevárjuk!

Nyáron bő fürdési és várostanulmányozási lehetőségek nyílnak; hűvösebb évszakokban pedig tea-room és mozi-ajtók. Magam is ez utóbbi alapon láttam Monte Christo gróf második hangos filmbemutatóját éppen a Chateau d'If lelőhelyén, Marseilleben. - ami a látvány egyetlen mentsége.

*

De a mostani háborús világban persze nem így történt. A tízsoros napihírből joggal gyanítom, hogy a Rolston Grange-nek még a lámpáit is leoltották. Megállás nem volt, tehát tea-room sem - mondom - a kabinutasok némán kuporoghattak sötét fülkékben, a mentőöveiket nyagatva és nyilván a kapitányi bemutatkozás is elmaradt. A kapitány bizonyára konokul a parancsnoki hídon tartózkodott és feszülten figyelt. Feszülten és hiába.

Jött egyszer a látatlanból az a lökés... Hatásairól egyízben a bravúros Prien tengeralattjáró parancsnok igazi németes pontossággal már beszámolt a sajtónak. De hogy a fölösleges aggodalmakat elkerüljük, rögtön hozzáteszem, hogy emberélet ezúttal nem pusztult. A Rolston Grange-t bár percek alatt szinte magábaszippantotta a tenger, az élő állományt egy mentőhajóról még idejében kihalászták.

Ebből az állományból engem egy érdekel különösebben. A napihír 5-ik sorában foglaltatott név tulajdonosa, bizonyos csuromvizes Patrick Gaffney matróz, aki «végigcsinálta» az előző háborút és akit megfelelő adag whisky után, hátán pokróccal, nyomban a mentőhajó parancsnoka elé tereltek, maga részéről is nyilatkozni.

A nyilatkozat így szólt:

- Goddam, Sir! Ez már a hatodik hajó, amit kilőnek alólam. Goddam! Most aztán nézhetek megint valami új, rendes edény után.

Semmi több. És az egész dologban éppen az a megkapó, hogy semmi több. Ez a szüksézáú hidegvérúség, amit egyedül a tapasztalatok hosszú sora adhat meg és melyben azért bennfoglaltatik minden, ami szükséges.

Patrick gyakorlott hajótörött. Már képes a dolgok lényegét a jelentőség nélküli sallangoktól gyorsan és alaposan lekopárítani. Tudja, hogy nem a részletek mifélesége és saját hangulatainak közbenvaló skálája a fontos, hanem a már folyamatba lódult kockázatos események

kifejlési pontja - és ami szerencsés esetekben még «azután» jön. Patrick semmi súlyt sem helyez a robbanás azon hangjának ecsetelésére, mely már távozott a füléből. Nem mondja:

- Tyiu, tyiu, srramm!

Eszébe sem jut, hogy megpróbálja idétlen szavakkal utólni és vakmerően a jelenbe visszaidézni tűz és víz káprázatosan égreszökő, csak egy pillanatig és csakis személyesen észlelhető csodáját. A majdnem-megfulladás sem fontosabb neki, mint egy vakbéloperáció után maradt heg: minthogy a műtét sikerült és a *majdnemből* a *nem* maradt az érvényes állapot. Ezekhez képest Patrick - a megtestesült kétháborús korosztály - többé nem csapja össze semmin a kezét, nem fordítja szemét a mennyezetre, nem követeli lármásan és tolokodón, hogy szenvedéseit páratlanoknak és örökre felülmúlhatatlanoknak ismerjék el, hanem negyven és ötven közt - esetleg két újabb hajótörés közt - egyszerűen és elszántan így szól:

- Goddam! Új hajó után kell nézmem.

Patrick Gaffney bölcs. Érti, hogy a hajók nevei változhatnak, de maga a szolgálat ténye - amennyiben az élet megmaradt - nem. Szolgálunk kell, hogy kiérdemeljük némely nagy rázkódtatások után azt a kis szilárd talajt a talpuk alatt és különféle rázkódtatásokon, sőt hajótöréseken kell átesnünk ahhoz, hogy okosan és jól szolgálhassunk, mert annak az egész szerencsés végpontba való megérkezésnek ez az egyetlen értelme és értéke.

Patrick az ő kínos és már gyanúsán sorozatszerű élményei után nyugodtan ügykört is változtathatna. Például zsákhordó munkásnak mehetne, - szabad óráiban őszintén egykedvű rendőri segédlet mellett lázítva a Hyde park közszónoki emelvényéről. De nem teszi. Először, mert nem kedveli a mozgalmakat, a propagandabeszédeket és általában *a* beszédet - aztán mert számtalan méltó akadály dicső legyőzésénél fogva, már *szereti* is azt a működési terepet, amelyet betöltött. Szereti az ő minden parányi sikereivel és határtalan kockázataival.

«Fut a pénze után» - hírlík a bankárról és házárdjátékosról.

Patrick a saját, már befektetett izzadságcseppjei és nyaktörései után fut. Akarja látni valahára az *eredményt*: a nyugodt és biztos hajót, mely végezetül minden árút a maga megjelölt helyére juttat, a szintén nyugodt és tökéletesen biztonságos vizeken. Patrick közvetve az általános veszélymentességet, a békét, rendet, a jogszabályok kölcsönös betartását akarja: vagyis, úgy szállítók, mint rendelők, mint tehát az egész emberi nem közmegelegedését.

Patrick az ő enyhe whyskibűzével és lucskos zsákdarabjával a hátán, a civilizáció és kultúra egészen szabályszerű apostola. És *bátor* apostol, hozzátehetjük.

Szaid hajdan egy kilométernyi utat puskaporral szóratott fel és indítatva érezte magát azon sétálgatni, hetykén, égő szivarral a szájában. Szaid nem volt igazán bátor, csak egy eszelősen hiú ember, amelyet manapság sem ritkán láthatunk. Patrick bátorsága inkább a céltudatos Togo admirálisé, aki 1904 február 9-én megnyitotta az elkerülhetetlen tüzet a cári hajókra, - miközben cigarettát sodort.

De Patrick Gaffney az eddig felsorolt minőségein kívül mégvalami. Elsőrendű honpolgár is. Szereti az ő hazáját, mely tudatában különböző kötéltkercesek, tisztításra való fémcsavarok és egy szegényes fekvőhely képében jelentkezik. Szereti hazáját, melyért hat külön esetben már majdnem meg is halt egy kissé és hetedszer vagy nyolcadszor végérvényesen, igazán, nagyon és visszavonhatatlanul meg fog halni, anélkül, hogy a nevét csak egyetlen egyszer is a szájára vette volna.

Azt hiszem, hogy Európa megzavarodott népeinek ma az ilyen Patrick Gaffney-féle gyakorlott hajótöröttek a legfőbb értékei.

1940 február 10.

A TÁBORNAGY

A tábornagról - Mannerheim tábornagról - lassankint kezdenek kiderülni dolgok és ma-holnap már itt Magyarországon is, egészen derekas kötetet adhatnánk ki életének innen-onnan böngészett eseményeiből.

Járulhassak hozzá a kortársi élet- és jellemrajzhoz néhány adattal én is, azokon kívül, amelyeket mostanig gyűjtöttünk.

*

A tábornagy, amellet hogy tábornagy és *Mannerheim* - ami ma egész különleges sarzsi a világon - könnyedén, csak úgy panyókára, kissé még arisztokrata is. Báró.

Szerény ember lehet a javából, hogy ez csupán most tudódik ki róla!

Családja tulajdonképpen nem finn eredetű, hanem svéd. A Mannerheim-ősök a XIII. században bukkannak fel először Finnországban, Birger Jarl seregében, aki hadat vezetett - Oroszország ellen. XIII. Károly svéd királynak Nagy Péter ellen viselt háborújában szintén szerepelnek a Mannerheimék és a tábornagy máig sem szűnt meg ezeket a svéd kapcsolatait ápolni. Kitűnően beszél svédül.

Lehet egyébként, hogy ez nem is különösebb érdeme. *A tábornagy született nyelvtelenség.* Olyan tökéletesen írja és beszéli svéden kívül az angol, francia, német és orosz nyelvet - tehát összesen ötöt - mint anyanyelvét, a finnt. Vallására nézve lutheránus. Vérmérsékletét tekintve higgadt, - azonkívül pedig egy kissé fatalista.

*

Úgy félszázad előtt, mikor Mannerheim még az orosz lovasságnál szolgált, az udvarnak dédelgetett kedvencei közé tartozott. Ott szerepelt a cári Atyuska környezetében és úgy hírlik, hogy a cárné, a Téli Palota nagy udvari gálái alkalmával meghívták fényes gyülekezetébe lépve, mindaddig idegesen forgolódott, míg csak fel nem fedezte kedvelt Mannerheimjének alakját a pálmacsoportok közt, - az ő magyaros Nierzwinsky-huszárátillájában.

«Notre Mannerheim» is szerette a cárt, az akkori autonóm Finnország nagyherceget. Szerette «Matyuskát» - a cárnét - az egész cári atyafiságot és általában mindent, amit a régi Szentbirodalomban szeretni lehetett. Az ott uralkodó hagyományos keleties hanyagságot, nem. A csapnivalóan rossz katonai- és közigazgatást, nem. Sem a kedélyes panamákat, sem a Szibériával nyomban kész önkényt.

Megpróbált tisztogatni. Ez a törekvése azonban nem sikerült. Ma áldhatja érte a sorsot, mely néha éppen akkor tesz nekünk egy-egy nagy szívességet, mikor valamelyik hő kívánságunkat megtagadja. De akkoriban Mannerheimet a fonákságok elkedvetlenítették. A legkülönbözőbb sportokba menekült előlük és ezeknek köszönheti, hogy ma sincs rajta egy lat fölösleges hajú sem, hanem olyan parázsul, edzetten és keményen szikár, mint egy sziklacsúcson egyedül dacoló fenyő.

Valójában magános lélek. Idegenkedik a zajos társasélettől. Nem látható, ha csak valami parancsoló rangjabeli kötelezettség meg nem követeli, hogy a nyilvánosság előtt mutatkozzék.

Hiányzik még az adatokhoz, hogy a tábornagy - aki Mannerheim - szeret vadászni. De csak *nagy* vadra. Például oroszlanokra és tigrisekre. Otthona teli van az elejtett fenevadak bőrével.

Vagy két éve lőtte az utolsó tigris-szőnyeget a ma 73-ik évét járó férfiú és keze a célozás közben meg sem rezdült. Sem a kortól, sem az idegességtől. Ezeket az érzéseket nem ismeri. Most sem, amikor meg fehérmedvére vadászik...

Az ilyen nagy tétekben járó kockázatokon kívül egyebet is szeret. A határozott, kemény, önérzetes, de amellett mégis európaiasan előkelő módszereket. Mannerheim tábornagy - úr.

*

A hajdani gyászos svéd csatavesztés színhelyén, a poltavai gyakorlótéren történt, még fiatal katonatiszt korában... Egy pléhgalléros orosz mindenható a híres svédverő ütközet lefolyását ismertette éppen. Begyében volt a rendületlen nyugalma és minden jel szerint fényes jövőjű fiatalember s ezért - svéd származására célozva - odacsípett neki:

- E helyt találkoztak elődei először az oroszokkal...

Mannerheimnek pillája sem rezdült.

- Excellenciád kivételesen téved - felelte.

- Hogy-hogy?

- A hely és idő tekintetében egyaránt.

A fiatal tiszt most meghajolt.

- Sokkal előbb és nem Poltavánál, hanem *Narvánál* volt az első találkozó.

Ahol pedig tudvalévőleg a svédek verték meg az orosz hadakat...

A pléhgalléros elvörösödött. Belátta, hogy jobb lesz ezt a kemény legényt békénhagyni.

*

Amilyen *tudatos*, amellett ugyanolyan *ösztönös* is Mannerheim báró rendkívüli lénye. E tekintetben igen hasonlít a magyar szabadságharc legendás alakjára, a lengyel származású Bem tábornokra.

Bem 1829 óta élt abban a megingathatatlan hitben, hogy neki pontosan 1850-ben kell meghalnia, - sem előbb, sem utóbb. És ezt a meggyőződését semmi vita nem volt képes a fejéből kiverni.

Számtalan sebe közül valamelyik egyszer a vérmérgezés gyanújára adott okot, Bem azonban megnyugtatta környezetét.

- Még nem jött el az órám. *Egy teljes évem van hátra.*

Más alkalommal - mint párisi lakos - majdnem hajba is kapott az északamerikai követtel, aki kinevette és azt mondta, hogy babonás.

Az események Bemnek adtak igazat. Csakugyan 1850 (dec. 16-án) húnyt el, Aleppó kormányzójaként.

Mannerheim ugyanilyen ösztönös biztonsággal tudta, hogy finn hazájának egyszer nagy szüksége lesz rá. Tudta már akkor, mikor a kommunisztikus eszméktől még eléggé átjárt Suomiban valami erős kedvetlenség érte, mely elől, harag nélkül, önkéntes száműzetésbe vonult, Svédországba.

Meg is mondta barátainak, akik maradásra akarták bírni:

- Önöknek lesz igazuk.

Majd tűnődve tette hozzá:

- Fájdalom! Az ország veszélybe sodródása elkerülhetetlen. Akkor visszajövök.

Így történt. Néhány nappal a finn-orosz háború megindulása előtt, báró Karl Gustaf Emil Mannerheim, - szolgálattételre jelentkezett.

*

Más példa.

Néhány napja ellenséges bombavetőök tüntek fel az éppen ebédelő finn vezérkar főhadiszállása fölött.

A tábornagy kiadta a parancsot:

- Mindenki az óvóhelyre!

De ő maga ülve maradt a székén.

- Ne féltsenek, uraim - intett. - Ameddig Finnországnak szüksége van rám, nem érhet semmi baj.

És a légi szörnyek raja elvonult.

*

Nemcsak afféle szólam, hogy a tábornagy most semmi egyébvel nem foglalkozik hadseregének erős ellenállásán és lehető jólétén kívül.

A báró úrnak két leánya van. Az idősebb - Jozefin - Londonban, a fiatalabbik - Zsófia - pedig Párisban él. Mióta az ellenségeskedés megindult, *a leányok egy sor írást sem kaptak a tábornagtól*. Ugyanúgy csak a rádió és hírlapok útján tudják róla, amit tudnak, mint mi. A főparancsnok családja ma a hadsereg és ő ma egyedül Finnország atyja.

A leányok azonban megértik. Nem is akarják szűk körükbe lerántani a nemzeti géniuszt. Eszükbe sem jut nyüglődni, - ami viszont reájuk jellemző. Közel estek almák a fájukhoz.

*

Mannerheim nagy barátja a fiatalságnak és amellet fölényesen megbocsátani tudó ember is.

Legfőbb segítőtársait «A Három O» néven ismeri Finnország.

Mit jelent ez a «Három O»?

Három nevet; Oestermann, Oesch és Ohquist tábornokok nevét. A legidősebb köztük negyvenhét éves. A legfiatalabb negyvenöt esztendő. Valaha mindhárman elszánt ellenségei voltak a főparancsnoknak. Fegyvert fogtak ellene. Ma általuk irányítja a hadműveleteket éppen a legjobban fenyegetett arcvonalakon: Suomussalmánál, Petsamo és a Ladoga-tó körül és Finnország karéliai «darázsderekánál». Személyileg tökéletesen megbízik bennük és a nagy finn ügy sorsát is nyugodtan tudja azok kezében, akiknek katonai hozzáértését és bátorságát előzetesen kipróbálta - saját magán.

*

De ne felejtünk még egy vonást a képről! Mannerheimnek a legapróbb részletdolgokra is kiterjedő előrelátását.

E nyáron a világot számtalanszor bejárt arisztokrata megint a külföldön utazgatott. (Akkor látta utoljára leányait.) Megfordult Párisban, majd átment Svájcba. Ezúttal Lausanne volt a cél és ott is, egy öreg-öreg, bizalmas - fogorvos.

- Rendbe kell hozatnom a fogaimat - mondta Mannerheim a környezetének. - Olyan idők elé nézünk, amikor egy gyökérfertőzés, esetleg periostitis, a legsúlyosabb következményekkel járhat. Nekem pedig most egészen *másfajta* operációkra kell készülnöm.

Félév sem telt és Mannerheimnek már az «észak erős embere» nevet adományozta a világ, a kevés lélekszámú, de férfias Finnországban, a magaszervezte hadsereg élén.

*

Ez a fogászati közjáték természetesen nincs minden mulatságos elem nélkül, - de messzemenő következtetések nélkül sincs. Titokzatos, néha óriási, egész tömegek sorsát eldöntő hatása lehet egy-egy kicsiny tettnek, amelyet teszünk, vagy tenni elmulasztunk, - egy időpontnak, amelyben megtettük, vagy elmulasztottuk.

Vajjon hogy alakultak volna az északi események, ha Mannerheim tábornagy nem számol már hónapok előtt, acélos lelkén kívül testének kifogástalan állapotával is? Mi történt volna, ha a Ladoga-tónál, vagy másutt, hirtelen előveszi a fogfájás, ez a nagyon köznapi, de szüntelen odafigyelést követelő nyomorúság?

A testi fájdalom félembert farag az emberből. Hangulatok, indulatok, türelmetlenkedések prédájává teszi. Elveszi teljes lelki szabadságát. A szenvedő ellenálló ereje meggyengül, éleslátása eltompul. A fájdalmak közepett többé nem *irányít*, csak *reagál*, de kiszámíthatatlanul és távol az egyenes célszerűségtől.

Szinte azt mondhatnók, hogy ezzel a látszólag súlytalan kis semmiséggel, - a lausannei öreg-öreg fogorvos tervszerű, idejébenvaló felkeresésével lesz csak igazán kimagaslóan nagy, báró Karl Gustaf Emil Mannerheim, már-már a legendák kódébe emelkedő alakja.

A KORMÁNYZÓ HITVESE

Nehéz téma. Nehéz róla írni. Nem mintha kevés lenne talán a mondanivaló. Ellenkezőleg túlságosan sok gondolat gyűlik a toll hegyére, - mely azonban hűvös acélfényével tartózkodásra int. Mert az író állandóan annak a gyanúnak veszélyében forog, mintha hízelegne, holott csak a tények egy kis részét állapítja meg. És másfelől, mert vannak a világon kivételes lények, akiket egy szál virággal is meg lehet ütni; akik mellett a muzsikusz is önkéntelenül hangfogót tesz a szerszámára. A kormányzó hitvese ilyen különleges teremtés.

Nagy adomány már a pusztta megjelenése. Örömet képes vele okozni. Nemes, mert esztétikai örömet. Meggazdagodik a tér, ahol elhelyezkedik és hiány marad utána, ahonnan eltávozott: mindig hamarabb, mint szeretnénk.

Ez már egyéni művészet. Kielégületlenséget hagyni, az elégedetlenség nyomasztóbb rossz-érzése nélkül.

*

Gondoljunk most a rádióra, melyen át üzeneteit olykor hallottuk.

Az igazi női beszéd kissé mindig ének.

Külön tanulmányt érdemelne, ahogy a Nagyasszony a hangjával bánik. Ritka nő modulál, mert a szavak száraz, szürke pergetése a szómalomban, sokkal kényelmesebb. Nem kívánja a tárgy egyes részeinek minőségi felbecsülését. Nem igényli az érzékeny mozzanatok különválasztását a csupán elsoroló elemektől, sem a beszédszervek folytonos alakítását ahhoz, hogy zeneibb hatásokat adjanak. Köznapi témák homokbuckáinak felületes legyintése: a beszéd többnyire csak ennyi, hozzáadva talán még az időközönként megismétlődő, üres papírzacskó-csörgetésszerű nevetgélést.

A kormányzó felesége nem nevet, de mindig mosolyog, mint aki valami titokzatos világból állandóan, rendkívül kedvező közléseket kap, melyeket nyomban megért és azonnal közvetít.

Azt mondja valahol La Rochefoucauld:

«Bajos dolog valakit nagyon szeretni és egyidejűleg nagyon tisztelni is!»

A kormányzó és hitvese különleges cáfolata ennek az egyébként talán helytálló megállapításnak.

Ki ne szeretné azt az áldott asszonyt, akinek lépteit a csillapuló emberi szenvedések megkönnyebbült sóhajtásai kísérik? Mióta alakja pirkadó látóhatárunkon felötlött, mindig tele kézzel láttuk ott, ahol adni, segíteni kellett.

Az államfői hitvesek jótékonykodása többnyire politikai eredetű. Valamelyik hivatalos agyban megszületik egy szociális mozzanat célszerűségének gondolata. Az ötlet jó. A kelendőség kedvéért át kell tehát írni az ország első hölgyének nevére.

Élénk sürgés-forgás.

Bizonyos számú hivatalnok irodahelyiséget és ügykört cserél. Lebonyolítja a teendőket:

- Kegyeskedjék itt csupán aláírni...

Ez nem a Nagyasszony esete.

Mialatt fejét a kézimunkája fölé hajtva, szép magyar ékítményeken öltöget, ő maga gondolja ki a különféle szükségyhító mozgalmakat és két-három gépirókisasszony bevonásával azonnal dologhoz lát.

Az íróasztal ugyancsak zsúfolt! A sok családi kép rövid időre hát félretevődik. A dísz-tintatartó száműzetésbe megy. Nem komoly munkához való. Egy porcellántál... jókora irodai tintásüveg a közepébe. A tollnak sem kell műtárgynak lennie, csak fogjon rendesen. Ez a fő.

Mert a kormányzó hitvese személyesen intézi az ügykezelést. Még bizony a telefonnak is érte nyúl.

Aztán következnek a számadások.

Csak egy garas el ne fecsérldődjék szükségtelenül, a keserves magyar pénzből! Ki tudja, milyen szűkös helyről jön. Éppúgy, mint az ország szívéen, a kormányzó hitvese ezeken a szellős magyar zsebeken is rajta tartja a kezét.

Az évek óta ismétlődő téli nyomorenyhító akciók alkalmával csupán adakozásra *felkérések* futnak szét; de csak az adakozik, aki akar és *tud*. A Magyar a Magyarért segítő-mozgalomnál is megmutatkozott a kormányzó hitvesének gyengéd tapintata. Egy kis jelvény forgalombahozatalával úgy tudta keresztülvinni eredeti ötletét, hogy a hozzájárulás ne valami burkolt adózás legyen, hanem becsvágyó versengés. Emlékezzünk: a társadalom nemhogy morgott volna, ellenkezőleg türelmetlenül sürgette a jelvények kibocsátását.

Aztán itt volt a nélkülöző magyar művészek támogatására rendezett operai Élő Tárlat, mely fölött a műértők sokáig nem tértek napirendre. A - jelentékeny! - áldozatokat itt sem a gondokkal küzdő néprétegeknek kellett meghozniok. A társadalom naposabb oldalán élők nyitottak erszényt.

*

Hogy lehetne összeegyeztethetetlen bármily bölcselet alapján a tisztelet a szeretettel, olyan valakivel szemben, aki azért soha bele nem téved a népszerűség szorgalmazásába?

A Nagyasszony nem «beszéltet magáról». Adatott neki a fejedelmi megállás tudománya.

1925 október 27-én szemtől szembe voltam egy aktív királynéval. Öles uszályú, cseresznye-piros palástban, aranycipőkben, paradicsommadár-tűzékes koronával a fején, aggasztóan úgy hatott, mint egy jelmezbe öltözött primadonna, aki rövid időre királynét alakít a színpadon. A kormányzó hitvesén soha senki nem lát ilyen kihívó pompát. Nyugodt és nyájasan tartózkodó lényéből sugárzik a fenség.

Most pedig következék néhány dátum. 1936 december. - 1937 szeptember. - 1938 augusztus.

Emlékezzünk azokra az alkalmakra, mikor a kormányzói pár a külföldön járt. Mindnyájunkat valami biztonságteljes öröm töltött el. Saját élményünk volt minden államfői utazás. Talán nem mondtuk hangos szóval, de a szemünk sarkából egyetértő pillantásokat váltottunk:

- Bezzeg kitettünk magunkért!

Mintha mi magunk végeztünk volna valami nagyszerű cselekedetet.

Vagy igen.

Országnagyobbító Horthy Miklós oldalán, a nemzet megmutatta végre a világnak a magyar asszonyt.

TITKOS EGYEZMÉNY.

Mi déli sétálgatók itt a Margit-rakpart egy bizonyos szakaszán, nagyobbára ismerősök vagyunk. Mostanig szigorúan nem-köszönéses alapon, de elég közelről. Körünkbe tartoznak: egy oldalszakállas úr, aki alighanem polgáriruhás tábormok, egy lapossarkú, ellenőrző órával, edzősétákat végző Lady, a Kuttyás Úr, aki az uszkárját néha még olyan hidegben is vízbe dobja, hogy nem szánám őt magát is utána küldeni, továbbá egy főiskolás ifjú, aki szédületes képleteket mormol a litografált füzetéből - és egy férfiú, aki bizonyára felelős politikus lehet, mert az irattáskájából minden pártállású lap előkerül.

Számontartjuk egymást. Az első sétaforduló a néma katalógus-olvasásé. Ha valaki hiányzik:

- Elköltözött?

Nem. Néhány nap mulva előtűnik, riasztóan vörös orral, esetleg vattadugóval a fülében. Messze kikerüljük.

Némelyek időnként az alsó rakpartra járnak le hűtlenkedni. Ezek közé tartozom én, a kaland egyik résztvevője.

Mert kaland volt.

Állok a hajóállomásnál a lépcsőn és nézem, hogy milyen álszent nyugalommal folyik most ebben a lapos medertálban a víz!

Egyszercsak egy jókora fatörzs bukácsol elő fentről.

- Tyű - gondolom - ez aztán tuskó! Valami fűrésztelepről szabadulhatott el, mert frissen fűrészelt a vége. Kár, hogy senki sem veszi hasznát.

Nem maradtam egyedül ezzel a véleményemmel.

Hamarosan ott termett egy kis ütődött ember, egy fiúval, meg egy tekercs sodronnyal. Az öregebbik be az első csónakba! A fiú szempillantás alatt eloldozta a parttól, eltaszította, az atyafi pedig három nagy evezőcsapással már ott is volt a szökevény kincsnél. Sodronykarikát egyensúlyozott a tuskó szemölcsseire és elkezdte húzni.

- Noó! Gyere mán?

De a fatörzs elhatározta, hogy nem jön. Azt még csak megtette, hogy a csónakot maga mellett marasztalta, innen azonban egy tapodtat sem... Nem mozdult. Beleakadhatott valami láthatatlan fenék-akadályba.

Mit volt mit tenni, az emberke sziszegett, fűjt és idők múltán visszatocsogott a lépcsőre. Magával húzta a sodrony végét, kiugrott és verejtékezve, ingerülten ráfordult a fiúra.

Ketten fogták mostantól a sodronyt és nagy nekifeszültükben már olyan ferdén álltak a földhöz, mint mikor az ember repülőgépről látja a Bazilikát.

- Gyere noó, az Isten áldjon meg!

De a fatörzs kitarzott eredeti elhatározásánál. Hiába ráncigálták folyás mentén, folyás ellen. Hiába ravaszkodtak vele: piszegetek, guggoltak le neki, csalogatták, pörölték. A fa nem. A fa ült. Az a hatalmas nagydarab törzs! Ha jól vesszük, néhány lelkes kis családnak napokra elég tüzelő, így márciusi télvíz idején... Amikor az ember történetesen úgyszem az új kesztűjét

viseli. És mikor alig lehet a postán levelet befizetőlap-melléklet nélkül kapni, de semmiesetre sem valamennyi igénynek megfelelni...

- Ejnye - gondolom. - Hiszen nem történnék velem semmi szerencsétlenség.

És megragadom a sodronyt.

- Így talán megy!

Persze, nem ment. Az íróasztali munka csak ritka esetekben növeli a testi erőt.

De ha az ember már belefogott valamibe...?

Újból és újból nekifeszültünk. Megint és megint kiálltunk.

Egy ilyen alkalommal véletlenül felpillantok a fasorba.

Hemzseg.

Ott a sporthölgy, a Kutvás, a litografált-jegyzetes úrfi, az ujságböngész és még bőven mások. Az oldalszakállas úr nem volt jelen. Még a napi tíz zsebkendőnél tarthatott.

Elfutott a kelletlenség. Erre bizony gondolhattam volna, hogy közvetlenül a régi Bécs után, Budapest a világ legkíváncsibb fészke. Ennek az is elég, ha valaki megáll a gyalogúton és érdeklődve figyel egy pontot a szemközti háztetőn. Percek alatt húszan tolonganak és bámészkodnak körötte.

De ha a helyzet méltósága már úgysem menthető...

- Próbáljunk talán nagyobb közökben felállni - javasolom. Csakazértis.

Zöldágra ugyan most sem vergődtünk, de a közbelépés nem maradt hatástalan. A fasor népéhez ütött valami...

Elsőnek az ellenőrző-órás hölgy jött. (Micsoda izomerő!) Aztán a litografált ifjú. A Kutvás. Klárka és Gyurika papája, akit az előbb kifelejtettem. Az ujságböngész. Már mindnyájan húztuk az ebadta csökönyös tuskót, míg az akadály hirtelen fellazult, a törzs váratlanul felugrott a lépcsőre, mi pedig azon kaptunk észbe, hogy - enyhén szólva - ülő életmódot folytatunk a földön.

Nem történt semmi. Felkeltünk, leporoltuk magunkat és elmosolyodtunk. És most egyszerre valahogy nagyon közeli, ősrégi ismerősöknek, valami rendkívül fontos egyezmény résztvevőinek éreztük magunkat, akik roppant titkon osztoznak.

*

Az atyafi és a kölyök annyit sem mondtak, hogy fapapucs. Csak vitték izgatott és boldog szuszogással a fát. Mi pedig - életünkben először - köszöntünk egymásnak. Azóta is a legnagyobb köszönő viszonyban vagyunk és határozottan nyugtalankodunk, ha déli egy órakor hiányzik valaki. Nem lehetetlen, hogy egy alig rajtérhető kis fejmozdulattal, legközelebb még a kutvás úrra is tudunk hatni.

- Milyen egyszerű! - gondolom. - És ha ez ilyen egyszerű...?

Félretolom a képes ujságomat. Telivan süllyedő hajók, a rombolások és gyilkolások képeivel.

1940 április 28.

ÁLOM 1940-BEN

Az író lelki alkatának sokféle meghatározásával találkoztam már. Egyszer azt hallottam valakitől, hogy az író a legtisztább szívű lény, mert napról-napra lelkiismeretvizsgálatot tart és nyilvánosan gyónik, mint a régi keresztények. Másvalaki meg éppen azzal a kijelentéssel képesített el, hogy az író tulajdonképpen született bűnöző. Valami kóros cerebrális kényszer folytán állandóan, megrögzötten hazudik. Lehet, hogy szépen és tehetségesen hazudik, de végeredményében mégis csak hazudik. Sőt, minél tehetségesebb, annál nagyobb meggyőző erővel bolondítja olvasóit olyan dolgok hitébe, melyeknek pedig nincs földi másuk. Mi ez, ha nem csalás?

Legmegdöbbentőbb azonban az a megállapítás volt, melyet minap - 1940-ben! - levélben közölt velem valaki.

Szó szerint ezt tette a papírra: Az író a földkerekség legboldogabb teremtménye, mert tündérvilágban él, folyton *álmodik*.

Elámultam.

Álmodik...!

És aztán rájöttem, hogy csakugyan álmodunk.

Meghatalmazások hiányában most mindössze a magam esetéről beszélek. Van egy visszatérő álmom. Néha világos fényes nappal is elővesz, de főként persze lámpaoltás és elalvás közt. *Megnyerem a főnyereményt.*

Egyszerre csupa láz vagyok. Leszámítom a nyereségadót és buzgón kezdem beosztani hatalmas tőkém, hogy most aztán minden vágyamra teljék! A rokonok fölött hamar napi-rendre térek. Nincs rám szükségük. És különben is olyan időket élünk, mikor első a köz, - gondolom és érzem, hogy a vér forrón fut szét ereimben.

Szebbnél szebb példák kínálóznak. Vagyonos angol úriemberek mi mindent ajándékoztak nemzetüknek...! Vannak, akik milliókat áldoznak közcélokra. A National Trust készségesen irányít. Vagy gondoljunk arra a Lick nevű derék kaliforniai asztalosmesterre, aki felállította a világ - anno eodem - legeszményibb csillagvizsgáló intézetét, mindössze annyi adományozói megszorítással, hogy egykor az óriási messzelátó talpköve alá temessék el. De hála Istennek, a külföldre sem kell mennünk példákért. Itt van a mi Semsey Andorunk, aki százezer koronával megvetette a magyar Geológiai Intézet alapjait.

Ezen nagyon megörülök és elkezdem, mindinkább belemelegedve, a részletezést. Hihetetlenül fel tud zaklatni ez a képzeletjáték, vagy álom, vagy hóbort, vagy nevezzük ahogyan éppen akarjuk.

Első a főváros - mondom. Különös szívügyem. Mikor néhány éve kiűzött Erdélyből a kénytelenség és az anyaország visszafogadott, Budapest adott nekem illetőséget. Azt nem lehet elfelejteni, azt a napsütötte délelőttöt a budapesti Városházán, ahol az esküt tettük... Ide, hálám jeléül, gyönyörű szobrok kellenek. Nem holmi karóra szúrt csökevények, hanem nagyszabású, csoportos kompozíciók!

És elhatározom, hogy legközelebb beszélek a kérdésről Kisfaludi-Stróbl és Sidló Ferenc tisztelt barátaimmal. Hozzávetőleges előirányzatot kérek tőlük, hogy mit, meddig... Mert még rengeteg-minden van hátra! Repülőalap... Csak természetes. Aztán itt lenne a pesti Dunapart árkádszerű átépítése.*

Továbbiakban egy Közvéleménykutató Intézetet szeretnék. Ehhez rendkívül nagy kedvem volna. Annyit és annyian beszélnek magyar «tömegek» nevében...! Néha csak külföldi lapokból értesülök, hogy ebben vagy abban a kérdésben, ez és ez volt társadalmunk *egyhangú* állásfoglalása.

Hogyan! - önt el ilyenkor a neheztelés. Nálam nem jártak a szavazatszedők. Pedig véletlenül éppen most, egy hang lettem volna itt, ezzel a nélkülem létrejött egyhangúsággal szemben.

Á - csóválja fejét az olvasó. Szemforgatás. Hogy valaki csak közügyekről álmodják...

De nem! - válaszolom ingerülten, mert átellenben, egy óriási bérház erkélyén, éppen kezdődik az «élet» és e pillanatban, bár közvetett úton, egy hatalmas porolóútést kapok az agyamra, holmi kék matracok révén. - Persze, hogy magamnak is...! Ezt itt például csak alig és csak ideiglenesen tűröm. De már megbeszéltük Zilahy Lajossal: ott fogunk mindnyájan lakni az Irótelepen, az Áfonya-út környékén, ahonnan olyan valószínűtlenül szép a kilátás, hogy szinte megharagszom, mert mintha természet és emberi alkotások közös erővel akarnának velem áprilist járatni.

Irótelep! Ez hát szintén fel van véve a tervbe és el van intézve, - sóhajtok megkönnyebbülten s aztán közeledik valami. Az egyesült Nagyvárad-budapesti árkádsor lebeg, a hatalmas szoborcsoportok elmosódnak, egy szelíden ringatózó hajóroncsot látok a tengeren, hirtelen repülőgépek végtelen kellemes motorbúgását hallom és - aha! - mondom, vigyázat, mindjárt elalszunk. És mert időközben már éjszaka lett, tehát el is alszom.

*

Most pedig hogy miért gyóntam meg ezeket a badarságokat! Először, mert az író köteles nyilvánosan gyónni. Azért író. Aztán pedig egy rövidke napihír készített különösen rá:

Visegrád polgársága mozgalmat indított, hogy a Váralja leomlott kapuja helyett új kaput állítsanak és ezzel a romvidék szépségét emeljék.

Nos, ez a turisztikai szempontból (békeidőben) oly kívánatos vonzóerejű visegrádi várrom is szerepel visszatérő álmaimban. Már a legkomolyabban beszéltem műépítész ismerősökkel és régiségkereskedőkkel, mert természetesen hiánytalan külső-belső helyreállítást akarnék. Tekintettel azonban a tisztafehér márvány építőanyagra és a szigorúan korabeli bútorzatra, - melyekhez ragaszkodtam - hozzávetőleges végösszegként is olyan csillagászati szám kerekedett ki, hogy azóta, ha visszatér az álom, már mindjárt az elején tudom: nem futja a pénzből. Az eredeti elgondoláshoz képest tízszer annyit kell nyernem azokkal a sorsjegyekkel, melyeket legközelebb megvásárolok, vagy abból az örökségből, melynek egyelőre még nincs meghatározott hagyományozója. Ijesztően rossz számoló létemre, nevetségesen felizgulva próbálgatom újból és újból az osztást, holott a második tizedesnél rendszerint már észbontó kételyeim vannak...

De most nem ez a lényeg. A lényeg az, hogy 1940-ben is, mégis, *lehet* álmodni és hogy az álom - ha élő és erős - olyan sorsot is befolyásolni tudó hatalom, melytől szétrohannak a lehetetlenségek választófalai, titokzatosan megmozdulhatnak a szárazfényű értelmén túl való

---

* Nem eredeti elgondolás. Valamikor Nagyváradon született a terv, a Körössel kapcsolatban, de azóta - sőt éppen ezért - mély gyökeret vert bennem.

dolgok és a tegnapi hóbortok holnapra gyönyörű valóságokká teljesülhetnek. Ha nem is általam, de mégis.

Egyelőre hát nem én adományozok, hanem akinek adni akartam: ez esetben a Főváros. És csak egy szerény kaput...

De megállj, barátocskám! - gondolkod hetykén az én levélírómról. - A várat magát aztán már semmi esetre sem engedem ki a kezemből! Azt én építtettem újra, saját vagyonomból, a megszámlálhatatlan milliókból, esetleg a néhány szoborcsopotról való nehéz lemondás árán. Addig pedig Isten áldja meg a többi álmodót, Visegrád többi szerelmesét - mellesleg a magyar National Trust csendes úttörőit - akik ezt a szép kapu-álmot elálmodták előlem, sőt félig már valóra is álmodták. Bizony mondom, a szerepcsere nem tesz itt semmit. Fő, hogy gyalog-szerrel-járó ne legyen a lelkünk. Fő, hogy ne ragasszanak a föld porába a hétköznapiak. Fő, hogy ne éljük ki magunkat cukor- és zsírjegyekben, vagy hogy csúnyákat beszéljek, adó-problémákban. El ne szürküljünk! Álmaink legyenek. Minél merészebbek, nemzetibbek és jövőre-irányulóbbak! Kőszáli várak. Fellegkarcoló fellengzések. Mert nem bronz- és beton-öntvényekkel, hanem bátor, visszatérő álmokkal és hajthatatlan kivágásokkal lehet ezt a különös küzdelmet, győzelemmel, a legbiztosabban megnyerni.

És most nem is akartam többet mondani ennél.

1940 május 28.

KINCSESLÁDA AZ AJTÓ ELŐTT.

Ki ismerné fel a gyémántot kiskorában? Abban a félig kavics, félig üveg formájában, ahogy némely áldott vidéken a homokban hempereg, mielőtt a természetben való örök körforgás törvénye szerint a fülbe, vagy az ingmellbe kerül és az előkelő hangzású ékkő nevet veszi fel?

Egy gyémántköszörűsnek persze nem merném ezt a kérdést feltenni. De a járatlan ember bizonyára közömbösen haladna el a maszatos kis holmi mellett, mely olyan minden méltóság nélküli helyen lemol, mint a föld pora. Pedig az a szurtos kis portéka: kincs. Az a dísztelen kis jószág gyémánt, sőt «buton» és briliáns.

Körülbelül ezek a gondolatok jártak az eszemben a minap koradélután, mikor egy pesti bérház lakásajtájából kiléptem. A konyhaajtó mellett ott volt a láda és míg a lépcsőn lehaladtam, valamennyi többi lakás konyhaajtájában is.

Ime - mondtam. - Itt ez a kis deszkaalkotmány veszi át a homok szerepét. Gyémántok ugyan nincsenek benne, de vannak olyan más dolgok, melyek bizonyos esetekben még a briliánsnál is többet érők. Vannak benne leendő könyvek, illatozandó szappanok, selymek, - vagy hogy a vérengző, de jelenben szintén nélkülözhetetlen dolgokra térjek át: páncélburkolatok, töltényhüvelyek, repülőgépszárnyak, ágyúlafetták, és röviden mindaz, amiért ma előkelő világbirodalmak legelőkelőbb fejei törnek. Mondjuk csak ki kertelés nélkül: a szemétben.

Életemben először álltam meg érdeklődve a szemetosláda előtt és vettem beható vizsgálat alá.

A szemét - mondjuk így: a normális budapesti polgári háziszemét - nagyjából a következő alkatelemekből áll: narancshéj, vagy almahaj, cigarettacsutkával. Ujságpapír és a rosszul telelt befőtt penészes felső rétege. Továbbá kidobott cipő, mely miatt azonban már nincs miért a jótékonyságot emlegetni, de mely a maga szomorú folytonossági hiányaival azért még mindig bőr. Egy kis túróscsusza, melyet a macska otthagyt, de amelyben mégis van liszt. Hamu, amely azonban bőséges lúgforrás. Rongy, mely azonban eszményi írópapirossá magasztosulhat. Sokkal különbé, mint amelyen e pillanatban is dolgozom. Mert ez a mostani villamosan üt. A télen legalább, a legagyafúrta védekező eljárások mellett is olyan kellemetlenül «delejezett», mint nyáron az autóbuszok kapaszkodói. Aztán ottvan az ecetesüveg dugójába rendhagyó módon betört hegyű kés, vagy olló, mely azonban még mindig kitűnő acél. Orvoságos tokok, de ónból, vagy alumíniumból. Csont, mely azonban a lehetőségek világában máris kész enyvnek tekintendő. Parafadugó, mely azonban kellő eljárás mellett cipőtalp és egyben gumisarok is hozzá. Burgonyahéj, mely azonban pompás keményítő. És még ezer mindenféle. Kincsek. Sőt a nemzeti kincsek egész sorozata. Igen, ott a lábában, az ajtó előtt. Röviden és nyersen: a szemetosládjában.

Olyan világot élünk, hogy az utálkozással sietve fel kell hagynunk és nemcsak a távirati ügynökségek jelentéseinek eredő helyét, de a szemetosládának tartalmát is meg kell vizsgálnunk, ugyanazzal a hősi önfegyelmel, mint amivel például az orvosjelölt az első boncolásba, vagy a diplomata némely jegyzék tanulmányozásába belevág. Itt is csak a kezdet nehéz. De hamar rájövünk, hogy a visszataszító elemet csupán az összehordott anyagok kiáltóan elütő volta okozza. Ezen azonban könnyű segíteni - mondom. - Gyűjtsük mostantól külön, az össze nem egyező dolgokat. - De *gyűjtsünk!* - ismétlem sürgetőleg. - Mert eddig nem gyűjtöttük. Nem elég komolyan. Az önellátásnak ez az egyszerű és rendkívül hatékony módja, nálunk valahogy szánalmasan akadozik. Annyi idegen szokást összeszedtünk, hogy se szeri se száma már az áfiumoknak. Az újból hasznosítható holmik betakarításának bölcs szokását azonban

sehogy sem akarjuk elsajátítani. Pedig nemcsak nagy múltja és jövője van, már társadalmi rangra is vergődött. A feltárolt ócskaságokat egyes országokban az államfők ajándékának nevezik és mint ilyet, vetélkedve gyarapítják.

Gyűjtési mozgalmaink sikerének hiánya a szervezés és hangulatkeltés ügyefogyottságára vezethető vissza.

Ismerni kell a magyar embert! Hevül minden szépért és jóért. De ha nincs kéznél egy szerv, mely lelkesültségét a *helyszínen* azonnal lepárolja, a buzgalom gyorsan kialszik.

Az iparügyi minisztérium igen jó lélekismerő volt, mikor a nemzeti házalás és zsidóvásártartás módszerével indította meg a fémgyűjtést. Élelmesebb hangulatkeltés mellett azonban még azt is elérhetnők, hogy az ócskafémtulajdonosok ne cigánykodjanak portékájukkal, hanem ajánlják fel az árut egymással versenyezve, nemzeti adományként, ingyen.

De még abban is helyes ösztönről tett tanulságot a hír szerint most már országos jellegű fémgyűjtő akció, hogy a művelet lebonyolítására leghivatottabb egyesületeken kívül, a fiatalságot mozgósította.

Az iskolaév végefelé járunk. Sose féltsük tanulóifjúságunkat a «többterheléstől». A gyermeklélek tele van rajongó készséggel és nemes becsvágygal, - ha olyan okosan vezetik, mint például a zalaegerszegi polgáriiskolás fiúkat. Ezek egy április 5-én kelt hír szerint, a maguk aránylag kicsiny körzetében - még jóval a «vasnapok» hivatalos megindulása előtt - ötven mázsa fémet házaltak össze, melynek ellenértékét a honvédségnek ajánlották fel.

Aztán: a mai emberek ujság-tömegfogyasztók. Minden háztartás a feldolgozható papír valószínűségi hegyomlásai alatt nyög. Terjesszük ki a gyűjtést a papírfrontra is és lényegesen csökkenthetjük vele az e téren mutatkozó ínséget. A hamut se hagyjuk figyelmen kívül és semmit, ami még hasznosítható. Általában: mozogjunk, mozogjunk, még mielőtt az adóprés mozdulna, vagy a lassú elszegényedés estelednék ránk.

Rendszertelen, ötletszerű, néha érthetetlenül kihagyó és csodálatosan szemérmes gyűjtőakciókkal nem érhetünk el komoly eredményt. Pedig egy morzsányi felhasználható anyagunk sincs, amiről lemondhatnánk. Tegyük le arról az ábrándról, hogy az élet-halál harcukat vívó országok egymással versenyezve fognak majd minket ellátni. Önmagunkra vagyunk utalva és a késedelmesség nekünk sem kevésbé veszedelmünk, mint volt a nemzetek már egy egész sorának.

Nemcsak fegyver által: a gazdasági harcban is el lehet vérezni.

Fut az idő. Reméljük, hogy jóbarátunk. De álarcát még mindig nem vetette le és nem adott semmiféle kötelezvényt megkímélő szándékáról.

1940 június 12.

SZÁZÖTVEN ÚRIEMBER

Hol vannak már azok a rezgőszakállú ősidők, mikor a magyar rendőrt még Mihaszna Andrásnak, vagy Pokróc Ádámnak csúfolták? Rőndnek muszáj lönni, - szajkózták az emberek és vegyes érzelmekkel baktattak el a sarkon vártázó, talán nem is éppen feltalálói ábrázatú, de annál zordonabb alak mellett, aki «közeg» volt, «fogdmeg» volt és «halla maga» volt és még sokminden, csak éppen közkedvenc nem.

Ódon nyomtatványokban található elvétve olyan hírek is, hogy András, a város cselédje, néha kelleténél jobb viszonyt ápol például a bormérő és kofatársadalommal, viszont kelleténél rosszabbat a közönséggel. Hogy faragatlan és még jobbik eset, ha egy kurta verbalis injuriával intézi el az ügyesbajos feleket s nem bög utánuk utcahosszat, ameddig kidagad a nyakán az ér és megkékül.

Igen, mondom, gonosz nyelvek szerint András - az ősrégi - mintha nem ütötte volna meg egészen azt az eszményi mértéket, mely szerint szó sem lehet a bérkocsisokkal való hasonlatról, azaz a polgárok egyszerű leordításáról.

Főként a vidéki újságok, nagy kedvvel gyűjtögettek az ilyen rendőri eseteket. Személyesen ismertem én is egy mindenható lapszerkesztőt. Ha körjáratot tartott a redakció szentélyében és megkérdezte az ifjú pennaforogatót:

- Mit gyúr, édes öcsém?

És az újdondász történetesen azt válaszolta:

- Ütöm a rendőrséget, szerkesztő úr kérem.

Erre még a legrosszabbul sikerült tarokkpárti emlékéből is azonnal felvidult és elrikkantotta magát:

- Tyű, akkor cicerót neki!

Azaz szép, feltűnő, tagbaszakadt betűformát.

Sőt egy más személyes emlékem is dereng a multakból, egy vad apáról, aki köröttünk dajkálkodó, férjhezmenendő lányát derékszijával hatalmasan derékon verve, szokatlan botrányt okozott egyszer a házunkban:

- Hallod-e, ahó a dologkerülőhő aztán nem mec! Inkább te a kútba menjél!

Mondom, távol évtizedek olyan messzeségébe esnek már ezek az idők, mikor a vidéki nagyvárosokban még beugrásra alkalmas kutak voltak. Egy gyermekkorát élő intézményünk azóta gyönyörűen felserdült. A magyar rendőr előbb takaros lett, aztán fegyelmezett - félig katona - majd jómodorú, illemtudó lény, - igen, kifogástalan úriember. És okos úriember. Jogot értő, de sohasem a paragrafusokon lovagoló. Kitűnő tömegnevelő, amellet pedig egyéni lélekbúvár: esetről esetre és emberről emberre.

Szerencsés véletlen folytán sok alkalmam adódott a magyar rendőröket munkájuk közben megfigyelni, de sohasem mély megilletődés nélkül. Láttam az életmentő rendőrt, aki egyben jóságos és vigasztaló apa is volt, tökéletesen elfelejtve, hogy mentés közben saját élete is veszélyben forgott.

Egy ízben valami baleset tartóztatta fel azt a 7-es számú társaskocsit, amelyen utazni szoktam. A megállapíthatatlan fajú nyomorúságot azonnal szoros embersövény vette körül. De azonnal felhangzott a tömegpedagógus tapintatos, erélyes és bölcs szava is:

- Kérem a *véletlenül* idetévedt hölgyeket, távozzunk! Mert itt olyan dolgok vannak, amik nem hölgyeknek valók. Kíméljük az idegeinket...

Igen, pontosan így mondta: hölgyek. Meg hogy az idegeinket... Nem: hallamaga. És került a megszégyenítést. Aranyhidat épített az illetlenül kíváncsiskodó portékák önérzetének, a tisztességes visszavonuláshoz. S mindezt pillanatok alatt, csak úgy kapásból.

Mekkora út a «röndnek muszáj lönni» kurjantástól! És mekkora különbség a *verbum regens* tekintetében is, ama hajdan forgalomban lévő pogány szittya ige és a mostani *kérem* szó között! Ki tudná eléggé felértékelni ezt a nagyszerű haladást és azt a hozzáértő gondos nevelést, mely ezt az eredményt létrehozta? Mert Pokróc Ádám nem bizony csak úgy magától, valami csoda következtében lett azzá, ami: a társadalom jóságos, fáradhatatlanul mindig résen levő és áldott védőszellemévé. Vezetőinek magas értelmiségű, kifogyhatatlan türelmű, céltudatos irányító munkája volt szükséges ahhoz, hogy ez a lelkiileg és testileg egyaránt fehérkesztyűs rendőrtípus előteremjen és odaállhasson társadalmunk biztonságának minden veszélyeztetett őrállomására.

Nemrégiben egy megszállt területről érkezett atyánkfiát kellett kíséretnem, bonyolult útjain. Feltűnt, hogy minduntalan faképnél hagy és a sarki rendőrnél tudakozódik.

Furcsáltam.

Akkor mire kellek én?

Nevetve adta meg a magyarázatot. Olyan jól esik neki a különbség az otthoni karhatalom és az itthoni nyugodt, értelmes, előzékeny dzsentlmén-rendőrök közt, hogy egyik saroktól a másikig kieszel valami ürügyet a megszólításukra, közben pedig örül a szíve, hogy nekünk egy ilyen magasszínvonalú közrendészeti testületünk van. Szeretne minden rendőrrel kezét is fogni. De tudja, hogy szolgálat közben nem illenek az ilyen nyájaskodás.

- Ezek a biztosok aztán igazán biztosak! - dűnnyögött. - Már úgy értem, hogy megbízhatók. Kérlek, ne hidd, hogy túlozok. Ez a két dolog Európa nem minden pontján jár együtt. Én például otthon egy sétaterre nyíló, földszintes házban lakom. Végre megnyihült az idő, az ablakokat ki szoktam nyitni. Valamelyik este dűltan ront be a hátramoszdítóm:

- Hamar az ablakot! Egy *gyanus rendőr* ólálkodik a ház körül... Ti boldogok, persze ezt nem értitek.

Hála Istennek, csakugyan nem értjük. A magyar rendőr a hozzáférhetetlen erkölcsiség egy-egy élő kis blokháza. Mellőzve minden fölösleges hatalmaskodást, éppen ezért a megtestesült öntudatosság és tekintély is. A magyar rendőr képes egyszerű megjelenésével, percnyi érdeklődő megállással, egy pusztá fejtetéssel, például a legzajosabb környéken is rögtön olyan méltányosan emberideg-kímélő csendet teremteni, melyben még a szellemi munkás sem kénytelen feladni hivatásgyakorlatának reményét.

De nem elegendő.

Az öntudatos, tekintélyes, iskolázott és szolgálatkész magyar rendőr, most mindeneken felül még művelt rendőr is lett.

A mult napokban százötven, kék formaruhás, kifogástalan úriember állt egy vizsgálóbizottság elé. Angol nyelvből, német, francia és olasz nyelvből vizsgáztak.

Felfogja mindenki, hogy ez mit jelent Európának ebben a kis zugában? És hogy mit fog még jelenteni a boldog vagy reméljük, legalább kevésbé boldogtalan békevilágban, mikor az idegen kóborlók és turisták megint kívánatos elemek lesznek és mi azt halljuk, hogy Andrásunk - aki immár Endre - a legtermészetesebb könnyedséggel, ilyeneket mond a nyomban felmelegedő külföldinek: veuillez Monsier...! Vagy: es hängt davon ab... Vagy: la prego, per di qua a destra, Signora... Vagy: it's my duty, Sir...

Mert ne felejtsük, hogy a saját nyelvvel való találkozás minden nép fiaiban - bármilyen nagykorú, bármilyen hatalmas legyen is az a nép - legott és hajszálig egyforma örömet ébreszt és ellenállhatatlan rokonszenvet amaz előzékeny ország iránt, ahol anyanyelvének ismeretére rábukkant.

Már e tekintetben csak örökre gyermekek maradunk.

A fokozott nyelvtudás hovatovább égető szükséglet lesz. Hogy ezt a tényt a magyar rendőrség vezetői nem csupán felismerték, hanem már túl is vannak az első vizsgáztatásokon, megint csak nagy elhivatottságukról tanuskodik.

Úgy tudom, leventéinket és tanuló ifjainkat egy idő óta arra a tisztességre nevelik, hogy köszöntsék a magyar honvédet. Ezt a szép újítást társadalmunk *belső* biztonságának védőire is ki kellene terjesztenünk. «Le a kalappal a magyar rendőrség előtt!»

1940 július 2.

MAGYAR BESZÉD MAGYAROKHOZ.

Néhány napja - múlt hó 28-án - a magyar honvédelmi miniszter rádiófelhívással fordult társadalmunkhoz, a Vörös Kereszt érdekében.

Nem volt abban az egyszerű, komoly beszédben, semmi kulisszahasogató hatásvadászat. És a hízelt vádjával nyugodtan szembenézve merem állítani, hogy mégis egyike volt az utolsó esztendő legmegkapóbb orációinak. Mert egy *magyar* ember közölt itt velünk, *saját* anyanyelvünkön, egyedül csak ránk tartozó, bizalmas dolgokat.

Szavainak fénye és előkelősége volt. A magyar úr beszélt, úrilag tartózkodóan és mégis családias meghittséggel, a műfajnak azzal a hajdani puritán klasszicizmusával, melynek a magyar föld volt talán utolsó végvára. És ezen a minden sallangtól tudatosan lekoparított módon a *jövőről* beszélt, melynek legközelebbi váltoállomása a mai mértékkel mérve - esetleg kétszáz esztendő.

A jövőt meg kell építeni és a jövőért talán harcolni is kell, - ki tudja? Aki pedig harcol, sebekre számíthat; küzdőinek testén éppúgy, mint némely társadalmi berendezésin. Ha nincs egy gondosan megalkotott szervezet, mely e mindkét fajta sérüléseket azonnal bekötözze és orvosolja, ez az áldatlan tény több, mint a jó esélyek felének elvesztése.

Ki vehetné lelkiismeretére ezt a bűnt, ma, mikor a «meglepetés» már ürügyként is dohos anakronizmus? Adatott nekünk az a megviselő kegyelem, hogy tizenegyedik hónapja, népek után népek vérző sorsának csak távoli szemlélői lehessünk. Tanulhattunk, hogy mire vezet a készületlenség! De talán semmi téren sem lehetne megbocsáthatatlanabb a hanyagság, mint éppen az értünk küzdő katonáinkkal szemben való mulasztások esetében. Kevesen vagyunk és minden életet meg kell mentenünk; elsősorban tehát az életmentő szervezetünk életét.

A miniszter azt mondta, hogy a Vörös Kereszt «koldusszegény». Hogy csak «tengődik» a szórványos adományokon. A kormányzat nem képes a fenntartására fordítható összeget növelni. Hogy eddig sohasem kért, de most kénytelen vele...

Nem csupán figyelmünket a közöny bódulatából felkeltő volt ez a beszéd, hanem egyenesen megrázó és egész magyar valónkat megrendítő.

Parlamentünkben két miniszter van, akivel általában nem szokás perbeszállni. A külügy és a honvédelem minisztere. Az utóbbinak kiváltságai azonban talán még fokozottabbak. A honvédelmi miniszter az egyedüli a tárcaviselő államférfiak közt, akinek óhaja szinte már az elgondolás pillanatában is: törvény. Ez a törvény pedig most így hangzik: Adakozz a Vörös Keresztnek!

*

Vitathatatlan, hogy kevés olyan kora volt a történelemnek, mely több áldozatosságot követelt volna a magyar társadalomtól, mint a mostani. Egy bizonyos «győri beszéd» óta, jóformán egyebet sem teszünk, mint pelikántollainkat tépdessük. A nagyszabású gyűjtések egymást érik. És mégis haladéktalanul törvényerőre kell emelnünk a honvédelem kívánságát és a nincsből is kiharcolnunk azokat a nem filléreket, hanem pengőket is milliőket, melyek a holnapi magyar katonai és polgári sebesültek gondozásához szükségesek.

Vigyázz, a mögöttes-ország fogalma megszűnt! A tehetetlenül nyöszörgők közt ott heverhetsz te magad is, vagy aki kedvesebb neked a saját életednél.

Nem lehet hajlék, melynek ajtaján hiába kopogtassanak azok a derék teremtések, akik a gyűjtőmunka végzésével már megteszik első lépésüket azon a nehéz úton, melyre önként vállalkoztak.

Ennek a mai magyar társadalomnak valamit egyszersmindenkorra el kell intéznie magával. Tudatosítson egy gondolatot és készüljön fel rá, hogy ő az áldozathozó nemzedék. Szerepe *végig* csak az adás és vállalás lesz, mert neki jutott az az ünnepélyes sors, hogy viselje az eljövendő generációk - és folytatódó történelmünk súlyát. Nem sokallnia, hanem keveselnie illik, amit a honvédelmi miniszter úri módon csak kért, nem pedig követelt tőle. Majdnem azt mondhatnám, hogy meg kellene sértődnünk, amiért csupán két napra szabták azt a gyűjtést, melynek eredménye nemzeti szempontból olyan elhatározó fontosságú, - ha ugyan itt most egyáltalán szabad volna zúgolódni.

De valami szabad. Kérelemmel felelni a kérésre. *A Vörös Kereszt legyen kevésbé szemérmes. Lássuk a gyűjtőket minden hónapban!* Mert azzal a tudattal, amit a miniszteri nyilatkozat oltott belénk, lehetetlen egy éjszakát is, kényelmeskedő nyugalomban átaludnunk.

ARAD.

Egy darab rónaság látogatott be abba a zárt és eszményileg egységes tömbbe, ahol pedig már csipkézettek a tájak és másfélére ütik a házakat s az élet szigorúbb módjait. Úri-méltóságteljes nekiterjeszkedéssel fekszik el a Maros jobb partján az erdélyi hegyvidék palánkjáig, ez a három oldalról alföldi város.

Küszöbváros, mint a partiumbeli Nagyvárad is, egykori szűkebb hazám. Valami végződik vele; valami pontosan ki nem fejezhető. És valami kezdődik rajta túl. Emitt még ráérős, dús keleti elfekvés. Ott már nyugtalanítóan tüskös formák; ingerlő, szúrós, frissfanyar illatok, - östől fogva rezdülőbb éberség és pezsgőbb cselekvés.

Aradnak a sorsa is a küszöböké. Átjárogattak rajta nemzedékek és századok, anélkül, hogy valami sok figyelmet áldoztak volna rá. Arad nem tartozott a bőséggel dédelgetett városok sorába. Amivé lett, a saját büszke erejéből lett, attól fogva, hogy Szent István király megajándékozta vele hűséges bajnokát - Orad leventét - mint ezt a krónika regéli.

A belváros valamelyik szerényebb budapesti kerületnek is beillenék. Sok díszes temploma, püspöki palotája, híres lyceuma, megyeháza és színháza megragadja a szemlélőt. A városháza is impozáns, noha kivitele nem egészen tervezőjének, Lechner Ödönnek elgondolása szerint sikerült.

Húsz éve, még a város Szabadság-terén pompázott az aradi vértanúk szobra is, melyet azonban mintha kezdettől fogva kerülgettetett volna a fátum. Már a harmadik mementós kísérlet volt. Elsőként egy hatalmas, éppen tizenhárom ágú, kiszáradt eperfa szerepelt, néhai Barabás Béla országgyűlési képviselő atyjának, Péternek telkéről. Ezt a fát még a kivégzés gyásznapjának délutánján kiemelték az udvarból és a vesztőhely, Prokorny őrnagy magántulajdonában levő helyére vitték, ahol leásták, tizenhárom gallyán a tizenhárom mártír papírosra hevenyészett nevével. A fára egy élővirágkoszorút is dobtak.

De a meggyötört szívű zarándokok áradata hamarosan elindult és még aznap valósággal szétszedte a fát. Mindenki akart emlékül, legalább egy falatka háncsot.

1871 október 6-án, szerény kis kő került a sívár fatörzs helyére. Ezt azonban rövidesen túlnötte a gyom, majd megmagasított alakjában az árvíz lepte be hordalékával.

Hosszú idő, 988 kibocsátott gyűjtőív és tízévi gyűjtés kellett ahhoz, hogy a lekoldúsított társadalom elő tudja kaparni azt a 100.000 forintnyi horribilis összeget, melyre egy igazán méltó mű felállításához szükség volt. A gyűjtéssel fáradhatatlanul szorgoskodók nevei közt egy különösen érdekeset is találunk. *Özv. Purgly Jánosné nevét...*

A történelmi jelentőségű területet megvásárolták a magántulajdonostól. *A pénzt a rokonváros Nagyvárad jogakadémiájának ifjúsága házalta össze hozzá.* 1877 január 27-én, 250 körmöci arany értékben, valahára ki lehetett írni a szoborpályázatot, melyet azután «A Haza Minden Előtt» jellegű pályaművével Huszár Adolf szobrászunk nyert meg. A mester azonban 1885 január 21-én váratlanul elhunyt és a terv kivitelére most Zala György kapott megbízatást.

Mikor az emlék végre elkészült, Ferenc József rendkívül megnehezelt miatta. Három év-tizeddel később pedig barbár kezek le is döntötték a pompás alkotást, a magyar szobrok rombolásának kietlen korszakában.

*

Arad vára közel 300 év történelmének emlékeit őrizte. De valódi erőddé kiépíttetését Mária Terézia kezdeményezte és utóda, II. József fejezte be, Vauban rendszere szerint. Ennek a gyászos várnak közepén négyszögalakban épült, úgynevezett «fő-vártaházba» kerültek, vasrostélyos ablakok mögötti két-két szobáikba a bebörtönzött vértanúk és egy ködös szombati napon - október 6-nak reggeli 6 óráján - innen indultak el kivégzésükre, a törtlábú Damjanich rozoga parasztszekerén ülő, aransujtásos, veresruhájú hóhérral együtt. Az őrség nagy része belebetegedett a szörnyű aktusba...

De volt a különben marcona katonák közt, akit nagy kockázatok mellett még tollra is ihletett az irgalmatlan magyar sors, úgy, hogy idegen létére, az egyik csoport vértanu-neveinek kezdőbetűiből, titkon emlékeztetőt írt a hátramaradó nemzet számára:

«Pannonia! Vergiss Deine Todten Nicht, Als Klaeger Leben Sie!»

*

Hosszú és elszánt küzdelmet vívott Arad a szabad királyi város jellegért és jogokért, míg 1826-ban végre megkapta a kiváltságot, - akkor mesébe illő 350 ezer forint árán...

A környékbeli dzsentrik találkozóhelyének, a megyeszékhely Aradnak nevét, hajdan melléknévvel társítva szokták emlegetni. Ez a jelző az «úri» szó volt. Arad úri város - hallottuk. Az úriságot azonban mégsem annyira a rangra, mint inkább a műveltségre értették.

Valóban, vidéki város létére, Arad szinte tobzódott az iskolákban, könyvtárakban, közművelődési és humanitárius intézményekben, alapítványokban, - melyeknek jótéteményeiből természetesen idegenajkú szülőtteit sem zárta ki. A két évtized előtti magyar parlament számos ismertnevű román nemzetiségi harcosa itt köszörülte ki fegyvereit a nagy tornákra. És még az sem mondható, hogy üres iszákkal vonultak volna ki a közélet küzdőterére.

Iskoláin és közművelődési intézményein kívül még valamiről emlegették gyakran Aradot. Vidéki állapotához képest, szokatlanul igényes napi sajtójáról. Három figyelemreméltó lapja volt már a régi békevilágban is. Itt volt önkéntes Gárdonyi Géza. Itt szerkesztett Reviczky, majd később Szudy Elemér. A nagy világváltozás után meg éppen lendületes versenyre gyürkőzött az aradi ujságírás, úgy, hogy még a hirtelen országos rangba került kolozsvári nagylapok szerkesztőségeiben is, illett mindennap az aradi ujságokat legalább átnézni.

Az a hivatástudat, mellyel Arad a veszített szabadságharc után minden hivatalos támogatás nélkül is eltartott egy magyar színházat és életrehívta, fenntartotta a Kölcsey irodalmi társaságot, nem vezett ki sem Aradból, sem a Kölcsey Egyesületből. Ez utóbbi az elmúlt iskolaév végén, ismét pályázatot hirdetett, mégpedig ezúttal színpadi- és olyan műre, melynek iskolai színpadon az ifjúság vegye hasznát. A pályázat a jövő hó 15-én jár le. -

A városnak hajdan igen jelentékeny kereskedelme, ipara, főként szeszgyár-ipara volt. Még Ázsiába és Afrikába is exportált. Ezek a vállalkozásai az utóbbi két évtizedben azonban - hibáján kívül - elcsökevényesedtek. Azoknak a határperemvárosoknak sorsa érte el Aradot is, melyek kellő kifutású mögöttes vidék híján szűkölködnek. A nagy üzemek gépei mind szórványosabban rengették a termelőkedvű földet és a füst egymásután apadt ki a sudárló gyárkéményekből. A város mintegy álomba merült.

*

Nagy multról álmodhatott Arad. De ebben a multban, valahogy már az ősidőktől fogva több volt a borús, mint a vidám szín.

1932-ben a szabadban sokadozó országgyűlésen, - aminő akkor már harminc éve nem volt - Uroz fejedelem leánya, a déli vérű, szilaj Ilona királyné, itt állt kegyetlen bosszút férjének, Álmosfia Vak Bélának megvakíttatásáért. Hatvannyolc legjava főúr esett a vérbosszú áldozatául, köztük az ispánfi Miklós és Majnót: két tag a Majláth-család ősei közül.

1459-ben II. Mohamed szultán lovasai száguldozták Arad környékét és szedték a janicsárokat. Míg 1551 szeptember 18-án, rá is szakadt a városra a «törökbaj.»

1658 július 14-én, II. Rákóczi György törökverésével, Klió egy nyaláb fénysugarat vetett ugyan Arad történetének üszkös máglyájára, de 1849-ben ez a fény már a lehengerelt magyar szabadságharc áldozatainak sápadt homlokán tört meg.

Kossuth Lajos «*volt* magyar polgár,» 1883 Martius 15-én, nyolcvanéves korában, ezt írta a városról:

«*Arad pedig a magyar Golgota.*»

Magyar sóhajok városa lett Arad. Búsongó és vágyakozó sóhajoké, melyek egybecsavarodnak olykor a Maros felszálló páráival és elterülnek azután messzegomolygó ködként, a gazdag szőlőskertek feszenegő tőkéi fölött.

*

Hányatott sorsú város volt Arad és alkalmasint ennek a körülménynek tudható be, hogy hírneves tudósok, írók és képzőművészek inkább csak megfordultak ezen a tájon, mint ahogy a partiumbeli másik küszöbváros, Nagyváradról is, inkább csak elindultak.

De született itt valaki mégis!

Noirmoutier csendes hőse - Kuncz Aladár - a Fekete Kolostor ragyogótollú írója és Trianon legszelidebb, legszerényebb vértanuja. Neve egyszer még kőbe, ércbe fog költözni. Jogos része neki Aradon egy mindig friss-szalagos babérkoszorú, közel a másik Tizenhárom egykori emlékművéhez.

Nyugat rajongójának szerelmét hihetetlen gyötrelmekkel fizette meg az elvakult Franciaország. Ez néhány hét óta sokszor eszembejüt és azt mondom ilyenkor, mély borongással: van vezeklés. És a vezeklést semmi embertelenségért nem lehet elkerülni.

*

Ki vigasztal meg minket, ha már nagyon könnypárás a szemünk?

Küzdelmes két évtized óta, a kormányzói pár. A lázongás elbékél szívünkben, a szellemek aureoláson a magyar história lapjai közé suhannak, dicsőségben nyugodni, a temetések fáklyáit a jövő életvizébe mártjuk és elmosolyodva emlékezünk annyi gyászos dátum után, egy boldogra.

1901 július 22... Arad régi Purgly-kúriájából, magyar módra való négyesfogatok gördülnek elő.

Itt, Arad áldott falai közt esküdtök örök hűséget a nemzet jövő nagyasszonyának, a százszorszép Purgly Magdának, egy nagyrahivatott ifjú, egy karcsú, daliás sorhajóhadnagy - ma kormányzónk - az országnagyobbító Horthy Miklós.

1940 szeptember 14.

ERDÉLY JOGÁN

E sorok írója két éve ezen a címen indított, akkor még állandónak tervezett rovatot. A cél az erdélyi problémák Erdély érdekében való napirenden tartása volt. Később a rovatot le kellett zárni, éppen megint Erdély és Erdélyben lakó véreink nyugalmanak érdekében. Isten kegyelméből ma már azonban nemcsak lehet Erdély Jogáról beszélnünk, de virágban gázoló honvédeink számos köteléke fel is állt azóta örök vártahelyeinek egész során és a magyar fegyverek erejével őrzi a szent és elvitathatatlan jogot, melyről küzdelmeinknek hangtalanabb korszakaiban sem mondtunk le soha.

Adódik a kérdés: hogy mertek «Erdély jogán» prókátorkodni emberek, akiknek bölcsője nem ott ringott, akik oda csak beszármaztak?

De adódik nyomban a magyarázat is: az a sajátos léggör, mely nem hogy évtizedek, hanem évek, sőt hónapok alatt is képes a jövevényeket szívvel-lélekkel transszilván lényekké átvarázsolni.

Erdély erdélyivé tesz.

Mi az a különös bűvölet, mely minden lármás és tolakodó önpropaganda nélkül is a leg-rövidebb időn belül befon, valami láthatatlan közös hálóba fog és örökre erdélyivé marasztal?

Éppen Erdélynek sohasem erőszakos, mindig kíméletes, megértő és méltányos lelki magatartása.

Regnum trium nationum et quatuor religionum!

Három nemzet, négy vallás és minden emberi jószándék békésen összeférő hona ez a föld. A türelem, az elfogulatlan tárgyilagosság, a kölcsönös meggyőződéstisztelet földje, - mint ez a bevonuló honvédeinket üdvözlő szónokok beszédéből *érthetőleg* ki is csendült.

Ne vegyük ezeket a megegyező szavakat a véletlen játékos összetalálkozásának, - mi, akik számára adatott Erdély megható, első *önkéntjövő* vallomását meghallhatnunk! Hanem tekintsük őket vadmecumként, melynek birtokában azonnal a legotthonosabban mozoghatunk abban a titokteli tündérvilágban, melynek erdélyi lélek a neve. Ne akarjuk a sok évszázados transszilván hagyományokat megmásítani, mert - először - hitem szerint úgysem lehet, aztán pedig még ha sikerülne is, *végzetes* hiba volna. Erdély az ő *e* hagyományai alapján állta meg helyét és tette le magyarságának huszonkétéves mártírpróbáját, olyan dicsfényben, melynek tündöklő sugárzása elől szinte el kell takarnunk a szemünket. Még sóvár szeretetből se kívánjuk legjava testvéreink gondolatvilágát irányítgatni, eszményeiket a magunk eltérő körülmények közt, másformára alakult észjárásával egysíkúra gyalulni. A gerinces, férfias, öntudatos hazatérők körött, minden sugalmazás és bábáskodás fölösleges! Ma látható éppen Kolozsváron élő bizonyítéka annak, hogy az erdélyi másformaság semmiképpen sem különállás, hanem felbecsülhetetlen értékű magyar *sokoldalúság*.

Most elsősorban időre van szükségünk, hogy a boldog megrázkódtatás után, mi lehiggadva, az egygyéforradás tényét állandósult valóságként foghassuk fel, - az egyetemleges magyar tisztulásból *értünk is megvezekelten* visszatérő véreinknek pedig, hogy kidörzsölhessék szemükből két évtized lidércnyomásos álmát. Aztán majd körülnéz és egészséges ösztöneivel eligazodik Erdély! *Látni fog mindent, tisztán, világosan*. Bámulatosan fejlett gyakorlati, államalkotó hajlama azonnal megtalálja szerepét a magyar közösségben és a magyar közösség feladatát is a tágabb Európa-hazában, melynek az elnyomottság huszonkét éve alatt sem szünt

meg elevenen ható tényezője lenni, - sőt talán a ható erők egyik leginkább fejlesztő kohója volt.

Erdélyben még tiszta a szív és ártatlan a lélek.

Fogadjuk a nagy hazatérőt úgy, ahogyan jó és hagyjuk Erdélyt mindörökre erdélyinek maradni, - Erdély Jogán.

VÉGE.